

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELÇUK BARAN'IN VE ERENDİZ ATASÜ'NÜN ROMAN VE
ÖYKÜLERİNDE YAŞLILIK

BUSE NUR ÇELİK
20723007

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. DİDEM ARDALI BÜYÜKARMAN

2024

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI NA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELÇUK BARAN'IN VE ERENDİZ ATASÜ'NÜN ROMAN VE
ÖYKÜLERİNDE YAŞLILIK

BUSE NUR ÇELİK
20723007
ORCID NO: 0000-0002-4482-5560

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. DİDEM ARDALI BÜYÜKARMAN

NİSAN 2024

Buse Nur elik tarafından hazırlanan "Selçuk Baran'ın ve Erendiz Atasü'nün Roman ve Öykülerinde Yaşlılık" başlıklı çalışma, [24/04/2024] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda [oybirliğı] ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Edebiyatı Programında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman

İmza

Doç. Dr. DİDEM ARDALI BÜYÜKARMAN

.....

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. YAKUP ÇELİK

.....

Dr. Öğr. Üyesi ÇİLEM TERCÜMAN

.....

ÖZET

SELÇUK BARAN'IN VE ERENDİZ ATASÜ'NÜN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE YAŞLILIK

Sözlük karşılığı "yaşlı olma hali" olarak tanımlanan yaşlılık, ruhsal ve fiziksel bir süreci kapsamaktadır. Bu süreç beraberinde çevreyi etkilediği için kültürel bir olgu olarak kabul görmektedir. Dünya genelinde hızlı bir artış gösteren yaşlı nüfus karşısında çeşitli bilim dallarının bu konuya kayıtsız kalmadığı ve modernitenin getirdikleri çerçevesinde bu alana ve alana dair çalışmalara ilginin arttığı görülmektedir.

Başlangıçta tıp alanında Geriatri çalışmaları, sosyoloji ve psikoloji alanında artan çalışmalar ve ardından yeni bir bilim dalı olarak Gerontoloji biliminin ortaya çıkışı bu ilginin göstergeleridir. "Geras (yaşlılık)" ve "ology (çalışma)" kelimelerinden türeyen gerontoloji, bireydeki psikososyal değişiklikleri ve bunların toplum üzerindeki etkilerini inceleyen bilim dalıdır.

Antik Çağ'dan günümüze yaşlılık kavramı, yaşlılığın nasıl geçirilmesi gerektiği çok çeşitli bilim dallarının konusunu oluştursa da edebiyatta müstakil olarak ele alınmamış, metinlerde özel bir tema olarak incelenmemiştir. Bununla birlikte edebî eserlerde yer verilen yaşlı kahramanların araştırma konusu oluşturması da yalnızca birkaç çalışmada tip, karakter unsuru olarak kalmıştır. Richart Hoggrat'ın belirttiği gibi "Tam bir edebî müşahede olmaksızın bir toplum araştırmacısı toplumun bütününe kör kalacaktır." Sosyoloji ve psikoloji alanında artan ilgiyle beraber yaşlılık konusu artık edebiyat içinde yeni bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Buradan hareketle bu çalışmada, edebiyatımızda önemli bir yeri bulunan Selçuk Baran ve Erendiz Atasü'nün edebî hayata girdikleri yıllardan itibaren kaleme almış oldukları eserlerde yer alan yaşlı kahramanlar ele alınacak. Bu kahramanların disiplinler arası yaklaşım ile yaşlanma tutumları, fiziksel ve ruhsal durumları, çevresiyle olan ilişkileri üzerinde durulacaktır. Edebiyatımızda yaşlılık çalışmaları noktasında yaşlı temsillerinin yeri tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yaşlı kahramanlar, Selçuk Baran, Erendiz Atasü, öykü, roman.

ABSTRACT

OLD AGE IN THE STORIES AND NOVELS OF SELÇUK BARAN AND ERENDİZ ATASÜ

Old age, dictionarily defined as "the state of being old", covers a spiritual and physical process. This process is accepted as a cultural phenomenon because it affects the environment. In the face of a rapidly increasing elderly population around the world, it is seen that various branches of science are not indifferent to this issue and that interest in this field and its studies has increased within the framework of what modernity has brought.

Initially, Geriatric studies in the field of medicine, increasing studies in the fields of sociology and psychology, and then the emergence of Gerontology as a new branch of science are indicators of this interest. Derived from the words "geras (old age)" and "ology (study)", gerontology is the branch of science that studies psychosocial changes in the individual and their effects on society.

Although the concept of old age and how to spend old age has been the subject of many branches of science from ancient times to the present, it has not been addressed separately in literature or examined as a special theme in texts. However, the research subject of elderly heroes included in literary works has remained as a type and character element in only a few studies. As Richart Hoggrat stated, "Without a thorough literary observation, a social researcher will remain blind to society as a whole." With the increasing interest in the fields of sociology and psychology, the subject of old age now constitutes a new research field in literature.

Based on this, this study will discuss the elderly heroes in the works written by Erendiz Atasü and Selçuk Baran, who have an important place in our literature, since the years they entered the literary life. With an interdisciplinary approach, these heroes' attitudes towards aging, their physical and mental states, and their relationships with their environment will be emphasized. The place of representations of the elderly in our literature on aging studies will be discussed.

Keywords: Old age, old heroes, Selçuk Baran, Erendiz Atasü, story, novel.

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan yaşlılık, insanın ömrünün son basamağı olarak nitelendirilir. Tıp dünyasında yaşlılık kavramına olan ilgi ancak son yüzyılda artan yaşlı nüfus ile birlikte sosyoloji, psikoloji ve nihayetinde edebiyatın da kadrajına girerek bu alanlarda önemini artırmıştır.

Edebiyat alanında oldukça az çalışmanın yapılmış olması ve değerli danışman hocam Doç.Dr. Didem Ardalı Büyükarman'ın yönlendirmesi beni yaşlılık kavramı üzerine yoğunlaşmaya ardından da hangi yazarlar üzerinde çalışabilirim sorusuna götürdü. Daha evvel üzerine yalnızca bir tez çalışması yapılmış konu üzerine çalışmaya başlamak oldukça heyecanlı bir durum olsa da hangi isim üzerinden bu çalışmanın gerçekleşeceğini araştırma süreci bir o kadar zorluydu. Yüksek lisans eğitimine başladığım andan itibaren kadın yazarlar üzerine çalışmalıyım düşüncesi hep benimleydi ve nihayetinde bu çalışmanın kadın yazınına katkı sağlamış iki kıymetli yazarımızın üzerinden ilerlemiş olması mutluluk sebebidir.

Eserleriyle edebiyata önemli katkılarda bulunmuş ancak yaşadığı dönemde hak ettiği görünürlüğü elde edememiş Selçuk Baran ve özgünlüğüyle çağdaşlarından farklı bir noktada yer alan Eréndiz Atasü'nün edebî kimlik ve eserlerine farklı bir kavram üzerinden yaklaşıp ufak da olsa bir katkı sağlayarak araştırma sahasına yeni ufuklar açabilmek çalışmamızın hedeflerindendir.

Kişisel tarihimin en büyük talihlerinden biri olduğuna inandığım, bu süreçte her daim beni yüreklendiren ve kıymetli bilgileriyle desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç.Dr. Didem Ardalı Büyükarman'a çok teşekkür ederim.

Okumak bir tutku ve kendimi bildim bileli okuyorum. Üstelik henüz okuma yazma bilmezken takvim yapraklarını kitap gibi okuyarak başlayan bir serüven. Bu tutkunun en büyük mimarı ise ailem. Attığım her adımda destekleyen, sevgilerini ve emeklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen canım annem Dilek Dervişoğlu ve babam Mehmet Dervişoğlu'na, uzaklarda da olsa hep yanımda hissettiğim kardeşim Berk Dervişoğlu'na bana inandıkları ve her zaman destek oldukları için sonsuz teşekkürler. Sevgisinden güç aldığım, her pes edişimde beni ayağa kaldıran sevgili eşim Mehmet Çelik ve küçücük haliyle bana desteklerin en büyüğünü veren kızım Berra Çelik'e minnettarım.

Buse Nur Çelik

Nisan, 2024; İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
1. GİRİŞ	1
1.1.Kavramsal Çerçeve ve Yaşlılık	3
1.2. Türk Kültüründe Yaşlıya Bakış ve Değişen Değerler	7
1.3. Edebiyatta Yaşlılığın Serüveni	10
2. YAŞLILIĞA DİSİPLİNLER ARASI BİR YAKLAŞIM	14
2.1. Yaşlanma Çeşitleri.....	23
2.1.1. Biyolojik Yaşlanma	24
2.1.2. Psikolojik Yaşlanma	25
2.1.3.Sosyal Yaşlanma	27
3. SELÇUK BARAN VE ERENDİZ ATASÜ'DE YAŞLILIK TEMSİLLERİ.....	29
3.1. Bedensel Yaşlanma Temsilleri	32
3.1.1. Güçten Düşme.....	33
3.1.2. Hastalık	38
3.1.3. Zamanı Algılayış- Unutkanlık	43
3.1.4. Aktif Yaşlılık	46
3.2.Ruhsal Yaşlanma Temsilleri	57
3.2.1.Geçmiş Özlem.....	57
3.2.2.Yaşlılığı Kabulleniş ve Yaşamsal Doyum.....	70
3.2.3. Ölüm Düşüncesi.....	77
3.2.4. Manevi Değişiklikler.....	80
3.2.5. Kişilik Özelliklerde Değişim	83
3.3.Toplumsal Yaşlanma Temsilleri	89
3.3.1. Saygınlık- Öncü Olma- Bilgelik	89
3.3.2. Sosyal Hayattan Dışlanma- Sosyal İzolasyon.....	94
4.SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	113

KISALTMALAR LİSTESİ

ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
BKNZ	: Bakınız
ÇEV.	: Çeviren

1. GİRİŞ

*Memento Mori**

Yaşamın son basamağı olarak kabul gören yaşlılık olgusu, insanlık için daima değişim içerisinde seyretilmiştir. En ilkel toplumlardan bugüne toplumsal hayatın vazgeçilmez üyeleri yaşlılar ise toplum içerisinde değişik yerlerde konumlandırılmıştır. Genel düşünce, yaşlılığın konumlanışının olumlu ve saygı duyulan bir yerde olduğu görüşünde olsa da moderniteyle birlikte çoğunlukla olumsuz bir hale dönüşmüştür. Böylelikle ileri yaşın bir sorun olduğu düşüncesiyle günlük hayat içerisinde kendine pek yer edinemeyen yaşlı bireylerin araştırma sahasında çok az alanda yer edinmesi de kaçınılmaz olmuştur. Üstü örtülmek istenen yaşlılık olgusu, kapılar ardında saklanan ve görülmeyen bireyler edebiyat dünyasında da görünürlüğü elde edememişlerdir. Bu durum, hem Batı hem Türk edebiyatı için geçerliliğini korumuştur. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında bu durum eleştirilirken gelinen son durumda bir değişim söz konusu değildir. Edebî türlerde yaşlılığın müstakil olarak işlenmesine ender rastlanan bir tema olması, eserlerde genellikle figüratif kahraman olarak kendine yer bulan yaşlı kahramanların, edebiyat araştırma sahasında da göz ardı edilmesinin temeli olarak sayılabilir.

Edebiyat araştırma sahasına bakıldığında yaşlılık ve çeşitli edebî türlerdeki yaşlı temsilleri üzerine yapılmış çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Beyhan Seçkin, yapmış olduğu tez çalışmasında (1987) birkaç yılı kapsayacak şekilde Tanzimat dönemi romanının yaşlı erkekleri üzerine tespitlerde bulunmuştur. 1995 yılında Konur Ertop, "Türk Edebiyatında Yaşlı Tipleri" adlı bir yazı kaleme almış ancak bu yazının da kapsamının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Talat Tekin'in Yusuf Has Hacıp ve Cahit Sıtkı'nın eserlerinde yaşlılık dâhil üç farklı temayı incelediği bir çalışması (1997) vardır. Divan şiiri özelinde Taşlıcalı Yahya'nın gazellerinde yaşlılık temasının incelendiği bir makalede (Çınar, 2019) şairin yaşlılık dönemiyle bağlantılar kurularak incelendiği görülür. Emine Gürsoy Naskali editörlüğünde yayınlanmış olan *Yaşlılık Kitabı* (2020) literatür adına seçkin yazılar içermektedir. Mahmut Kaplan'ın Klasik Türk

* Latince "Ölümü hatırla."

şiiirinde şairlerin yaşlılık ile ilgili kullandıkları mazmunlar üzerine tespitler yaptığı çalışması (2021) araştırma sahası için önemli katkılardan biri olmuştur. Yaşlılıkla özdeşleşen Alzheimer hastalığı ile ilgili farklı bakış açısını yansıtan Gülten Nakipoğlu'nun çalışması (2021) ise yararlandığımız kaynaklar arasında yer alır. Murat Ögütçü'nün " Gerontoloji ve Edebiyat " başlıklı makalesinde (2022) yalnızca üç farklı edebî tür üzerinden eserlerin gerontolojiyle birleştirilerek nasıl incelenebileceğine dair metot önerileri sunmuştur. *Karabatak* (2022) edebiyat ve sanat dergisinin yer verdiği yaşlılar ve edebiyat dosyasında ise yine gerontoloji bilimiyle ilişkilendirilen metinler, Batı ve Türk edebiyatındaki yaşlı tespitlerinin yapıldığı metinler yer almaktadır. Aziz Şeker ve Gökhan Kurt tarafından kaleme alınan Yaşar Kemal'in romanlarında yer alan yaşlı kahramanların incelendiği araştırma makalesi (2022), Aslı Soysal Eşitti 'nin Ayfer Tunç'un bir öyküsü özelinde yaptığı inceleme (2023) ve son olarak Berna Akyüz Sizgen'in Selim İleri'nin romanlarındaki yaşlı kahramanlar üzerine yapmış olduğu çalışma (2023) ile henüz literatürde geniş kapsamlı bir çalışma ile yaşlılara yer verilmediği görülmektedir.

Gösterilmeyene duyulan merak ile çıkılan bu yolun destekçilerinin de kadın yazarlar olması yine bir başka keşfin tetikleyicisidir. Türk edebiyatı tarihi çalışmalarına baktığımızda bir başka görünmeyen de kadın yazarlar olması bu çalışmada dışarıda bırakılanları birleştirme düşüncesini oluşturmuştur. Füsün Akatlı'nın (1999, s. 5) "ramp ışıkları onu hiç aydınlatamamıştır" dediği edebiyat kanonunun içine giremediği düşünülen Selçuk Baran'ın görünmeyişinin verdiği kırgınlıkla edebiyat dünyasına küsüsü ile "Bin yıllardır susturulmuş kadınların kendi seslerini bulmaya ihtiyaçları var; onlara öğretilenleri tekrarlamaya değil." diyen Erendiz Atasü (2014, s. 33), bu çalışmanın yaşlılık ile birleştirilen ana kahramanlarıdır. Yazmaya kişisel hayat dökümü olarak günlükler yazarak başladığı bilinen Selçuk Baran, zamanla yaratıcı bir edime dönüşen bu tutkuyu öyküleri ve romanlarıyla taçlandırmıştır. Yazarın edebiyata yönelimi 1960'lı yıllara denk gelen yazar, ilk öykü kitabı *Haziran*'ı (1972) kendi imkânlarıyla bastırmıştır. "Ben yazıyı değil yazı beni seçti" diyen Atasü (2014), hayatı anlamak ve yaşadığını duyumsayabilmek için yazdığını belirtir. Selçuk Baran gibi edebiyat dünyasına öykü yazarı olarak giriş yapan Erendiz Atasü, *Kadınlar da Vardır* adlı ilk eserini 1983 yılında yayımlar. Farklı dönemleri temsil eden bu iki kadın yazarımızdan birinin ömrü yaşlılık evresinin daha başındayken son bulmuştur. Erendiz Hanım ise -şu günlerde-ömrünün yaşlılık evresinde yazın hayatına aktif devam etmektedir. Bu iki yazarımızın

çalışmamızın ana kahramanları olmasını destekleyen düşünce ise bugüne kadar gerekli önemi görememiş bir temaya farklı noktalardan bakmaktır.

Bu çalışmada Selçuk Baran ve Erendiz Atasü'nün basılı öykü ve romanlarında işlediği yaşlı kahramanların temsillerine bakılacaktır. Cumhuriyet sonrası farklı dönemlerden seçtiğimiz yazarlarımızın eserlerini incelemek, yaşlı kahramanlara olan yaklaşımlarını ortaya koymak ve bununla birlikte kadın yazınının görünürlüğüne katkı sağlamak çalışmamızın amaçlarındandır.

1.1. Kavramsal Çerçeve ve Yaşlılık

"Sabahleyin dört, öğleyin iki, akşam üç ayakla yürüyen yaratık hangisidir?" sorusu, Sfenks 'in Oidipus 'a sorduğu tarihin en ünlü bilmecesidir. Oidipus da bu bilmeceye şöyle cevap verir: "İnsandır; çocukluğunda iki eli, iki ayağıyla yürümeye çalışır; büyüdüğü zaman iki ayağıyla yürür; ihtiyarlığında da bir değneğe dayanır". Bilmecedeki giz, her insanın hayatı boyunca farklı evrelerden geçeceği gerçeğidir. Çocukluk, gençlik gibi evreler kaçınılmaz olarak yaşlılıkta tamamlanır. Sözlüklerde "yaşın ilerlemiş olma hali" şeklinde tanımlanan yaşlılık, sosyolojik olarak da insanları yaşlandıkça etkileyen biyolojik, ruhsal ve toplumsal süreçlerin birleşimi olarak tanımlanabilir (Giddens, 2012, s. 221).

Antik Çağ'dan itibaren üzerine konuşulan bu kavramın hiçbir zaman net ve herkesçe kabul gören sınırları ve belli bir tanımı yapılamamıştır. Genel anlamda her durumda olduğu gibi toplumların sosyal ve kültürel farklılıklarının bu konuyu da etkilediği görülmektedir. Yaşlılık, yalnızca biyolojik bir olgu olarak kabul edilmez aynı zamanda kültürel bir olgudur. İnsanın bedenlenişini beraberinde getirirken aynı zamanda çevresiyle olan ilişkisini de etkilediği açıktır. Yaşlılık, uzun zamandır üzerine düşünülen ve konuşulan bir konu olmasına rağmen ancak on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde asıl temelleri atılan bir olgu haline gelmiştir. Bu durumun oluşma sebebi ise Avrupa'dan başlayarak yayılan yeni bir düzen değişikliğidir. Bu yeni düzen, yaşlı nüfusunun artışıdır. Dünyada ve ülkemizdeki genel kabul, 65 ve üzeri yaştaki bireylerin 'yaşlı nüfus' olarak tanımlanmasıdır (ASHB, Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni, 2020, s. 1).

Dünya genelinde diğer yaş gruplarına göre hızla artan yaş grubunu 60 ve daha büyük yaştaki bireyler oluşturmaktadır. 1970-2025 yılları arasında dünyada yaşlıların

sayısının 694 milyon (% 22,3) olması tahmin edilmektedir (ASHB, Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı, 2012, s. 4). Yaşlı kabul edilen yaş sınırı zaman zaman değişime uğramaktadır. Bunun nedeni ise yapılan çalışmalar neticesinde doğumdaki ortalama yaşam beklentisinin değişmesidir. Yarım yüzyıl önce insanların büyük çoğunluğu 50 yaşında hayatını kaybederken 2000'li yıllardan itibaren ortalama yaşam 70 yıl kabul edilmektedir.

Son yıllarda Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de nüfusun yaş yapısı değişmektedir. Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre hâlâ genç bir nüfus yapısına sahip olsa da, yaşlı nüfus sayısal olarak artmaktadır. Nüfus yaşlanması, bireylerin biyolojik yaşlanmasından farklı olarak genelde toplumun 'yaşlı' tanımlanan kesiminin (birçok ülkede 65 yaş üstü) gittikçe nüfusun daha büyük bir kısmını teşkil etmesi anlamına gelir (Duben, 2018, s. 68). TÜİK verilerine bakıldığında da yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2017 yılında %8,5 iken, 2022 yılında %9,9'a yükseldiğini göstermektedir.¹

21. yüzyılda dünyadaki toplumların çoğu (bazıları erken, bazıları daha ileri aşamalarda) Uzun Ömür Devrimi yaşamaktadır. Dünya'da yaşanan bu değişimler, yeni kavramların ortaya çıkmasına (Yaşlıların Yaşlanması, Uzun Ömür Devrimi, Küresel Yaşlanma, Demografik Dönüşüm) neden olmuş ve yaşlanma ile ilgili farklı bakış açılarıyla derinlemesine araştırma yapma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Duvan, E. K. ve Kantar Davran, M. 2022, s. 1626).

İsmail Tufan'ın da belirttiği gibi insanların bütün dünya ülkelerinde giderek artan şekilde daha fazla ömre sahip olmaları, onların yaşlılık ve yaşlanma ile daha yakından ilgilenmelerine yol açmaktadır (Tufan, 2004, s. 76). Yaşlılığın bu denli dikkat çekici hale gelmesi olumsuz düşünceleri de sürekli akla getirmektedir. İleri yaşın bir sorun olduğu görüşü yine yaygın kabullerden biridir. Ageism olarak karşılık bulan bu sorunun içinde yaşlıları toplumdan dışlama, yaşlılığın tüm olumsuz yönlerini vurgulamak yatmaktadır. Bu durumu aşmak ise gerontoloji biliminin çabalarındandır. Yaşlanma olgusu gerontolojinin nesnesi konumundadır. Gerontoloji, yaşlanma ve yaşlılığın bedensel sosyal, tarihsel ve kültürel yönlerinin tarifi, açıklaması ve modifikasyonu ile ilgilenmektedir (Baltes ve Baltes, 1992'den aktaran

¹ Tezde incelenecek olan bazı eserlerin yazıldığı 1970'li yıllarda ise yaşlı nüfus oranının % 4.6 şeklinde olup ilerleyen tarihlerden günümüze kadar da artışta olduğu görülmektedir.

Tufan, 2021, s. 9). Gerontoloji insanda zamanla ortaya çıkan değişimlerle ve bu değişimlere nasıl müdahale edilmesi gerektiğiyle ilgilenir. Gerontologların aslında cevap aradığı üç temel soru vardır: İnsan yaşamında değişimler nasıl meydana geliyor? Bu değişimlerin sebepleri nelerdir? Bu değişimlere nasıl müdahale edilebilir? (Jasper, 2002 'den aktaran Tufan, 2021). Bu yakından ilgilenme geronto-sosyoloji, geronto-psikoloji gibi bilim alanlarının da önemini artırmış ancak modern dünya içinde yaşlıların bir kenara itilmesine engel olamamıştır. Yaşlılığın anlamını ve gerçeğini anlamak için ihtiyarlara nasıl bir yer ayrıldığını, farklı zamanlarda ve farklı yerlerde incelemek kaçınılmaz bir şeydir (Beauvoir, 1970, s. 56).

Yeryüzünde ne kadar kısa süre devam etmiş olursa olsun belli bir kültür yapısı oluşturmayan topluluk yoktur. En ilkel zamanlardan günümüze yaşlılığın konumu ise çeşitli şekillerde seyretmiştir. En ilkel dönemden itibaren bakılacak olursa, o dönemde yaşlıların bir yük olarak görüldüğüne dair işaretler vardır. Araştırmalar neticesinde görülüyor ki ilkel insanlar arasında 65 yaşına ulaşanların pek nadirdir. Bu nedenle genellikle 50 yaşına ulaşmış kimseler, çok yaşlı grubuna dâhil edilir. Güçten düşme, hastalıklar ile birlikte bu ilkel topluluklar içerisinde yaşlı bireyler yük konumuna düşerler. Eski Çağ'da kabilelerin başlarına lider olarak yaşlı büyük olan kişiyi seçerken yaşlılık evresine girmeden de öldürdükleri bilinmektedir. Deneyim ve bilginin ancak sağlıklı durumlarda kendinden sonrakilere aktarılabilceğini düşünen topluluklar, liderlerini güçleri tükenmeden; yaşlanmadan önce öldürmektedirler. Her ilkel toplulukta durum bu şekilde seyretmez. Daha yoksul kabilelerde aile bağlarının sıkı olmasından dolayı yaşlıları ortadan kaldırmaya yönelmedikleri, sahip çıktıkları görülmektedir. Hemen hemen her toplumda ihtiyarlardan korkan bir kesimle karşılaşmak mümkündür. Bir sona erme hali olarak bilinen ihtiyarlık için erken dönemde Mısır'da onu yenmek umuduyla çalışıldığı da görülür. Bir papirüste yazan yazı şu şekildedir: "Bir ihtiyarı genç bir adam haline getirme tarzı üzerine olan kitabın başlangıcı" (Beauvoir, 1970, s. 138). Geleneksel yapıda yaşlılık bilgelik ve yücelik olarak görülmüştür (Tufan, "Bilgelik" <http://itgevakiftr.com/2018/10/17/bilgelik/> [Erişim tarihi 07.06.2021], 2021). Antik Çağ'da Mezopotamya'da, Asur-Babil kültüründe, uzun ve ölümsüz yaşamın Tanrı tarafından iyi davranışlara ödül olarak verildiğine inanılırken ilerleyen dönemde Mısır'da yaşlıların özel güçleri olduğu ve ölümsüz olduklarına inanılmaktadır. Antik dönemde kentler, yaşlılar konseyi tarafından yönetilmektedir. Antik Yunan'da

Platon, Cicero ve Galen gibi birçok filozof ve hekim, yaşadıkları çağı, "altın çağ" olarak nitelendirmiş; yaşlılığın anlamını ve toplumda yaşlının yerini açıklamış, yaşlanan bedeninin sağlığını koruma yollarını aramışlardır (Bölüktaş, 2019'dan aktaran Duvar, E. K. & Kantar Davran, M. 2022). İnsanlar daima kendi varlıklarına anlam vermeye çalışmış ve bu durum onların toplum içerisindeki konumlanışını da belirlemeye yardımcı olmuştur. Ancak tüm araştırmaların sunduğu bilgiler gösteriyor ki yaşlılar için bu durum biraz farklı gelişmiştir. Her dönemde ve kültürde çeşitli yerlerde konumlandırılan yaşlılar için dikkat çekici bir durum da şudur, yaşlılar hiçbir zaman bu konumu kendisi kazanmamıştır. Her toplum kendi anlayışı çerçevesinde yaşlı bireye bulunduğu konumu adeta bağışlamıştır. Bu düşünceye eş olarak Galip Akın (2002, s. 75), yaşlıların toplum içindeki statü durumunu kronolojik olarak şu şekilde sıralamaktadır: Yeryüzünde ilk insanın görülmesinden Neolitik Dönem başlangıcına kadar yaşlının toplumdaki statüsü, doğrudan ve sadece doğa koşulları tarafından belirlenmiştir. Neolitikten itibaren yerleşik düzene geçilmesiyle birlikte yaşlının toplumdaki yeri, doğa koşulları ve sosyo-ekonomik düzeyin yanında, büyük oranda metafizik (büyü ve mitler) güçler ile din tarafından belirlenmiştir. Dinin yaygın olarak benimsendiği dönemlerde, doğa koşulları ve sosyoekonomik düzey daha az olmak üzere, din daha etkin biçimde yaşlının toplumdaki yerini belirlemiştir. Yakın zamanlarda, pozitif bilimler, teknoloji ve nihayet hukuk bilimi tarafından yaşlının toplumdaki yeri belirlenmiştir.

En ilkel dönemden modern dünya düzenine gelene kadar istatistiksel olarak olumlu yansıtılan yaşlılık olgusunun modernite ile birlikte daha çok olumsuz yönde şekil aldığı görülmektedir. Modern dünya, yaşlılığı ölümü getiren bir kriz olarak algılamaktadır. Bu sebeple de hayatın her alanında geri planda tutmaya çalışılmaktadır. Bireylerin yaşam pratiklerinin bir göstergesi olan kültür her toplumun, her grubun yaşam evreninin sınırlarını çizmekte ve dolayısı ile yaşlılığa ilişkin farklı anlamların ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Baran, 2005, s. 28). Geleneksel düzen üzerine kurulu uluslarda geniş ailelerin yerini çekirdek ailelerin alması, sosyoekonomik şartlar ve geniş evlerden küçük apartman dairelerine geçişle birlikte aileden ayrı yaşamaya başlayan yaşlıların evin danışılan bilge kişisi konumunu da değiştirmiş ve onları yalnızlaştırmıştır. Bu yalnızlığın, son yıllarda tüm Dünya'da yaşanan salgın hastalıkla birlikte ne kadar ağır sonuçlar yaşattığı da görülmüştür.

1.2. Türk Kültüründe Yaşlıya Bakış ve Değişen Değerler

Yaşlının gerçekleri ve görüntüsü, ortaya çıktığı topluma ve kültüre göre değişir (Rosenmayr ve Rosenmayr 1978'den aktaran Tufan, 2021, s. 66). Geleneksel Türk toplumları, deneyim ve bilgi açısından aksakal olarak nitelendirdiği yaşlısının bilgeliğine her dönemde başvurmuştur. "Türk karır, kılıcı karımaz (Türk yaşlanır, kılıcı yaşlanmaz)" atasözü, toplumda yaşlıların statü ve değerini vefat edinceye dek koruduğunu göstermektedir (Ceylan, 2018'den aktaran, Aydınbaş, 2023, s. 135). Kültür tarihi açısından baktığımızda geçmişten günümüze yaşlıların çeşitli şekillerde korunup gözetildiği de görülmektedir. 11. yüzyılda Selçuklular döneminde yaşlıları korumak için Reha Oğulları tarafından Sivas'ta kurulan Darülrha (huzurevi) ile başlayan bu süreç Osmanlılar döneminde 1895 yılında Darülaceze'nin kurulmasıyla devam etmiş ve günümüze kadar devamlılığı sağlanmıştır.

Sözlü kültürümüzün önemli öğeleri atasözü ve deyimler de geçmişten bugüne yaşlılık ile ilgili düşünceleri, toplumsal bilinci anlama noktasında oldukça fayda sağlamaktadır. Araştırmalar, atasözlerinde yaşlılık kavramına Uygurlar döneminden itibaren rastlandığını belirtmektedir. Karahanlı dönemi eserlerinde ise *Kutadgu Bilig* ve *Dîvânu Lugâti't-Türk* içerisinde önemli malzemelerin bulunduğu bilinmektedir. Alegorik bir eser olan *Kutadgu Bilig*' de Odgurmuş'un yaşlılığı ve bilgeliği temsil etmesi de bunun en temel örneklerindendir. Araştırmalar, atasözlerinde yaşlılıkla ilgili örneklerle göz atıldığında bu atasözlerinin yaşlılar ve yaşlılık konusunda olumlu, olumsuz ve nötr şeklinde üç ana kategoriye ayrıldığı bildirmektedir. Birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de yaşlılıkla ilişkili "Eski kurt yolunu şaşırılmaz" örneğindeki gibi yaşlılığı tecrübe parantezinde olumlu dille aktaranların yanında "Aslan kocayınca sıçan deliği gözetir" gibi yaşlılığı elden ayaktan düşme şeklinde olumsuz şekilde tarif eden atasözleri vardır. Yaşlılığa olumlu ve olumsuz yaklaşan atasözlerine ilaveten "Ununu eleyip asmış" gibi nötr anlamlar taşıyan atasözleri de mevcuttur (Marcus J. ve Sabuncu N, 2016'dan aktaran Özdoğan, 2023, s. 9).

Osmanlı döneminde toplumun genel yapısı büyük aile düzeni şeklindeydi ve bu ailelerin başında da yaşlı bireyler bulunmaktaydı. Yaşlı birey ölünceye kadar aileye reislik eder ve otoritesinden bir şey kaybetmezdi. Hanedan yapılanmasında da yaşlıların ağırlıklı olduğu düşünüldüğünde bu durumun sosyal düzene yansımış

olması oldukça kabul edilebilir bir durumdur. Yaşlanmış bir imparatorluk geleneğinde "genç" değil, "yaşlı" kişidir önemli olan (Berkes, 1978, s. 262). 17. yüzyıl sonrasında çöküş süreciyle birlikte değişen düzende Avrupa'da görülen gençlik akımı Osmanlı'da da kendini göstermeye başlamıştır. Jön Türkler' in bu eskimiş düzenin yaşlı kişilerine karşı yapmış olduğu mücadele ise Avrupa'da başlayan yaşlı ve kendisini yaşlı görenlerin dışlandığı, toplum idaresinde söz hakkının gençliğe devredildiği "gençlik akımı" nın etkisidir (Tufan, 2021). Değişen sosyal düzene ayak uyduramayan yaşlılar bilgelik ve tecrübelerinden yararlanan konumlarını da kaybetmeye başlamıştır. Cumhuriyet ile birlikte girilen modernleşme süreciyle fırsat eşitliğine önem verilen bir toplum düzeni oluşturulmak istenmiştir. Bu gelişmelerin merkezinde ise gençler yer almaktadır. Sanayi toplumunda iş ve mesleğin bireyin sosyal konumunu belirleyen faktörlerden biri olması ve bu işi yapacak kişilerin de gençler olması yaşlı bireylerin o dönemde geri plana atılmasının sebeplerinden biri olmuştur (Tufan, 2021). Özkul ve Kalaycı (2017) ise modernleşme yolculuğuna sonradan katılan toplumlar açısından değişme, toplumun bütün katmanlarında eş zamanlı olmadığını bundan dolayı yaşlı bireyden beklenen ve O'na atfedilen toplumsal özellikler, aynı toplumun çeşitli grup, sınıf ve diğer toplumsal kategorilerinde farklı anlamlar içerdiğini belirtir. İstatistikler yaşlanmaya devam eden bir Türkiye nüfusunu işaret ederken kültürel bağlamda moderniteyle birlikte Türk toplumunun genelinde yaşlıların aile ve devamında toplum üzerindeki rolünün azalmaya başladığı görülmektedir. Her gelen neslin bir önceki nesle göre daha eğitilmiş olması yaşlı bireylerin aile içinde ve toplumdaki liderlik rolünü zedelemiştir. Teknolojik gelişmeler, yaşlı bireyin bilgi ve tecrübesine başvurulmasını sekteye uğratmıştır. Bunların sonucu yaşlı bireylerde bir statü kaybı olarak kendini göstermiştir. Bu kaybedilen önemin yanı sıra toplum içindeki algı olumsuz yönde seyretmeye başlamıştır. Üretim tarafında yer alamayan yaşlılar, genç nesil üzerine bir yükümü gibi düşünülür. Saygın ve otoriter kimliği zedelenen yaşlı birey yaşçılık (ageism) diye tabir edilen ayrımcılığa maruz kalmaya başlar. Tüm bunlarla birlikte ömür uzunluğunun artmış olması, yani yaşlı bireylerin uzun yaşaması bir bakım sorununu da ortaya çıkarmıştır. Kadınların geleneksel düzenden farklı olarak aktif çalışma hayatı içinde daha fazla yer alması yaşlı bakımını zorlaştıran bir konu haline gelmiştir. Geleneksel yapıda yalnızca evin düzen ve işleriyle ilgilenen kadın bakıma muhtaç yaşlının da sorumluluğunu alabilirken yeni düzen bu bakım verme durumunu sekteye uğratmıştır. Duben'e göre (2018), Türkiye'de akrabalık bağlarının

daralmasıyla yaşlılara bakım konusunda destek olabilecek evlat, kardeş çocuğu gibi aynı kuşaktan gelen akraba sayısı azaldığından, muhtaç yaşlılara destek verebilecek insan boşluğu ile karşı karşıya kalınacağıdır. Bu durumun neticesinde ise huzurevlerine başvuran yaşlı sayısının arttığı bilinmektedir. Alternatif yol olarak da çekirdek aile içine dâhil olan yaşlı bireyler olduğu gibi yakında yaşama koşullarının oluşturulması da görülmektedir. Bu seçenekler, genç nesiller için bağımsızlıklarının zedelenmesinin önüne geçerken aynı zamanda yitmeye yüz tutmuş kuşaklar arası paylaşımı da pekiştirmeye yardımcı olmaktadır. Olumlu değerlendirmeler bireyin yaşamı anlamlandırması ve yaşam sürecinin doğal bir sonucu olarak kabul etmesiyle ilgilidir. Ancak unutulmaması gereken nokta, sağlık koşullarının elverişsiz olduğu durumlardır. Sağlık sorunu olan yaşlılar, gerek kendileri gerekse kendisinin bakımını üstlenen yakınları için yaşamı zorlaştıran bir durum yaratmaktadır ki buna ekonomik sıkıntılar da eklenince yaşlılığın bir sorun ya da olumsuz bir durum olarak algılanması kaçınılmaz görülmektedir (Baran vd. 2005, s. 20). Görülen şu ki çalışmalarda, bilgelik gibi yaşlılığın olumlu yönlerine vurgu yapmaktan çok genellikle yalnız, mutsuz, bakıma muhtaç bir insan profili çizilmektedir. Bu bakış açısının değiştirilerek olumlu yönde çalışmaların yapılması, bakanlıklar ve devletin diğer ilgili kurumlarının gündemini oluştururken asıl önem verdikleri olgu ise geleneksel yapıda görülen saygı duyma durumunun geri kazanılmasından ziyade yaşlılığın pozitif yönlerini ortaya çıkarıp aktif yaşlanma bilincinin yaygınlaştırılması şeklindedir. Bu bilinci kazanan yaşlı bireyin yaşam doyumuna ulaşması ve kaybettiğini geri alması kaçınılmazdır. Williasom'un (1980) ifade ettiği gibi yüzyıllardan beri Türk halkı sofrasında yaşlısına yer açabilecek, onu doyurabilecek, evinin bir köşesinde ona ufak bir yer açabilecek güce sahiptir.

1.3. Edebiyatta Yaşlılığın Serüveni

Edebiyat özelinde bakıldığında yaşlılık temasına ilk olarak Mısır'da rastlanmaktadır. M.Ö 2500 yılında filozof ve şair Ptahhotep tarafından yazıldığı bilinen ilk metinde yaşlılık karanlık bir tablo halinde sunulmuştur (Beauvoir, 1970, s. 137). Milattan önce yaşlılığı kurgusal bir diyalogla anlatan bir başka eser de Cicero 'ya aittir. Ölümünden yaklaşık bir yıl önce *Yaşlı Cato veya Yaşlılık* eserini kaleme alan Cicero, yaşlılığın da ömrün diğer dönemleri gibi olağan bir dönemi olduğunu, bu nedenle yaşlılığın yük gibi görülmemesi gerektiğini savunur (Cicero, 2020). Ptahhotep'in

aksine yaşıllığın oldukça olumlu ifadelerle ve tavsiyelerle donatıldığı bir eserdir. Cicero, yaşlıları bilge ve yol gösterici olma özellikleriyle yansıtmaktadır. Yaşıllığın verimli geçirilmesi de yazara göre kişinin yaşıllığa bakışı ve gençliğini nasıl geçirdiği ile ilgilidir. Platon ve İsokrates'ten örnekler vererek düşüncesini geliştiren Cicero, her iki ismin de ömürlerinin son anlarına kadar yazmaya devam ettiklerini belirtir (Cicero, 2020, s. 10). Böylelikle yaşıllık bir kenara çekilme, iş yapmama dönemi olarak değil aksine biriktirilen bilgilerin olgunlaştığı, verim alındığı dönem olarak görülür.

Kronolojik olarak bakıldığında, Antik Yunan edebiyatından günümüze yaşlı kahramanlara eserlerde yer verilmesinin giderek azaldığı görülmektedir. Eserlerde az yer verilmesinin asıl nedeni, kültürel olarak toplumdan dışlanmaları kabul edilebilir. Batı Edebiyatı üzerinden bakıldığında yer verilen yaşlı kahramanların da kötü şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Eski Mısır'dan Rönesans'a kadar ihtiyarlık teması aynı sıfatlar ve aynı kıyaslamalar ile ilerlemiştir. Orta Çağ'da eskimiş insanların hor görülmesi, Rönesans'ın ise vücut güzelliğini övmesi ile ihtiyar kişileri tiksindirici bulması edebi eserlerde yerini bulmuştur. Edebiyat dünyası yaşlı bireyi nerede konumlandırırsa konumlandırırsın eser içinde göstermekten çok gizlemekle ilgilenmiştir. Yaşlı kahramanlar, eserlerde gençlik ile zıtlık oluşturmak için bir araç görevi görmüştür. 17.yüzyıla gelindiğinde kadınları sevmeme geleneği sanatçılarda ihtiyar kadınlara lanet okuma şeklinde ilham olmuştur. İspanyol sanatçı Quevedo, Fransa'da Saint Amant gibi sanatçıların çirkinliği hatırlatan, ölümün canlı imgesi şeklinde tasvir ettiği görülmektedir. Yine bu dönemde ihtiyar erkeklere önceki dönemlere nazaran daha çok değer verildiği de görülmektedir. Corneille'in *Horace* ve *Don Diaque* eserleri örnek teşkil etmektedir. Avrupa'daki düzen değişikliği, artan yaşlı nüfus ile birlikte 19.yüzyıla gelindiğinde yaşlıların artık göz ardı edilemeyeceği anlaşılmıştır (Beauvoir, 1970). Bu duruma rağmen Simone de Beauvoir, *Yaşıllık-İlk Çağ* adlı eserinin başındaki röportajında: "Kadın hakkında, çocuklukla ve yeni yetmelikle ilgili, her alanda verimli bir edebiyat vardır da uzmanca eserlerin dışında yaşıllığa değinenler pek enderdir" der (Beauvoir, 1970, s. V-X). Yazarın bu kitabının 1970 yılında yayımlandığı düşünüldüğünde on dokuzuncu yüzyılda artmaya başlayan yaşlı nüfusun etkisinin henüz edebiyata yansımadağı düşünülse de yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde durumun hâlâ pek farklı olmadığı görülmektedir. Bu dönemde edebî eserlerden ziyade tıp ve psikoloji alanında kaleme alınan eserlerde yaşlılara

fazlaca yer verilmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu durumun edebiyat açısından da modern toplum düzeni ile ilişkisi vardır. "Modernitenin etik, estetik, epistemolojik merkezinin temel değerlerini yansıtan ve ideolojik aygıtları hükmündeki modern roman ve öyküde aydınlanmacı modernizm dâhilinde modernitenin çizdiği sınırlar dâhilinde yaşlılara geleneksel edebiyatın aksine çok az yer verilir. Yaşlılar, aydınlanmacı modernizmin edebiyat sahasından dışlayarak görünmez kılmaya çalıştığı pek çok sınıftan, kesimden biridir" (Nakıboğlu, 2021, s. 26).

Edebiyattaki bu dışlanma ile ilgili olarak Beauvoir, André Gide'in *Kalpazanlar* eserinden, "Niçin bu kadar ender soru konusu oluyor yaşlılar kitaplarda? Sanırım bu, yaşlıların bunu yazmaya yetenekli olmaması ve insan gençken de yaşlılarla uğraşmaması yüzündendir. Bir yaşlı, hiç kimseyi ilgilendirmez!" alıntısını yaparak yaşlının iyi bir roman kahramanı olmayıp kalıplaştığını ve romancının kendisini genç bir adam yerine koyabileceğini ifade eder (Beauvoir, 1970, s. 318).

Türk edebiyatına geldiğimizde ise geleneksel edebiyatta yaşlı ve bilge kişilere sıklıkla yer verildiği görülmektedir. *Dede Korkut Hikâyeleri* bunlara örnek teşkil edebilecek en eski eserdir. Dede Korkut bilge bir kahramandır. Dede Korkut'un ardından halk edebiyatındaki yaşnamelerde de insanın yaşlılık çağının ele alınması, niteliklerinin sunulması da tematik olarak yaşlılıktan izler bulunduğunun göstergesidir.

16. ve 17.yüzyıllarda yaşlılık ölümün ilk basamağı olarak algılanmış ve bu dönemin edebi eserlerinde yaşlı; toplumun istenmeyen insanı, ölümün habercisi ve faydasız bir insan olarak dile getirilmiştir. Yaşlılara karşı bu olumsuz tutum, 18. yüzyıla kadar sürmüş ve bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal ahlak bilincinin oluşmasıyla yaşlılar, toplumun "taçsız kralları" olarak görülmeye başlanmıştır (Duvan, E. K. & Davran, M. K. 2022, s. 1628).

Tanzimat sonrasına bakıldığında yaşlı kahramanların seyrekleştiği yalnızca ataerkil yapıyla birlikte belli bir konuma oturtulan yaşlıların eserlerde yer aldığı görülmektedir. Genellikle bu yaşlı kahramanların da bireysel olarak ruhsal durumları ya da yaşadıkları olaylar verilme de aile ve toplum içerisindeki halleriyle yansıtılmaktadır. Tanzimat ve Meşrutiyet ile birlikte meydana gelen sosyal değişime karşı farklı tutum sergileyen yaşlı kahramanlar olduğu görülmektedir. Eserlerde bir grup yaşlı değişime ayak uyduramazken bir grup yaşlı bireyin ise değişim

karşısındaki gülünçlükleriyle yansıtıldığı görülmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi eserlerinden Yakup Kadri'nin 1920'de İkdam gazetesinde tefrika edilen romanı *Kiralık Konak*'ın yaşlı kişisi Naim Efendi, sosyal değişime ayak uyduramayanlardan biridir. Temsil ettiği hayatın yıkılmasına ses çıkaramayan, kendini eve ve ardından odasına hapseden Naim Efendi seyirci konumunda yansıtılmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in *Acımak* (1928) adlı eserinde ise Mürşit Efendi dönemin erkek yaşlı kahraman tiplmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Ailenin gerçeklerden korkan ve otoritesinin kaybetmiş yaşlısıdır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Cehennemlik* (1924) ve *Efsuncu Baba* (1924) eserlerinde ise yaşlıların bu sosyal değişim karşısındaki gülünç yanlarını sunulmuştur. Genellikle kuşak çatışması, otorite kaybı yaşayan erkeklerin yaşlı kahraman olarak yer alması kadın kahramanlara yer verilmemesi de dikkat çekicidir. Bununla birlikte bu yaşlı kahramanların hepsi devletin üst düzey makamlarından emeklilerdir. Bu durum Batı'da eş zamanlı olarak yüceltilen yaşlı erkek kahramanları akla getirmektedir. Ertop (1995, s. 38), yaşlı kahramanlar ile ilgili kaleme aldığı yazısında Tanzimat Dönemi sonrası görülen evdeki baba figürü ile yaşlı figürünü karşılaştırır. "Ailenin bütün bireyleri üstünde etkili olan baba, herkesin uymasını beklediği davranış ve yaşama biçiminin, ahlak kurallarının temsilcisidir. Ailenin reisi olarak, aileyi ayakta tutacak ekonomik gücün sahibidir. Ancak yaşlı aile reisinin otoritesinde onu gülünç düşürecek yanlar kendini gösterir. Gerçeklikle bağıntısız bilgilere ya da boş inançlara sahiptir." ifadeleriyle dönemin eserlerindeki yaşlı tiplerini özetler. Cumhuriyet sonrası dönemde oluşturulan eserlerde de başkahraman olmayı başaramayan yaşlı kahramanlar, yine de eserlerde olayları destekleyici şekillerde yer almaktadır. Kadın kahramanlara daha sık yer verilmekle birlikte sanatçıların bu kahramanlara da sıklıkla anne rolü çizmesi dikkat çekicidir. Örneğin Nahid Sırrı Örik'in 1946 yılında yayınlanan *Kıskanmak* adlı eserinde yer alan Şaziye Hanım, okuma yazması az, sıradan ve eşinin ölümünün ardından zora düşen bir kadın olarak yer alır eserde. Yine yazarın *Tersine Giden Yol* (1948) eserinde yer verdiği yaşlı kahraman Feride Hanım da iyi bir anne ve eş olarak yer almıştır. Cumhuriyet ile birlikte kadınlar toplumsal hayatın içinde farklı alanlarda görünürlüğünü artırsa da kadın kahramanlar için annelik sıfatı ile yansıtılmak her zaman ilk başvuru unsur olmuştur. İlerleyen süreçte modernleşme ile birlikte ortaya çıkan topluma karşı yabancılaşma ve ardından gelen yalnızlaşma eserlerde de yerini almıştır. Bu tür konuların edebiyatın gündeminde olması; yaşlısını göz ardı eden modern bireyin yaşlı kahramanlara edebi eserlerde de oldukça az yer vermesine

sebepe olmuştur. Yaşlılık, modern toplumda hali hazırda kendisi tedavi edilmesi gereken bir tür hastalık olarak görülürken özellikle yaşlılıkla ve yaşlılarla özdeşleştirilerek gündeme gelen bir hastalık olan Alzheimer'ı başta edebiyat olmak üzere sinema gibi farklı sanat dallarının keşfiyle yaşlılar tekrar edebi eserlerde, sanat yapıtlarında öncekilerden çok farklı şekillerde görünür olmaya başlarlar (Nakipoğlu, 2021, s. 28). Annesini genç yaşta yakalandığı Alzheimer sebebiyle kaybeden Selim İleri'nin 1983'te yayımlanan *Annem İçin* adlı anı kitabı edebiyatımızda hastalıktan ayrıntılı şekilde bahsedilen ilk eser olma özelliğini taşır (Nakipoğlu, 2021, s. 30). Bu eseri takiben yine son dönemlerde de Alzheimer konulu eserler görülmektedir. Bunlara Cihan Aktaş'ın 2005'te yayımlanan *Duvarsız Odalar* adlı öykü kitabında yer alan "Kuzu Kayboldu" öyküsü ile tezimiz içerisinde incelediğimiz Erendiz Atasü'nün 2010 yılında yayımladığı *Hayatın En Mutlu An'ı* kitabındaki, "Hanımefendi ile Kocakarı" adlı öyküsü örnek olarak gösterilebilir. Bu tespitlerden farklı olarak literatür hakkında yaptığımız çalışmalar, edebiyat sahasının her dönemde yaşlı kahramanlara mesafeli yaklaştığını göstermiştir.

2. YAŞLILIKLA DİSİPLİNLER ARASI BİR YAKLAŞIM

Çok yönlü olan ve birçok koldan ilerleyen yaşlanma olgusunu çeşitli yönlerden inceleyen bilim dalı gerontolojidir. Bir önceki bölümde kısaca belirtildiği gibi nesnesi yaşlanma olan gerontoloji, ampirik araştırma metodunu izlemektedir. Yaşlanmanın biyolojik boyutları biyoloji, geriatri ve gerontopsikiyatri, psikolojik boyutları gerontopsikoloji ve toplumsal boyutları sosyal gerontoloji tarafından incelenmektedir (Witterstatter 2003; Marwedel 2005; Martin&Kliegel 2005'den aktaran Tufan, 2021, s. 9). Aynı zamanda birçok alanla ilgilenen gerontoloji bilimi interdisipliner ve multidisipliner şeklinde de tanımlanmaktadır. "Gerontoloji" kavramı ilk kez 1903'de Tıp dalında Nobel ödülü alan Rus asıllı bilim insanı Elie Metchnikoff tarafından ortaya getirilmiştir (Şentürk, 2018, s. 97). Gerontolojinin temelinde üç soru bulunmaktadır. Bunlar: İnsanın yaşamında değişimler nasıl meydana geliyor? Bu değişimlerin sebepleri nelerdir? Bu değişimlere nasıl müdahale edilebilir? (Jasper, 2002'den aktaran Tufan, 2021, s. 13). Türkiye'nin yaşlanma ve yaşlılıkla bilimsel düzlemde ilgilenmesini sağlamış ilk isimlerden İsmail Tufan, yaşam süresi uzadıkça yeryüzünün mavisi ve yaşlılığın grisinin birbiriyle karıştığını gerontolojinin de bu ikiliğe eşit mesafede durarak yaşlanma ve yaşlılığın anlamlarını, insan ve toplum adına keşfetmeye çalıştığını dile getirir (Tufan, 2021). Başlangıçta tıp alanında bir kavram olarak ortaya çıkan gerontolojinin ortaya çıkışını takip eden yıllar içerisinde daha çok yaşlılığın sosyal ve psikoloji boyutu üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu durum, gerontolojinin tıp alanıyla sınırlandırılmasına da engel olmuştur. Yaşlılık dönemindeki kimselerin toplumsal ve kültürel çevreden soyutlanmadan incelenmesi görüşü doğrultusunda sosyal gerontoloji terminolojik olarak literatüre girmiş ve buna bağlı olarak yaşlılar, içinde yaşadığı psiko-sosyal çevreyle birlikte incelemeye alınmıştır (Şentürk, 2018, s. 98). Disiplinler arası bir yaklaşıma sahip olan sosyal gerontolojinin, aynı zamanda yaşlılık sosyolojisinden daha geniş bir alanı kapsadığı bilinmektedir. Sosyal gerontoloji farklı sosyal bilimlerin bilgilerine de başvurarak bilgileri bütünleştirme eğilimi göstermektedir.

Yaşlanmanın etkilerini belirleyebilmek için çeşitli yaklaşımlardan, teori ve yöntemlerden faydalanan araştırmacılar ancak bu bütün çerçevesinde ampirik bilgiler elde etmeye çalışmaktadır. Genel anlamıyla teori gerçekliğin belli bir kısmıyla ilgili düşünce yapısı, gerontolojik teoriler ise yaşlanmanın belli bir parçasıyla ilgilidir (Tufan, 2021, s. 68). Sosyal yaşlılık teorilerinin 1950 ve 1960'lı yıllardan itibaren geliştirilmeye başlanıp çoğaldığı görülmektedir. Psikoloji ve sosyoloji kökenli olan bu teorilerin, bazı araştırmacılar tarafından birinci, ikinci ve üçüncü kuşak teoriler şeklinde sınıflanabileceği belirtilmiştir (Canatan, 2015, s. 367).

Çalışmamızda eserler içerisinde tespit edilen yaşlı kahramanlar sınıflandırılırken klasik yaşlanma türleri -biyolojik-psikolojik- sosyolojik- esas alınmıştır ancak edebiyatın sosyal bilimlerle olan ilişkisi düşünüldüğünde çağdaş teorileri de takip etmek gerekmektedir. Bu nedenle aşağıda modern teoriler hakkında kısa bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıntılı şekilde incelemiş olduğumuz yaşlı kahramanların özelliklerine bakıldığında birinci kuşak olarak belirtilen teorilere ait unsurları taşıyan kahramanlar tespit edilse de diğer teorilere ait özellikler görüldüğünde de vurgu yapılmıştır.

Psikolojik ve sosyolojik temelli olarak oluşan bu teoriler, gerontoloji biliminin de etkisiyle geniş bir alana yayılarak çeşitli araştırmalar sonucu ortaya konmuştur. İlk teori yaşlanmanın ilk toplumsal açıklamalarının yapıldığı dönemlere ait olan Eksiklik (Deficite) teorisidir. Amerikalı psikolog R.M. Yerkes ve birkaç araştırmacı tarafından 1921 yılında geliştirilen bir teoridir. İnsanın bedensel ve zihinsel yeteneklerinde zamanla meydana gelen kayıplardan hareket eder (Tufan, 2021, s. 137). Robert Mearns Yerkes, yaşlılığın bireyin hayatında kayıpların başladığı bir süreç olarak gören bu teoriyi ABD askerleri üzerinde yaptığı çalışması ile oluşturmuştur.² Yerkes'e ait olan Army- Alpha testi ve devamında denenen birçok test kombinasyonundan ortaya çıkan sonuç, yaşlandıkça insanın zihinsel fonksiyonlarının kayba uğradığı yönündedir. Bu yaygın anlayış ile birlikte bir dönem bazı toplumlarda kırk yaşından itibaren işe alımların durduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır. Bu teori, yaşlıların kariyer beklentisi olmaması ve ileride kişilerin eğitim seviyesinin önemi gibi çeşitli etkenleri göz ardı etmesi, toplumdaki yaşlılıkla ilgili ön yargıları beslediği düşüncesiyle eleştirilmiştir (Kara, 2023, s. 35). Tüm bu olumsuzluklara odaklanmak yerine yapıcı olmak düşüncesiyle çeşitli yönlerden

² Çalışmanın ayrıntıları için bkz. (Tufan, 2021, s. 138).

eleştiriye maruz kalan eksiklik teorisi araştırmacılar tarafından geçerliliğini yitirmiş olarak nitelendirilmektedir.

Sosyal gerontologların ilk teorilerinden biri olan Yaşamdan Geri Çekilme (İlişki Kesme) teorisi, yaşlı bireye rolsüzlük vermeye dayalı bir teoridir. İlk olarak Elaine Cumming ve William Earle Henry adlı araştırmacılar tarafından kaleme alınan *“Growing Old”* adlı eserde yer verilen bu teori, yaşlı bireylerin sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini araştırma sonucu ortaya çıkmıştır. Amerika'da Kansas City'de 50 ve 90 yaşlarındaki bireyler ile yapılan ve kesitsel bir araştırmaya dayanan bu teoriye göre, yaşlının yaşlılığa uyum yapması zaman içinde yavaş yavaş rollerini ve aktivitelerini bırakarak geri çekilmesi ile mümkündür (Canatan, 2015, s. 368). Aynı zamanda bu rolsüzlük arkadan gelen nesil için de fayda sağlayacağı inancıyla desteklenmektedir. Bu fayda düşüncesinin nedeni, yaşlı neslin rollerinde ayrışmasıyla bir sonraki neslin rollerini daha rahat kabullenebileceği inancıdır. Bu durum toplum yapısında sürekliliğin sağlanması açısından önemli görülmektedir. Teorinin ortaya çıkışının ardından geliştirilen araştırmalarla bireylerin kendi tercihleri doğrultusunda bu rolsüzlük durumunu devam ettirmeyip sosyal hayat ile bağlantısını devam ettirme yönünde tercihlerde bulunabileceği görülmüştür. Yaşlanmaya dair en kapsamlı ilk teoride bu durumun göz ardı edilmesi de teoriye karşı birçok eleştirinin gelmesine sebep olmuştur. Toplumdan ayrıştırılmak istenen yaşlı bireyin yalnızlığını artırabilecek ve toplumdan tamamen kopmasına sebep olabileceği düşüncesiyle eleştirilmiştir. İleri yaşam evresinde yaşama katılmama, bazılarının tercih ettiği bir yaşam tarzı olsa da genelleme yapılması eleştirileri üzerine çekmelerine neden olmuştur. Yaşamdan Geri Çekilme teorisi, bilim insanları arasında yoğun tartışmalara yol açmış ve sonunda bu teorinin savunucuları geri adım atarak kesinlik iddiasından vazgeçip temel prensiplerinden ödün vermek zorunda kalmışlardır (Bölüktaş, 2019, s. 49).

Aktivite teorisi, insanların yaşlarıyla değil yararlılıklarıyla birbirinden ayrıldığını ve bu yararlılığın ise aktiflik ile gerçekleştiğini savunur. İnsan gelişiminin çeşitli dönemlerine uygulanan bu teori 1930'lu yıllardan itibaren ortaya atılmış ve geliştirilmeye devam edilmektedir. Yaşlılıkta aktivite teorisi, aktif kalan ve sosyalleşme, gönüllülük veya hobiler edinme gibi çeşitli faaliyetlerle uğraşan yaşlı yetişkinlerin, inaktif olan veya toplumdan uzaklaşanlara kıyasla daha iyi bir yaşam kalitesi deneyimlediklerini ileri sürmektedir (Kara, 2023, s. 39). Bireyin başarılı

yaşlanması için üç temel unsura dikkat etmesi görüşü hâkimdir. Bu üç unsur: Yaşlı bireyin sosyal ilişkilerini devam ettirmesi, fiziksel ve zihinsel sağlığını korumasıdır. Teorinin geliştiricileri aynı zamanda tüm bu aktivitelerin de bireyin ilgi ve becerileri çerçevesinde uygulanması gerektiğini savunur. Kuram, aynı zamanda bireylerin kaybettiği rollerin yerine yenilerini koyma ihtiyacı olduğunu ileri sürer. Bu yeni rollerle birlikte birey benlik duygusunu pekiştirerek olumsuz bir durum yaşamayacaktır düşüncesi görülür. Toplumsal katılımı destekleyen Aktivite teorisine göre aynı zamanda üretici konumunda olan ya da benlik duygusunu pekiştirmiş kişiler zihin sağlığı açısından da iyi durumda olurlar. Teoriye göre, 'yasal' yaşlılık dönemi, en mutsuz yaşam safhasına dönüşmemesi için emeklilik sonrası yaşamında bireyin aktif kalması gerekir (Tufan, 2021, s. 47). Karşılaştırma yapıldığında aktif kalan yaşlıların, izole bir hayatı tercih eden yaşlılara göre bilişsel işlevlerde daha iyi sonuçlar elde ettiği yönündedir. Teorinin eleştirildiği nokta ise sürekli aktif yaşlı birey tipinin vurgulamasıdır. Bu durum sıklıkla vurgulanırken sosyal yaşam içerisinde tam aksi şekilde pasif yaşlıya rastlanıyor olunması eleştirilmiştir. Aktif ve mutlu bir yaşlılık tercih iken aynı zamanda yaşlı bireylerin bilinçli bir şekilde pasif bir hayatı tercih edebileceği göz ardı edilmiştir şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır.

Aktif yaşlılık, pasif yaşlılık tartışmalarının devam ettiği dönemde yaşlı bireylerin huzur ve mutluluğuna odaklanan bir teori ortaya atılır. Gerontolojik kökenli Disengagement teorisine göre aktif bir yaşam sürmüş bireyin yaşlılık evresinde pasif bir hayata geçerek dinlenmesi gerekmektedir. Yaşlı bireylerin mutluluğu toplumda soyutlanmakla bulabileceği görüşünün savunucularına göre bireyin biyolojik ve ruhsal değişimler neticesinde ilişkilerinde gerileme yaşaması kaçınılmazdır. Bu soyutlanma haliyle yaşlı bireylerin mutluluğu yakalayacakları iddia edilmektedir. Teorinin savunucularına göre bu soyutlanma hali yaşlı bireyin arzularındandır. Oldukça eleştiriye maruz kalan bu teorinin mutlakçılığı gerçekleri yansıtmamasına da engel olmaktadır. Bazı araştırmacılar bu teorinin toplumun genç kesiminin vicdani rahatsızlığını gidermek için icat edilmiş bir araç olduğunu ileri sürerler (Tufan, 2021, s. 149). Bütün eleştirilere rağmen teorinin sadece yerilecek değil övülecek taraflarının da olduğunu dile getiren Kohli, gerontolojide ender rastlanan ve gerçek anlamda sosyolojik dayanağı olan bir teoridir, der (Kohli, 1994'ten aktaran Tufan, 2021, s. 150). Bazı gerontologlar da Kohli'nin bu düşüncesini sosyolojik açıdan

yaşlanma sürecini kişisellikten kurtarıp toplumsal bir boyut kazandırdığı gerekçesiyle övgüye değer bulunmaktadır.

Süreklilik teorisi, geri çekilme ve aktivite teorilerinin sınırlılıklarının sonucunda sosyal-psikoloji kökenli üçüncü bir yaşlılığa uyum teorisi olarak ortaya çıkmıştır (Canatan, 2015, s. 369). Bireyler doğduğu andan itibaren başlayan toplumsallaşma süreci tüm çevre faktörleri çerçevesinde oluşmaktadır. Bir gelişim süreci olarak da bilinen bu durum, yaşlılık döneminde de yaşam boyu edindiği tüm birikimlerle devam etmektedir. Yaşlılık döneminde statü ve rol kayıpları ile birlikte değişen düzenini yaşlı bireyler devam ettirmek isterler. Atchley tarafından ortaya atılan süreklilik teorisine göre, başarılı bir yaşlanma için bu alışkanlıkların ve birikimin her şeye rağmen devam ettirilmesi gerekmektedir. Atchley'e göre süreklilik yaşlanmanın önemli bir yönüdür ve başarılı yaşlanma ancak geçmiş ve şimdiki faaliyetler arasında süreklilik korunursa elde edilebilir (Atchley, 1971'den aktaran Kara, 2023). Yine teoriye göre inanç, değerler, benlik kavramı ve ilişkiler, roller olmak üzere iki ayrı grupta ele alınan kavramlar çerçevesinde sürekliliğin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Günümüzde hâlâ üzerine yapılan çalışmaların devam ettiği süreklilik teorisi, sosyal ağların da bu teoriyi savunduklarına ve katkı sağladıklarını vurgular. Bu katkının bireylerde aidiyet ve bağlılık duygusunu sağlamasıyla gerçekleştiği ifade edilmektedir. Tüm diğer teorilerde olduğu gibi süreklilik teorisi de çeşitli sebeplerle eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin ilki, ekonomik koşulları ve bireyin içerisinde bulunduğu sosyal yapıyı yok sayarak eksik kalmasıdır. Her birey için yaşam koşulları aynı değildir bu nedenle zorlu yaşam koşulları altında olan yaşlı bireylerin sürekliliği sağlaması zordur. Bir diğer eleştiri ise başarılı yaşlanmanın istikrarı korumak ve değişimden kaçınmakla ilgili olduğu fikrini desteklediğinden dolayı, yaşlanan nüfuslara fayda sağlayabilecek sosyal ve siyasi dönüşüm potansiyelini göz ardı ettiği yönündedir (Kara, 2023, s. 43).

Çağdaş toplumlarda bireyler sosyal konumlarının gerekliliği çeşitli rollere sahip olurlar. Birey iş hayatında mesleki rolü, aile hayatında eş ya da ebeveyn rolü, sosyal hayatta arkadaş rolü gibi birçok rol içerisinde kendini bulmaktadır. Tüm bu roller aynı zamanda yaşamın seyri içerisinde değişime de uğramaktadır. Bu değişim en keskin şekilde yaşlılık döneminde meydana gelmektedir. Emeklilik ile birlikte meslek hayatındaki rol kaybeden birey, torun sahibi olduğunda yeni bir rol kazanırken eşini kaybettiğinde yine bir rol kaybına uğramaktadır. Rol teorisi, bireyin

rolündeki bu değişikliklerin bireyin davranışını ve kimlik duygusunu nasıl etkileyebileceğini açıklamaya yardımcı olmak için kullanılmıştır (Stryker, 1980 'den aktaran Kara, 2023). Teori çerçevesinde yapılan araştırmalara bakıldığında ilk olarak rol değişiminde yaşlanma ile net bağdaştırma yapıldığı görülmektedir. Örneğin; emeklilik sonrası rol değişimine odaklanan bir başka çalışmaya bakıldığında ise yeni roller edinen emeklilerin, rol kaybı yaşayan ve aktif bir rol edinmeyen yaşlı bireylere göre daha iyi bir ruh sağlığına sahip olduğu görülmektedir. Rol teorisinin araştırmacılar tarafından birçok eksiği olduğu öne sürülmektedir. Bunlardan biri bireylerin rollerinin oluşumunda etkili olan ekonomik sınıf, cinsiyet, ırk gibi dinamikleri görememesidir. İkinci eleştiri konusu ise rol kaybının abartıldığı düşüncesidir. Yapılan boylamsal araştırmalar çoğu yaşlının böyle bir kayıp yaşamadığını göstermiştir. Pek çok yaşlı, mesleki ve ebeveyn rollerini bırakmaları karşılığında özgür olarak istediklerini yapma ve özgür yaşama şansına sahip olduklarını dile getirmiştir (Canatan, 2015, s. 370).

Alt kültür, bir toplumun bazı üyelerinin birbirleriyle kendi aralarında toplumun diğer üyelerine göre daha fazla karşılıklı etkileşimde bulunmasıyla oluşturulur (Canatan, 2015, s. 370). 1965 yılında ortaya atılan teoriye göre, yaşlı yetişkinler baskın kültürün pasif alıcıları olmayıp, kendi sosyal dünyalarını aktif olarak şekillendirmektedirler (Rose, 1965'ten aktaran Kara, 2023, s. 46). Ortak yönleri nedeniyle toplum içerisinde yaşlıların da bir alt kültür oluşturduğunu savunan alt kültür teorisine göre, bu oluşturulan alt kültür grubunda yaşlı bireyler toplumdan farklı olarak başka bir hayata meyletmektedirler. Bu teori üzerine yapılan araştırmalar ise genellikle bu farklılıktan dolayı alt kültürün niteliklerini ve çatışmalarını belirleme üzerine olmuştur. Teorinin eleştirildiği nokta ise; yaşlı bireylerin deneyimlerini fazlasıyla genellemekte olduğu ve alt kültürdeki bireysel farklılıkları dikkate almadığı yönündedir. Ortak yönlerin oldukça az olduğu düşüncesinden yola çıkılarak oldukça fazla eleştiriye maruz kalan alt kültür teorisi, birçok araştırmacı tarafından çürütülmüştür.

Sosyolog Matilda White Riley'in 1970 yılında ortaya attığı, yalnızca yaşlılarla değil tüm yaş grupları ve ilişkileri ile ilgilenen Yaş Tabakalaşması teorisine göre, nüfus grupları toplumsal tabakalar gibi genç, yetişkin ve yaşlı olarak ayrılmaktadır. Teori üzerinden ilerleyen araştırmalar, yaşlılığı birçok konudan incelemektedir. Ekonomik durum, kültürel ve sosyal yapı üzerinden çıkarım yapılan belirli tespitler

bulunmaktadır. Sosyal rollere bağılı oluşan yol tabakaları modern toplumda yaşlıları kısıtlamaktadır (Canatan, 2015, s. 371). Bu kısıtlama yine gençlik döneminde avantajlı sayılabilecek bireyler için geçerli sayılmaktadır. Sosyal köken, cinsiyet, sosyal sınıf, politik ve ekonomik yaşın rol tanımlamalarında yeterince açık olmadığı düşünülen teori, yalnızca dezavantajlara odaklandığı yönünde de eleştiri almıştır (Canatan, 2015, s. 371).

Dünya genelinde yaşlı nüfusunun artmasıyla beraber sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda yaşlıya olan ilgi artmıştır. Yukarıda birinci kuşak teoriler içerisinde yer alan ana hatlarıyla değindiğimiz teoriler, yaşlı nüfusun Batı lkelerinde ilk gözlemlenmeye başladığı döneme ait teorilerdir. Genellikle yaşam ve yaşlı ilişkisi üzerine duran ilk dönem teorilerinin aksine sonrasında gelişen ikinci dönem teoriler genellikle yaşlılar ve toplum olgusu üzerinden ilerlemektedir.

İkinci dönemin ilk teorisi Modernleşme teorisidir. 17.yüzyılın ortalarında modernite kavramının ortaya çıkmasının ardından aynı kavramsal temelle bir ereve oluşturan modernleşme teorisi, yaşlanmanın modern düzenden etkilenen bir süreç olduğunu savunmaktadır. Sıklıkla tekrar edildiği gibi araştırmacı Rostow'a göre toplum düzeni geleneksel ve modern olmak üzere ikiye ayrılırken yaşlı bireyler geleneksel düzende aktif modern düzende ise rol kaybına uğrayan bireylerdir (Müftüler, 2019). Modernleşme teorisi, yaşlı bireylerin statü açısından gelişen teknolojiden olumsuz yönde etkilendiğini ileri sürmektedir. Bu gelişme yaşam deneyimi ve bilgelik gibi unsurlarla ön plana çıkan yaşlıların geri planda kalmasına neden olmuştur. Modern düzenin yaşlıların hayatını olumlu yönde düzenleyecek değişimlerin olduğu da yadsınamaz bir gerçekliktir. Modernleşme teorisi de kültürün rolünü göz ardı etmesi, genelleyici bir anlayışla ilerlemesi ve eski çağlardan günümüze yaşlının toplumdan topluma değişen statüsü çelişkili biçimlerde sunulduğu ve değerlendirildiği düşüncesiyle eleştirilere maruz kalmıştır.

İkinci dönemin bir diğer teorisi çatışma teorisidir. Bu teori, yaşlı nüfusu dezavantajlı bir grup olarak görmektedir. Bu nedenle yaşlı bireylerin toplum içerisinde diğer sosyal gruplarla çatışmalar yaşayabileceklerini ne süren bir teoridir (Kara, 2023, s. 51). Teori içerisinde farklı bakış açıları mevcuttur. Kimi araştırmacılar yaşlı nüfusun sahip olduğu kaynak ve siyasi gücün çıkar çatışmasına neden olabileceğini düşünürken kimi araştırmacılar ise bu çatışma durumunun yaşla ilgili olmadığını savunmaktadır.

Antik Çağ'dan kalma bir kavram olan "stigma" kavramı sosyolojide davranış sapmaları gösteren marjinal grupların toplum dışına itilmelerine açıklık kazandırmak için yapılan araştırma incelemelerde kullanılmaktadır (Tufan, 2021, s. 145). Genellikle negatif kavramlar olarak karşımıza çıkan stigmalar; cinsiyet, azınlıklar, cilt rengi ve yaşlılık gibi konularda görülmektedir. Stigma süreçlerinde daima birkaç özelliğin genelleştirildiği görülmektedir (Hohmeier, 1978'den aktaran Tufan 2021). Gençliğin övüldüğü sanayi çağında yaşlı bireylerin damgalanmaya başlaması oldukça normal görülmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan Damgalama (stigma) teorisine göre, yükselen bir grubun karşısında ufak bir sapma gösterme, bu sapmanın toplum tarafından da oldukça hızlı kabul edilmesiyle sonuçlanır. Örneğin, yaşlı bireylerin yavaş hareket ediyor olması onların zihinsel faaliyetlerinde de yavaşlama meydana geldiği görüşü bir stigmadır. Bu ne kadar yanlışlığı kanıtlanabilir ve genele uygulanamayacak bir görüş olsa da kabul gördüğü yerler oldukça fazladır. Damgalama teorisi üzerine çalışan araştırmacılar, yaşlılara karşı ayrımcılık anlamına gelen 'Yaşçılık' (Agesim) kavramını keşfetmişlerdir. Tüm araştırmalar bu olguya dair neden, sonuç ve etki azaltma üzerine odaklanmıştır. Damgalama teorisi, gerontoloji alanında önemli bir çalışma alanı haline gelmiş, yaşlı yetişkinlerin toplumda karşılaştığı olumsuz tutumlara ışık tutmaya yardımcı olmuş ve yaşlılığın etkilerini azaltmanın yollarını bulmaya odaklanmıştır (Kara, 2023, s. 52).

Feminist teori de ikinci döneme ait teorilerinden biridir ancak feminist gerontoloji kapsamında incelenmektedir. Bu teoriye göre, yaşlı kadınlar toplum içerisinde ayrımcılık ve baskıya maruz kalmaktadır. Feminist yaşlanma teorisi, yaşlanma ve toplumsal cinsiyetin sosyal yapılarının kesişerek yaşlı kadınların özgün deneyimlerini oluşturduğunu iddia eder (Kara, 2023, s. 54). Özellikle toplum içerisinde çeşitli haklardan mahrum kalan yaşlı kadınların dezavantajlı dönemleri üzerine odaklanması gerektiğini savunan feminist teori bu durumun yeniden değerlendirilerek inşa edilmesi, düzeltilmesi gerektiği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Üçüncü döneme ait teorilere bakıldığında yaşlı bireylerin kişisel deneyimleri üzerine odaklandıkları görülür. Bu teorilerden ilki, psiko-sosyal yaklaşımlardır. Bu yaklaşımın en önemli teorisini Erik Erikson'dur. Erikson insan yaşamını sekiz evreye ayırırken yaşlılık için geç yetişkinlik olarak ifade eder ve bu gelişimin son aşaması ego bütünlüğü ve umutsuzluk arasındaki çatışmadır. Bu çatışma sonucunda bireyin yaşam bütünlüğü konusunda tatmine ulaşmış veya ulaşmadığı değerlendirilmektedir.

Bir diğerk teori ise yaşama anlam kazandırma üzerine yoğunlaşan fenomenolojik teoridir. Teorinin amacı, yaşlılar ile ilgili konseptler üzerinde çalışarak kişinin günlük tecrübelerini belirli kategorilere ayırıp yaşlılığın gerçekliğini ortaya koymaktır (Tufan, 2021, s. 154). Çeşitli gruplandırmaların yapıldığı bu teoride fenomenologlar yaşlıları kırılan, marjinal gibi gruplarla sınıflandırmışlardır.

20. yüzyılın ortalarında geliştirilen karşılıklı fayda çerçevesindeki etkileşimler üzerine yoğunlaşan teori, Toplumsal Alışveriş teorisidir. Araştırmalar neticesinde ortaya çıkan sonuç yaşlı bireylerin çok çeşitli toplumsal alışverişte bulunduğu yönündedir. Bu durumun fiziksel ve zihinsel sağlıkları açısından olumlu bir destek taşıması da teörinin dikkat çektiğı bir diğerk konudur.

Genellikle eğitim ve işgücü ekonomisi üzerine yoğunlaşan Yaşam Boyu Sermaye teorisi, bireylerin yaşam boyunca edindiğı bilgi ve deneyimlerini gelecek yıllarına bir yatırım olarak götürebileceğı düşüncesini savunur. Buradan hareketle araştırmacılar yaşlılık dönemindeki bireyin geçmiş birikimleriyle yaşlılık dönemlerinde daha yüksek gelir elde etme imkânına sahip olduğunu savunurlar. Bu nedenle yaşlanma sürecine oldukça olumlu bakan yaklaşımlar arasındadır.

Dördüncü dönem teorilerine gelindiğinde yaşlılığa insan yaşamıyla bir bütün olarak odaklandıkları görülür. Yaşam Yapısı teorisi bunlardan ilkidir. Bu teoriyi ilk olarak 1978 yılında yayımlanan "*The Seasons of a Man's Life*" adlı eserinde ortaya koyan Levinson, yetişkin gelişimine odaklanan bir model sunmaktadır. Bu teori, bireyin yaşamının doğada tanık olduğumuz değişen örüntülere benzer şekilde ayrı mevsimlere veya aşamalara bölünebileceğı fikrine dayanmaktadır (Kara, 2023, s. 61).

Gelişim sürecinin çok boyutlu incelendiğı teori ise İnsan Yaşamının Akış teorisidir. Bühler yaptığı çalışmalarla insan yaşamını şekillendiren dört unsur olduğundan bahseder. Bunlar: Büyüme, üreme, korunma ve gerilemedir (Bühler, 1933'ten aktaran Kara, 2023). Çalışmanın ayrıntılarına bakıldığında yaşamı şekillendiren bu dört unsur yaşlılık dönemini anlamlandırmada önem arz etmektedir. Gerontolojik araştırmalar için oldukça fayda sağlamış ve politikaların geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Yeni bir bakış açısıyla yaşlılık dönemindeki gerilemeyi kabul ederken aynı zamanda içsel bir gözlemin yapılmasını kolaylaştırmış ve pozitif yaşlanmayı desteklemiştir.

Yaşama Uyum Sağlama teorisi, George Vaillant tarafından yapılan yaşama adaptasyon çalışma üzerinden geliştirilen bir teoridir. Bireydeki savunma mekanizmalarını olgunluk seviyelerine göre hiyerarşik bir şekilde ayıran çalışma, yaşlılık dönemlerine uygulandığında da verimli sonuçlar vermektedir. Kişiler arası iletişime dikkat çeken araştırmacı, özellikle yaşlılıkta güçlü ilişkilerin sürdürülmesinin zihinsel ve fiziksel gerilemeye karşı tampon görevi göreceğini öne sürmektedir (Kara, 2023, s. 65).

Son teori ise insanı yaşam seyri içerisinde sosyal ve tarihsel bağlamda inceleyen bir bakış açısına hâkim olan Yaşam Seyri teorisidir. Başarılı yaşlanma konusunda yapılan araştırmalara yol gösterici niteliktedir. Başarılı yaşlanma fiziksel, bilişsel ve sosyal refahı kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Yaşam Seyri teorisi, bireysel deneyimler sosyal destek ve kaynaklara erişim dâhil olmak üzere başarılı yaşlanmaya katkıda bulunan faktörleri anlamak için bir çerçeve sağlar (Rown ve Kohn,1997'den aktaran Kara, 2023).

Sosyal bilimlerde yürütülen araştırma yöntem ve teknikleriyle aynı prensipte çalışma yapan gerontoloji bilimi disiplinler arası bilgi birleşimi sağlaması açısından da önemli bir görev üstlenmektedir. Ampirik bir bilim olan gerontolojinin son yüzyılda öneminin artmasıyla bu alanda yürütülen araştırmalar da giderek artmaktadır. Görülüyor ki her an gelişen ve dönüşen düşünceler çerçevesinde de birçok teori ortaya çıkmaya devam edecektir. Bu nedenle çalışmamızda ilk olarak güncel durum konu edinilmiştir. Bir sonraki bölümde ise incelememizde faydalandığımız, klasik yaklaşımla açıklanan yaşlılık olgusuna yer verilmiştir.

2.1. Yaşlanma Çeşitleri

Henüz net ve kesin bir tanımının yapılamadığını belirttiğimiz yaşlılık ancak üç saç ayağına oturtulduğunda anlaşılabilir bir karmaşık bir olgudur. Bu üç saç ayağı ise yaşlanmanın biyolojik, sosyolojik ve psikolojik boyutlarının incelenmesidir. Yaşlanma olgusuyla birlikte ilk akla gelen ve zamanın ilerlemesiyle doğumdan itibaren başlayan süreç, kronolojik yaşlanmadır. Bireyin iradesi dışında gelişen bu duruma müdahalesi mümkün değildir. Kronolojik yaş, kendine özen gösterme, sağlığını koruma, psikolojik olarak güçlü olma, sosyal olarak aktif olma gibi olumlu ve bunların tam tersi olumsuz özelliklerden etkilenmez (Canatan, 2008, s. 14). Tıp başta olmak üzere birçok alanda çalışan araştırmacılar, bireydeki gelişimsel

ilerlemeyi ölçmek, karşılaştırmak ve farklı gelişim alanlarındaki değişiklikleri gözlemleyebilmek için kronolojik yaşa dikkat etmektedir. Tıp alanında yaşlılık ve yaşlanma bağlı gelişen hastalıklar üzerinde yapılan çalışmalarda, psikoloji alanında çocukluk dönemi gelişim seyrini anlama ve devamında yapılan bilişsel gelişim çalışmalarında, eğitim alanında okula hazır bulunuşluğu belirlemede kronolojik yaşın önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu önemli etkinin yanında bazı araştırmacılar, bireysel ve kültürel farklılıkların da yaş ile birlikte gelişim seyrini etkilediğini düşündüğünden yalnızca kronolojik yaşın belirleyici bir unsur olmasını eleştirmişlerdir. Kronolojik yaşın yetersiz bir ölçü olacağını savunan araştırmacılar; biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörleri içinde barındıran bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini düşünmektedir. Yapılan eleştirilere rağmen psikoloji ve gerontolojide çalışmalarında hâlâ önemli bir yere sahip olan kronolojik yaş, sınırlılıkları sebebiyle tek bir kaynak olamayacağı anlaşıldığından alternatif yaklaşımlarla desteklenmiştir.

2.1.1. Biyolojik Yaşlanma

Yaşlanmanın doğum ile birlikte başlayan bir durum olduğu genel bir yargıdır. Bu nedenle yaşlılık, yaşam boyu devam eden bir süreci kapsamaktadır. Yaşlılık kavramını yalnızca kronolojik olarak yaş almakla değerlendirilmemek gerekir. Bireyi çeşitli durumlardan etkileyen bir süreçtir. Biyolojik yaşlanma, doku ve hücrelerde gelişen hasarlarla meydana gelen süreci kapsamaktadır. Azalan kaybolan yaşam enerjisi, daralan veya eriyen sosyal roller ve buna bağlı toplumsal fazlalık gibi durumlarla da ilişkilendirilse de yine de vücudun gerilemesiyle ortaya çıkan değişimler yaşlanmanın merkezini oluşturmaktadır (Gilleard & Biggs, 2013'ten aktaran Şentürk, 2018). Geriatrik araştırmalar, protein sentezinin azalması, DNA hasarı, fiziksel ve kimyasal yıkıcıların vücut hücrelerini yıpratması, immunité yani bağışıklık sisteminin yaşlanması, melatonin eksikliği gibi durumları biyolojik yaşlanmanın sebepleri arasında göstermektedir. Kronolojik yaşlanmadan farklı olarak değerlendirilen biyolojik yaşlanma tamamen bedensel bir değişimi kapsamaktadır. Bu değişimler ise kalıtsal etmenler ve bunlara etki eden çevresel faktörler çerçevesinde meydana gelmektedir. Fiziksel yeterlilikte azalma, saçların beyazlaması ve seyrelmesi, görme ve duyma kayıpları, unutkanlık gibi gözlemlenen değişimler biyolojik yaşlanmayı işaret etmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir husus ise kronolojik yaşlanma ile biyolojik yaşlanmanın her zaman aynı seyretmediğidir.

Bireyin sağlıklı bir yaşam benimsemesi onun biyolojik yaşlanma açısından kronolojik yaşından daha genç durmasını sağlayabilir. Tabii bu durum tam tersi yönde de seyredebilmektedir.

Biyolojik yaşlanmanın belirleyicisi çok faktörlüdür. Genetik faktörler biyolojik yaştaki varyansın yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır (Levine vd. , 2018'den aktaran Kara, 2023). Hava kirliliği, beslenme düzeni, düzenli fiziksel aktivite gibi birçok çevresel faktör de biyolojik yaşlanmayı etkilemektedir. Biyolojik yaşlanmanın artması doğrudan ölüm riskini de artırmaktadır. Biyolojik yaştan uzaması, yaşlanmanın yavaşlaması ise ancak yaşam tarzına yapılan olumlu müdahaleler ile mümkündür. Genel hatlarıyla ifade etmeye çalıştığımız biyolojik yaşlanmanın açıklanması üzerine yapılan çalışmaların da genellikle teori çerçevesinde olduğu ve bu teorilerin hiçbirinin yaşlanmayı açıklamak için tek başına yeterli olmadığı araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir. Bu teoriler, yaşlanmaya bağlı meydana gelen anatomik ve fizyolojik değişimleri incelemektedir (Bölüktaş, 2019, s. 27). Biyolojik yaşlanma süreci birçok nedenden ortaya çıktığı için onu açıklayabilecek tek bir teori yoktur. Araştırmalara bakıldığında biyolojik yaşlanma sürecini açıklayabilmek için oldukça fazla teorinin geliştirildiği görülmektedir. Bu teorilerin arasında üzerinde en çok durulan teoriler ise şöyledir: Metabolizma hızı üzerine kurulan Yaşam Enerjisi teorisi, ilk kez 1956 yılında ortaya atılan Serbest Radikaller teorisi, kromozomlar ile ilgili Telomer teorisi, yaşlılığın bağışıklık sisteminin zayıflaması sonucunda ortaya çıktığını savunan İmmünite teorisi, vücudun endokrin fonksiyonuna odaklanarak yaşlanmayı açıklayan Hormon teorisi. Diğer yaşlanma türlerine nazaran biyolojik yaşlanmada yaşlılık belirtileri daha belirgin bir şekilde fark edilmeye başlanır.

2.1.2. Psikolojik Yaşlanma

Psikolojik yaşlanma ise kişinin kronolojik ve biyolojik yaşlanmasının getirdiği süreçlere psikolojik olarak uyum sağlama sürecini ifade eder (Şentürk, 2018, s. 17). Bu yaşlanma türü daha çok bireyin kendini yaşlanmaya hazırlamamış olmasından ortaya çıkmaktadır. Tufan'a göre psikolojik yaşlanma; hafıza değişimi, tecrübeye dayanan bilgi, tecrübeden kazanılan bilgeliği, sosyal ilişki, motivasyon ve hedef süreçleri, baskılarla başa çıkabilme ve direnç yeteneği, yaşam memnuniyeti, mutluluk ve anlam kavramlarıyla ele alınması gereken bir olgudur (Tufan, 2021, s.

4). Yaşlanan dünya ile birlikte psikolojide de yaşlanmanın psikolojisine olan eğilim oldukça artmıştır. Gelişimsel psikolojinin konusu olan yaşlanmayı anlamak üzere araştırmalar geliştirilmiş, bireyin gelişiminde orta yaştan yaşlılığa doğru nasıl bir değişim gerçekleştiği üzerine çalışılmıştır. Gelişime dair ilk klasik teoriler özellikle Freud ve Piaget'e ait olanlar, gelişimin son evresini genç yetişkinlikte yaşandığını savunur (Wise, 2018, s. 49). Bunların aksine Erikson ise insan yaşamını sekiz evreye bölerek bireyin her evrede bir kriz ile karşılaştığını ve sağlıklı gelişim için bu krizi çözmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu düşünceden anlaşılan ise yaşlılık döneminde de bireyin karşılaştığı zorluklarla baş etmeye çalışması ve sonucunda gelişim göstermesidir. Yaşam boyu gelişim yaklaşımına ait olan bu bilgilerin, modern yaşlanma kuramlarına oldukça katkı sağladığı da düşünülmektedir. Yaşlanma psikolojisinin konu olarak ele aldığı bir diğer soru ise kişiliğin yaşam boyunca değişip değişmediği, değişiyorsa ne denli değiştiğidir (Wise, 2018, s. 53). Kişilik tek başına bir bütün olarak ele alınamadığından araştırmacılar bu sorunun yanıtı için kalıtsal özelliklerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünmüşlerdir. Tüm bunlara ek olarak, yaşlanma psikolojisi yaşlanma olgusunun evrensel olup olmadığı konusuna da eğilir. Bu konunun psikolojinin yanı sıra farklı birçok disiplin tarafından tartışıldığı da bilinmektedir. Tüm bunların ışığında Arpacı 'nın da belirttiği gibi psikolojik boyut yaşı kronolojik ilerlemesine bağlı olarak bireyin algılama, öğrenme, problem çözme gibi bellek gücü ile kişilik kazanım alanlarında uyum sağlama kapasitelerindeki değişimleri kapsar (Arpacı, 2005, s. 18).

Yaratıcı yeteneklerde zayıflama, algılama ve düşünme hızında yavaşlama zihinsel özelliklerin değişim etkisiyle kişisel özelliklerde değişimin meydana gelmesi psikolojik yaşlanma kapsamında sıralanabilecek ilk değişimlerdir. Geçmişe duyulan özlem yahut geçmişin sıklıkla anılıyor olması, yeniliklere karşı kapalı bir tutum sergileme sık rastlanılan durumlardandır. Bireylerin yaşlılığı kabullenme şekillerindeki farklılıklar da yine psikolojik yaşlanmanın içerisinde incelenen değişimlerdendir. Gençlik döneminde yapamadığı aktiviteleri gerçekleştirerek iyi bir ruh sağlığı ile yaşlılığı karşılayan yaşlı bireyler olduğu gibi bu durumun tam tersi ile de karşılaşmak mümkündür. Psikolojik yaşlanmanın iyi yönetilmediği durumlarda biyolojik yaşlanmadan kaynaklı fiziksel kayıpların da etkisiyle bireyde olumsuz değişimler kendini göstermektedir. Araştırmalar, psikolojinin olumsuz yönde seyretmesinin yaşlılığı hızlandırıcı etkisi olduğunu göstermektedir. Sosyal statü

kayıpları, emeklilik durumu, zorunlu mekân değişimleri vb. durumlar karşısında bireyin takındığı tavır yaşlanma hızına etki etmektedir. Yaşlılıkta değişen durumlara uyumun zorlaşması bireyde ruhsal çöküntüye neden olur ve yaşlı birey mücadeleye çekilerek ölümü bekler (Arpacı, 2005, s. 19). Birey önce sosyal çevresinden uzaklaşarak ev dışı hayatına dair iletişim yolunu keser, ardından odaya kapanma durumlarıyla karşılaşılır. Yaşama ait tüm bağını koparmasıyla da ölümü bir çıkış yolu olarak gördüğünden meylini ona yöneltir.

2.1.3. Sosyal Yaşlanma

Yaşlılığın sosyolojik yönü, bireyin kendi içinde yaşadığı toplumdaki yaşla ilgili değer ve normlar, diğer bir deyişle toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışlar ve o toplumun o gruba verdiği değerlerle ilgilidir (Arpacı, 2005, s. 20). Her toplumun kendine özgü bir kültürü olduğu gibi o kültür içerisinde kendine özgü geliştirdiği bir yaşlılık süreci de vardır. Bireyin içerisinde yaşadığı toplumun yaşlı kişilere verdiği değer, yaşlılık ve yaşlı bireye karşı gösterdiği tutum yaşlılığın toplumsal, sosyal yönünü göstermektedir. Bu bağlamda Morgan ve Kunkel, sosyal yaşlanmanın, çok yönlü ve dinamik bir boyut olduğunu değerlendirirken, aynı zamanda sosyal yapıda rollere giriş ve çıkışla ilgili geçişler, davranışlara ilişkin beklentiler, kaynakların ve fırsatların toplumsal dağıtımı, kronolojik yaştan anlamı ve etkilerine ilişkin görüşmeler ve bireyin yaşantıları boyunca yaşadıklarının içerdiğine dikkat çekerler (Morgan ve Kunkel, 1998:7'den aktaran Baran, A. G. 2004, s. 36). Her bireyin toplumsal yapı içerisinde geliştirdiği bir statüsü bulunmaktadır. Sosyolojik açıdan "yaş" biyolojik anlamda ve doğuştan yüklenilen bir statü belirleyicisidir (Arpacı, 2005, s. 23). Bu statü de yaşamı boyunca çeşitlilik göstermektedir. Yaşlılık dönemine gelindiğinde bireyler var olan statüyü ya da konumu kaybetme şeklinde de çeşitlilik meydana geldiği görülmektedir. Bu durumun nedeni biyolojik yaşlanma ile birlikte bedensel kayıplara uğrayan yaşlı bireylerin toplum içerisinde rolünün gerekliliklerini yerine getiremeyeceği düşüncesi ile açıklanabilir. Bu düşüncenin devamı ise kişinin var olan rolünün yitimi şeklinde izlenmektedir. Belirli bir yaş ile emekliye ayrılmak bu durumun en belirgin örneklerinden biridir. Her toplumun kendi içerisinde farklı dinamikleri olduğu düşünüldüğünde de yaşlı bireylerin konumunun da farklı bakış açılarıyla belirlendiği söylenebilir. Örneğin endüstri toplumlarının oluşumunun ardından yaşlı bireylerin rol kayıplarının arttığı görülmektedir. Geniş aile yapısının yerini çekirdek aile yapısının

alması yaşı bireylerin söz konusu öncü, lider konumunu zedelemiştir. İlkel dönemlerden itibaren bilge yaşı anlayışı yitirilmiş, yerine günceli yakalamayan, dönemini yakalamayan birey konumuna yerleştirilmiştir. Tam aksi yönde seyreden durumlar da vardır. Çünkü birçok yaşı bireyin bakış açısına göre yaşıllık, tolere edilebilen sadece bedensel değişimlerin yaşandığı bir süreçten ibarettir. Baran'a göre insanlar yaşlanırken yaşadıkları değişikliklerin önemi ve etkileri bu değişimin meydana geldiği sosyal gerçeklikten oldukça etkilenir ve bu sosyal gerçeklikten oluşur (Baran, A.G. 2003, s. 36).

Toplumun yaşı bireyin toplumsal statüsünü kazanma ve kaybetmesinde bir gösterge olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu nedenle sosyologlar da yaşı sosyal bir kategori olarak kullanır ve toplumdaki yaşı bireyleri belirleyerek onlara karşı sergilenecek davranışlar hakkında görüş bildirmektedir. Yaşı bireyin toplumla sosyal uyumu ve tüm bu çerçevede verilen bilgiler sosyal yaşlanmanın konusunu oluşturmaktadır.

Yaşıllık kavramının üç farklı boyutla tanımlanmasından hareketle, bu çalışmada incelenen eserlerdeki yaşı kahramanların tespiti sonrası kahramanlar üç ana başlık altında kategorize edilmiştir. Öykü ve romanlardaki yaşı kahramanların hepsinin kronolojik yaşlarının tespitinin mümkün olmaması ve yukarıda bahsi geçen sınırlılıklarından dolayı kategorize edilirken üç yaşlanma türü esas alınmıştır. Bir sonraki bölümde incelenen yaşı kahramanlar; biyolojik yaşlanmada bedensel değişimin ön plana çıkması, psikolojik yaşlanmada ruhsal değişimlerin görülmesi, sosyal yaşlanmada ise bireyin toplum ile etkileşimi üzerinden seyretmesi sebebiyle bedensel, ruhsal ve toplumsal isimli başlıklar altında toplanmıştır.

3. SELÇUK BARAN VE ERENDİZ ATASÜ'DE YAŞLILIK TEMSİLLERİ

Otuzlu yaşlarında edebiyat dünyasına giriş yapan ve aslen hukukçu olan Selçuk Baran; Tomris Uyar, İnci Aral, Nazlı Eray gibi önemli isimlerin yazın hayatının başlangıcı sayılan 1970 ve sonrası kuşağın temsilcilerindendir. Yazma edimine güncelerle başladığını ifade eden sanatçı, yaklaşık yirmi yıllık yazarlık hayatına birçok türden eser sığdırmıştır. Yine birçok ödül alarak başarılı bir başlangıca imza atan Selçuk Baran, daha çok öykücü kimliği ile ön plana çıkmıştır. Türk öykücülüğünde kadın yazar yoğunluğunun artmaya başladığı dönemde eserler vermeye devam eden sanatçı 1993 yılına kadar yazmaya devam eder. Edebiyat camiası tarafından kabul görememesi, okurlar tarafından benimsenememesi de yazarı bu karara yönelten sebepler olarak bilinmektedir. Yakın çevresi tarafından kaleme alınan yazılarda daima kırılgan ve karamsar bir tarafının bulunduğu söylenen Selçuk Baran için özel hayatındaki zorlu süreçler ve okurun kendisine bu denli uzak olması içinde bulunduğu durumu perçinlemiştir. Yazarın yakın arkadaşı Ülkü Ulırmak, bu durumu destekleyen şu ifadeleri kullanır:

"Genelde karamsardı. Yine de bu karamsarlık zaman zaman çocuksu bir coşkuya kapılmasını, belli duraklarda yaşamı yeniden kurmasını (belki de kurgulamasını) engellemedi. En umutsuz, en umarsız dönemlerinde bile bunu bilinçli yaptı. Yaşam kimi insanlara çok acı verir. Kimileri de hiç umursamadan geçip giderler bu dünyadan. Bir duyarlılık sorunudur bu. Selçuk Baran bu dünyayı duyarak, umursayarak yaşadı" (Ulırmak, 2010, s. 10).

Dönemin önemli dergileri *Papirüs*, *Hisar*, *Türk Dili*, *Yeni Edebiyat* gibi dergilerde öyküleri yayınlanan yazarın öykülerinde kendi ruh halinin yansımaları yer almaktadır. Genellikle aydın kentlilerden oluşan kahramanları yaşamlarından memnuniyet duymayan ancak bu durumu değiştirmek için çaba sarf etmeyen harekete geçemeyen kişilerdir. Eserlerini kaleme almış olduğu dönemde ülkenin içinde bulunduğu sosyopolitik ortam bu durağanlıktan ziyade harekete meyilli olduğundan kimi araştırmacılar yazar ile okur arasında oluşamayan bağ için bu unsurun sebep olduğunu düşünmektedir. Dönemin okurundaki beklenti onları hareket

geçirecek bir şeylerin anlatılması iken Selçuk Baran da bu durum yalnızca melankoli havası içinde bir sezdirme, dönemden duyulan memnuniyetsizlik ve iç dünyasını sunma şeklinde seyretmektedir. Öykülerinde hâkim olan bu hava romanlarında da devam etmektedir. Yalnızlık temasının çok güçlü bir şekilde yansıtıldığı *Bir Solgun Adam* eseri yazarın özel yaşamında içinde bulunduğu yalnızlıktan kaynaklı onunla özdeşleşmiş ilk romanıdır. Ulağlı (2018), imgelerin oluşumu için yalnızca bireysel inançların değil toplumsal değerlerin de etkisinin bulunduğunu dile getirir, dönemin sunduğu gerçeklikten kaçmaya çalışan yazarın eserlerinde kullandığı imgelerle toplumun içerisinde bulunduğu değişim ve gelişimi de yansıtmaya çalıştığını da görülmektedir.

1999 yılında yaşlılık döneminin başlangıcı sayılabilecek yaşta iken hayata veda eden Selçuk Baran'ın çeşitli dergilerde yayınlanan tüm öyküleri *Ceviz Ağacına Kar Yağdı* adlı eserde toplanmıştır. Yazarın öykü kitaplarına girmemiş dergilerde kalan ve yayınlanmamış öyküleri bulunmaktadır. Bu öyküler araştırmacılar tarafından ortaya çıkarılmış ³ ancak incelememiz basılı eserlerindeki öyküler üzerine olduğundan çalışmamızın içine dâhil edilmemiştir. Yazarın öykülerini kaleme aldığı yıllarla eş zamanlı olarak roman türüne de ilgisi vardır. 1974 yılında yazdığı ilk romanı *Bir Solgun Adam* ile 1975 yılında Milliyet Yayınları mansiyon ödülü kazanan sanatçı 1977 yılında kaleme aldığı *Bozkır Çiçekleri* adlı romanıyla da yine ödüle layık bulunmuştur. Bu eser, yazılmasının üzerinden uzun bir süre sonra 1987 yılında basılmıştır. Yazarın son romanı *Güz Gelmeden* ise ancak yazarın ölümünün ardından 2000 yılında basılabilmektedir. Basılan son romanının çok uzun yıllar basımını bekleyen, 1970'li yılları edebiyat hayatının en verimli yılları olarak geçiren sanatçı üretkenliğine rağmen kırgınlıklarından dolayı edebiyata küserek uzak kalmayı tercih etmiştir.

Kadınlık halinin sorgulamasıyla içindekilerinin kalemine taşıdığını dile getiren Erendiz Atasü, tıpkı Selçuk Baran gibi yazmaya günceleriyle başlamıştır. Eczacılık öğreniminin ardından çocukluğundan itibaren yoldaş olarak gördüğü kitapların da katkısıyla yazının onu seçtiğini dile getiren yazar, 1983 yılında edebiyat dünyasına adım atmıştır. Otuzlu yaşlarında başladığı serüveni güncel olarak devam ettiren sanatçı birçok türde sayısız eser kaleme almaktadır. Çeşitli gazete ve dergilerde yayınlar yapmaya devam eden Erendiz Atasü, böylelikle ömrünün yaşlılık

³ Öykülerin isimleri için bkzn. (Solak, 2014).

döneminde de aktif yazın hayatındadır. Bir söyleşisinde "Feminizm benim durduğum yerdir ve durduğum yerden dünyaya bakarım" (Şahin, 2020) diyen yazar, aynı zamanda edebiyat üretme keyfini toplumsal sorumluluk duygusuyla eşleştirmesiyle bilinmektedir. Tüm bunları yaparken kahramanların iç dünyalarına değinmeyi de ihmal etmez. Öğreticiliği ve toplumsal konulara eğilmesi ve kahramanların iç dünyalarını yansıtması yine Selçuk Baran ile ortak sayılabilecek özelliklerindendir. Karakterlerini dış tasvirle anlatamaya başlayan yazarın bilinç akışı tekniği kullanarak iç dünyalarına kapı aralaması, kaleminin modernist çizgide ilerlediğinin göstergelerindendir. Kahramanlarını her kesimden her kültürden her kuşaktan olabilecek şekilde seçmektedir. Bu kurmaca kahramanları oluştururken de daima onları anlamaya çalışan ve gerçekliklerinden koparmadan kaleme almaya çalışan bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Atasü, genellikle gerçekçi bir yazar olarak tanınır yani gerçek yaşamdan alınan gerçek olayları anlaşılır bir dille ifade eder yapıtlarında; ifadelerinde karmaşıklıktan çok açık seçiklik vardır, yaşamı birebir yansıtan romanlar yazarı olarak anılır (Menteşe, 2014, s. 76). Temsil ettiği kuşağın duyarlılıklarını gözetirken aynı zamanda cumhuriyet döneminin duyarlılıklarına sahip çıkmaktadır. İlk romanından itibaren kadın üzerinden cumhuriyet tarihini anlatan sanatçı, modernleşen bireyin kuşkularına, çevresine yabancılaşmasına değinmeden edememiştir. Tematik olarak birçok koldan ilerleyen eserlerinde imgenin gücünden faydalanan yazar, dilin anlam katmanlarını da kusursuz şekilde kullanmaktadır.

1983 yılında *Kadınlar da Vardır* öykü kitabıyla eser vermeye başlayan Atasü; *Lanetliler* (1985), *Dullara Yas Yakışır* (1988), *Onunla Güzeldim* (1989), *Taş Üstünde Gül Oyması* (1997), *Uçu* (1998), *İncir Ağacının Ölümü* (2008), *Hayatın En Mutlu An'ı* (2008), *Kızıl Kale* (2015), *Şairin Ölümü* (2019), *Herkes Sevdiğini Öldürür* (2023) isimli toplam 11 öykü kitabı kaleme almıştır. 1920'den 2000'li yıllara kadar olan zaman diliminde geçen, aynı zamanda "yarı otobiyografik" olarak tanımlanan *Dağın Öteki Yüzü* (1995) Erendiz Atasü'nün ilk romanıdır. *Gençliğin O Yakıcı Mevsimi* (1999), *Bir Yaşadönümü Rüyası* (2002), *Açıkoturumlar Çağı* (2006), *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* (2011), *Dün ve Ferda* (2013), *Baharat Ülkesi'nin Hazin Tarihi* (2016), *Bir Başka Düğün Gecesi* (2021) , *Herkes Sevdiğini Öldürür* (2023) isimleriyle dokuz roman kaleme alan yazar, edebiyat dünyasında çeşitli türlerde eserler vererek üretmeye devam etmektedir.

Hayatı anlamak için yazdım ve yazıyorum. Hayatın ikincil konuma ittiği cinsimi, kadınları anlamak ve anlatmak için yazıyorum diyen Atasü (2013), Selçuk Baran ile aynı dönemler içerisinde edebiyat dünyasında bulunmamıştır. Henüz yaşlılık döneminin başlangıcında iken yitirilen Selçuk Baran'ın sesi kesilmiş ve belli bir kitle oluşturmamıştır. Selçuk Baran'ın dönemin edebiyat dünyası içerisinde yaşadığı haksızlıklar ve Erendiz Atasü'nün yukarıda yer alan ifadeleri zihnimizde birleştğinde bu iki kadın sanatçının birlikte incelenebileceği durumunu ortaya çıkarmıştır. Çalışmamızın ilk bölümünde belirtildiği gibi edebiyatta yaşlı kahramanların görünürlüğünün azlığı ile yazarların geri planda kalması, hepsini ön plana çıkarma ve inceleme yapma konusunda tetikleyici olmuştur. Henüz yaşlılık dönemine girmeden hayatını kaybeden Selçuk Baran, ömrünün yaşayamadığı dönemini nasıl kaleme aldığı bir merak konusudur. Eserlerinde konu seçimi ve dili kullanımında yaşlandıkça daha özgür olduğunu dile getiren Erendiz Atasü'nün ömrünün her basamağına denk gelen eserlerindeki yaşlı kahramanlar ve onları nasıl yansıttığı da nadir görülen bir durum olduğu için ilgi çekicidir. Farklı dönemlerde edebi kimliklerini oluşturan yazarlarımızın yaşlılık kavramı ile ilgili benzer ve farklılıklarını ortaya koymak çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Bu nedenle yazarlar hakkında verilen kısa bilgilerden sonra bu bölümde yazarların eserlerinde yer verdikleri yaşlı kahramanların temsillerine bakılacaktır.

3.1. Bedensel Yaşlanma Temsilleri

Yaş almak sadece biyolojik, kronolojik bir kavram değildir, aynı zamanda psikolojik, toplumsal bir gerçekliktir (Onur, 1991, s. 8). Genel anlamda bakıldığında yaşlılık, insanın doğumundan itibaren belirli süreçler sonucunda yaşamında ulaştığı bir evredir. Kişi için kaçınılmaz bir süreç olan biyolojik yaşlanma bedenin işlevselliğindeki düşüş ile kendini göstermektedir. Yaşlılık aynı zamanda dinamik bir olgu olduğu için her bireyin yaşlılık algısı ve onu karşılayışı oldukça farklıdır. Yaşlanma evresinde insanların zamana ve değişen fiziksel özelliklerine bakışı da farklılık gösterebilir. Yaşlılığın bedene etkileri bilindiği gibi fiziksel güç kayıpları, ciltteki değişimler, bilişsel ve bedensel hastalıkların artması şeklinde olabilir. Yine de belirtildiği gibi bu sürecin olumlu ya da olumsuz şekilde ilerlemesi kişinin kendisi ile ilgili bir durumdur. İncelediğimiz eserlerde yaşlı kahramanların yaşlılık dönemlerinde bedensel değişimlerinde farklı yönlerde ilerlemenin olduğu

görülmüştür. Bu nedenle alt başlıklar halinde kategorize edilirken kahramanlarda belirlenen ortak özellikler biyolojik yaşlanma ve çağdaş teoriler perspektifinden belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Güçten düşme

Kişinin yaşlılık ile birlikte fiziksel bir zarara uğradığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Zihinsel değişimlere maruz kalan yaşlı bireyler, fiziksel sağlık konusunda da değişiklikler göstermektedir. Görme, işitme ve sinir sisteminin yanı sıra hareket becerilerinde de kas gücünün azalmasından kaynaklı gençlik dönemlerindeki performansı sergileyemezler.

Selçuk Baran'ın öykülerinde yaşlı kahramanlarda fiziksel güç kayıpları yansıttığı görülmektedir. Bunun ilk örneği; *Haziran* (1972) isimli öykü kitabındaki "İhtiyar Adam ve Küçük Kız" adlı öyküsüdür. Öyküde, ömrünün son zamanlarını oğlu ve gelinin yanında geçiren yaşlı kahramanın bir gününden kesitler sunulmaktadır. "İhtiyar adam, yaz güneşinin ısı ısı aydınlattığı kaldırımında, bastonuna dayanarak durdu. Öylesine güçsüzdü ki, çevresindeki her şeyin kendisi gibi dayanaksız olduğunu sanıyordu " (Baran, 2021, s. 14). Öyküde oğluna her gün belli bir yere kadar yürüyeceğine dair söz veren yaşlı kahraman, o gün sözünü tutabilecek gücü kendinde bulamaz. "Hemen oracıktaki bahçe duvarının üzerine çöğüverdi. Yaa, yaşlılık bazen iyi bir şeydi. Ayıplanmaktan filan korkmazdı artık insan. Gücünün kesildiği yerde, aklına esen köşeye çökerdi böyle. Gelen geçen ne derse desin, aldırılmazdı " (Baran, 2021, s. 15). Yaşı ilerlemiş kahramanın günlük hayat içerisinde sıradan kabul edilebilecek bir aktiviteyi bile yerine getirememesi gücünün olmayışındandır. Kaldı ki ilerleyen satırlarda yaşlı adamın yataktan çıkacak gücü bulamayıp, sesini dahi duyuramadığına tanık oluruz.

Yazarın, *Anaların Hakkı* (1977) adlı öykü kitabında yer alan "Mısırlılar" adlı öyküsünde başkahraman Nuran'ın kent yaşamına özenmesi anlatılır. Öyküde, karısının ölümünün ardından iyice çökmüş olan Salim Amca, yaşlı kahraman olarak dikkat çekmektedir. Bu yaşlı kahramanın da eski gücünü kendinde bulamayışı yazar tarafından yaşlılık alameti olarak sunulmuştur.

Terziydi Salim amca. İki yıl öncesine kadar karısıyla birlikte Nuranların bitişindeki evde otururdu. Karısı ölünce evi bırakmış, dükkânın arkasındaki odada yatıp kalkmağa başlamıştı. Karısı ölünce iyice çökmüştü. Gözleri iyi görmüyor,

eskisi gibi iş çıkaramıyordu. Halinin pek perişan olduğu söyleniyordu (Baran, 2021, s. 162).

Yaşlılığa bağlı fiziksel değişimlerin psikososyal uyumu büyük ölçüde etkilediği bilinmektedir. Özellikle görme ve işitme duyusundaki azalmalar başka insanlarla etkileşimi ve iletişimi etkiler ve duygusal güçlükler yol açabilir (Onur, 1991, s. 171). Bu öyküde de kahramanın yanına bir yoldaş aradığı görülmektedir. Yaşlı kahraman, genç kıza yanında işe başlamasını teklif ederek ona yardımcı olacağını düşünmektedir. Sinir sistemi değişimleri hareket becerisindeki azalmanın da en önemli nedenlerden biridir. Her davranış organizmanın yaşlanmasıyla yavaşlar, böylece refleksler ve tepkiler daha yavaş haldedir (Onur, 1991, s. 171). Selçuk Baran, *Porselen Bebek* (1996) kitabında "İnci" adlı öyküsünün başkahramanı üzerinden yaşlılığın insan fizyolojisindeki bu değişimine vurgu yapmıştır. Yaşlılık ve yalnızlığıyla baş başa olan kahraman evine gelen küçük kızı destek olarak görmüş, yaşlılığı unutmak istemiş ancak yaşlılığın getirdiği fiziksel değişimi, gücün azalmasını durduramamıştır. "İhtiyar olduğundan çok yavaş iş görüyor, hemen yoruluveriyordu. Evi temizleyip bitirdiğinde gece olmuştu. Hemen yattı, uyudu" (Baran, 2021, s. 696). İnci adını koyduğu küçük kız onun için bir güç kaynağı, yeniden hayata tutunma sebebi olmuştur ancak ilerleyen yaşıyla birlikte güçten düşmüş olması yapmak istediklerine müsaade etmemektedir. "...Bir gün ihtiyar kadının penceresinin önünde kuşlar öttü. İhtiyar kadın kuşların seslerini daha yakından dinlemek için pencereyi açmak istedi ama yatağından kalkamadı" (Baran, 2021, s. 702). Yavaş yavaş bireyin tüm hayatını etkileyen bu güç kaybı, ilerleyen süreçlerde yaşlı bireyi yatağa mahkûm eder hale gelmektedir.

Erendiz Atasü, *Kadınlar da Vardır* (1983) adlı öykü kitabında yaşlı karı kocanın emeklilik günlerini anlattığı "Bir Ters Bir Yüz" öyküsünde yaşlı kahraman Fikret Bey, Atasü'nün bedensel olarak yaşlılığı aktardığı kahramandır. Karısına nazaran daha fazla güç kaybı yaşamış Fikret Bey, artık merdivenleri zor çıkmaktadır. "Fikret Bey ağır ağır çıktı üçüncü kat merdivenini. Her gün biraz daha zorlaşıyordu basamakları tırmanmak" (Atasü, 2022, s. 29).

Yaşlı insanlarda oldukça sık rastlanan belki de bedensel güç kaybının hissedildiği ilk anlardan biri olarak kabul edilebilecek bir diğer örnek ise 'bedenin merdiven yolculuğu 'dur. Yaşa bağlı olarak ilerleyen kuvvet ve kas kaybı günlük yaşamda en

sık yapılan aktiviteleri bile kısıtlamaktadır. Yazar kahramanının yaşlılık vurgusunu bedensel olarak güç kaybıyla sunmuştur.

Atasü'nün *İncir Ağacının Ölümü* (2008) eserinde "Operada Bir Gece" adlı öyküsünde yaşlı kahraman ünlü bir yazardır. Eşi ve kızının ailesiyle birlikte yaşayan ünlü yazarın edebiyat camiasında uzun zamandır yalnızlığa terk edilmesinin ardından aldığı bir davetle dünyası değişir. Bu davete hazırlanan kahramanın yaşadığı düş kırıklığı ve ardından gelen ölümü öykünün konusunu oluşturmaktadır. Erendiz Atasü'nün yaşlılığı oldukça ayrıntılı şekilde tasvir ettiği yaşlı kahramanı üzerinden bedensel güç kaybını şu satırlarda sunmuştur:

Uzun zamandır davet almıyordu. Tiyatro Sevenler Kulübü'nün 2 Aralık günü yapılacak ödül törenine onur konuğu olarak çağrıldığını mustulayan ileti, bu nedenle önemliydi onun için. Daha genç olsa heyecanlanabilirdi bile; ama devinimleri ve duyguları 'heyecan' sözcüğü ile tanımlanamayacak kadar yavaşlamıştı (Atasü, 2011, s. 55).

İnsanlar bazen aldığı yaşın bilincine, duygularını hâkimiyet altına almaya çalıştığı ancak bedeni ile ruhsal durumunun örtüşmediği anlarda farkına varabilir. Bu örnekte de benzer durum görülmektedir. Uzun zamandır davet almayan yaşlı yazar, bedeninin heyecanlanmaya bile gücünün kalmadığını fark eder. Yalnız heyecana değil zihninde yaşadığı hayal kırıklığı sonrası canlanan yeni fikirlere bile sevinebilecek, onlardan bir eser üretmeye yetecek gücünün olmadığı görülmektedir.

Yenilginin mutlaklığını bile bile, dağılmanın yasası karşısında apaçık gözlerle, dimdik ayakta durabilmek... Salt, insan onuru adına... Yapamıyordu. Şimdi, her şeyi yeniden, bu kez sahiden yaratabilirdi; sahici eserler doğurabilecek kadar genişlemiş, açılmıştı zihni; evreni içine sızdırabilecek kadar. Yazık ki gücü yoktu. Fizik varlığı, bu bilinç aydınlığına dayanamıyor, ışığa tutulmuş pervaneler gibi yanıyordu (Atasü, 2011, s. 67).

Erendiz Atasü, *Hayatın En Mutlu An'ı* (2010) adlı eserinin "Hanımefendi ile Kocakarı" adlı öyküsünde vali eşi olan hanımefendinin eşinin ölümünün ardından yaşlanıp yalnız kalarak kocakarıya dönüşmesini konu edinir. Öyküde yazlık sitelerin birinde herkesten farklı, gösterişli bir evde yaşayan kadının kaybetmiş olduğu statüsü ve ardından ona bakan Hasene Hanım'ın da yaşlanarak evin asıl sahibi gibi kocakarıya dönüşmesi anlatılır. Hanımefendi ve Hasene Hanım'ın dışarıya yansıyan durumları komşuları olan anlatıcı kahraman tarafından sunulur. İlk olarak Hanımefendi'nin yaşadığı süreç verilmektedir: "Yavaş yavaş o dimdik duruş eğildi,

sırt kamburlaştı, saçlar hepten aklandı, giysiler şıklığını yitirdi." (Atasü, 2010, s. 3). Yaşlanmanın tasvirine beden ve omurganın çökmesiyle başlayan anlatıcı öykünün ilerleyen satırlarında aynı durumu kendi bedeninde de fark edecektir. "Hanımefendi sanki bir on yıl yaşlanmıştı. İyice zayıflamış, beli hepten bükülmüş" (Atasü, 2010, s. 10). Öykü boyunca da gitgide hem beden hem de bilişsel kayıplar yaşayan Hanımefendi ölür. Atasü yapmış olduğu bir röportajda "...Hanımefendi ve Kocakarı' hikâyesini, çevrenin indinde hanımefendilikten kocakarıya dönüşmenin ne kadar kolay aşılabilir bir sınır olduğunu örnekleyen tanıklıklar esinledi" (Akdemir, 2010, s. 4). şeklinde esin kaynağını açıklar. Kahramanın beden çökmesiyle başlayan bu süreç yazarın belirttiği gibi oldukça kısa sürede kolayca aşılabilir bir sınır olmuştur kahramanlar için. Aynı süreci yaşayan bakıcı Hasene Hanım için ayrıntılar verilmesi de öykü içerisinde anlatıcı kahraman dâhil olmak üzere güç kaybının gerçekleştiğine dair ifadelerle yaşlılıkları sunulur.

Yazarın, *Hayatın En Mutlu An'ı* eseriyle aynı adı taşıyan öyküsünde ise bir baba ve kızın gençlik dönemlerinden yaşlılık hallerine geçiş süresince yaşadıklarını ele alır. Gençliğinde hapse düşen Şafak Gazioğlu, yaşadığı tüm zorlukların ardından yaşlı babası ile birlikte yaşamaktadır. Babasının ölümünün ardından yalnızlık ve yaşlılık günleri başlar. "Çiçeklerine karşı ödevlerini de tamamladıktan sonra divana uzanacak, gençliğin güneş ışığı dalgalarının yerini almış ak saçlarla ağırlaşan başını yastığa dayayacak, yeni başladığı romana gömülecek yaşlı kemikleri sızım sızım sızlarken" (Atasü, 2010, s. 101). Şafak Gazioğlu artık yaşlanmıştır, aktif bir hayat sürmeye çalışır ancak bedeni buna çok izin vermez. Gençliğinde sosyal ve aktif bir yaşama sahip olan kahraman yaşlılık döneminde de fırsat buldukça ve sağlığı izin verdikçe gönüllü işlerde yer alır. Bu durum beden ile zihnin her zaman aynı düzlemde ilerlemediğinin de kanıtı sayılabilir. Hâlâ eski gücüyle çalışmaya devam edebilir düşüncesiyle hareket eden kahramana, bedeni izin vermemektedir.

Herkes Sevdiğini Öldürür (2023) eserinde yer alan "On Yılda Bir" öyküsü, üniversite yıllarının devamlılığını sağlamak adına başkahramanın fakülte arkadaşlarıyla buluşması ve orada karşılaştığı eski sevgilisiyle geçmişe dönüşü anlatılır. On yılda bir düzenlenen bu etkinlikten yaşlılığın adım adım ilerleme hali de sunulmuştur. Kahramanın katıldığı otuzuncu yıl toplantısında herkesin hâlâ oldukça dinç olduğu ifade edilir. "Genç arkadaşlarıyla buluşmak hoşuna gitmişti. Hemen hepsi hâlâ çok dinçti ve yaşlanmaktan gülerken söz edebiliyorlardı. Yaşamda belli bir yükseltiye

tırmandıktan sonra, dönüp gençliğe bakmak hasret uyandırmıyor, keyif veriyordu " (Atasü, 2023, s. 44). Altmışlı yaşların başlarına geldiklerinde gerçekleşen kırkinci yıl toplantısı ise herkes de az da olsa değişimin başladığını gösteren bir toplantı olmuştur. Hem bedenen güçten düşmeye başlayan bireyler hem de ruhen yansıtılmıştır. Anıların sınırlı çerçevesinde kaldıkları da özellikle belirtilmiştir. Ellinci yıl toplantısı ise şu ifadelerle anlatılır: "Sınıf arkadaşlarından artık hiç kimse yaşlılık hallerine gülemiyordu. Eksilenler çoktu; eksilmeyenlerin bir kısmı eksilmekten beter olmuştu. İnsan nereye bakacağını, ne söyleyeceğini bilemiyordu, kimi ayağını sürüyen, kimi yürüyemeyen, kimi konuşma güçlüğü çeken eski dostlarla karşılaşınca "(Atasü, 2023, s. 46). Adım adım kronolojik yaşlanmayla birlikte ilerleyen bedensel yaşlanmanın izleri görülmektedir. Güçten düşen kahramanlar bedensel yaşlanmanın önüne geçememiştir. Yazar, aynı zamanda bu durumu kahramanın gözünden endişe içinde sunmayı tercih etmiştir.

Yazarın aynı eserinde yer alan "Diva" adlı öyküsü bir ses sanatçısının yaşlılık başlangıcında hayatını muhasebe etmesi üzerine kuruludur. Öykünün başkahramanı Diva, yaşlılık ile birlikte sesindeki gücü kaybettiğini fark eder. "Ellili yaşlarının sonuna doğru bedeni alarm vermeye başladı; düzensizleşen soluk, çarpıntılar, ritmi bozulmuş bir yürek. Israr etmedi, demek doğanın sesine biçtiği saltanat süresi doluyordu; kabullenmek gerekir diye düşündü ve kabullendi" (Atasü, 2023, s. 226). Yaşlılık ile birlikte sesindeki görkemi değil ancak eski gücünü yitirdiğini belirten kahraman yaşlılığın getirdiği bu yeniliği kabul etmekten başka bir şey yapamaz. Bedensel güçsüzlük olmasa yine de biyolojik yaşlanma neticesinde görülen bu durumu yansıtmayla yazar, oldukça farklı bir noktaya değinmiştir. Bu ifadelerin devamında "kolları sıvadı ve kütüphane köşelerinde unutulmuş, tozlu raflarda sararmış notaları bulup gün yüzüne çıkartmaya, yeni kuşaklara tanıtmaya koyuldu " (Atasü, 2023, s. 226) ifadelerine yer veren yazarın, yaşlılık ile birlikte yitirilen rolün yerine bir yenisini koyan kahramanı süreklilik ve rol teorisine uygun düşmektedir.

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı (2011) adlı romanını Atasü, kahramanı bir genç kız iken başlatmış ölüm anına kadar okuyucuya sunmuştur. Romanda Güneş Saygılı'nın değişen ve dönüşen halinden, yaşamından kesitler yer almaktadır. Yapılan araştırmalar yaşla birlikte kalp kasında körelmelerin meydana geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte halk deyiimiyle kalbin teklemesi, kalp sıkışması gibi durumların görülmesi de olasıdır. Bu olası duruma romanında yer veren yazar, Güneş

Saygılı'nın gençliğinden yaşlılık dönemine kadar yaşamış olduğu apartmanın merdivenlerini gençliğindeki gibi çıkmak isterken yılanmış olan asansöre binmek zorunda kalışını kalemine yansıtır. "Güneş sağ salım üçüncü kata ulaşınca rahat bir soluk aldı. 'Binmeyeyim şu merete' diyor, fakat tekleyen kalbi üç kat merdiveni göze alamıyordu" (Atasü, 2011, s. 30). Tıpkı öykü türünde verdiği örnek gibi bu eserinde de yaşlı kahramanının bedeninin merdiven yolculuğuna rastlanmaktadır. Yaşlılık ile birlikte artık merdiven çıkamaz hale gelen kahraman, hiç istemese de asansöre yönelmek zorunda kalır.

3.1.2. Hastalık

Hastalık bir teşhis, bedensel bir arıza, zihinsel engellilik veya ruhsal bir sorun olabileceği gibi sadece bir duygu da olabilir. Objektif veya subjektif sağlığı bozulan kişi hasta olarak tanımlanır (Pousset, 2002, s. 283'ten aktaran Tufan, 2021, s. 88). Kronik hastalıkların yaşlılık döneminde kişilerin önemli sorunlarından biri olduğu bilinmektedir. Bu konuda çerçevesinde incelemelerimize baktığımızda ilk örnek Selçuk Baran'ın *Yelkovan Yokuşu* (1989) adlı eserinde "Öğle Saatleri" öyküsünde bir konuşmanın içinde geçen yaşlı kişinin hastalığı ve bu duruma göstermiş olduğu tepki şeklindedir. Yazar, bu öyküde hayallerine kavuşmayı bekleyen genç Nuriye'nin yoksul kalmamak için kendinden yaşça büyük biriyle evlenmesini konu edinir. Nuriye çalıştığı yerde yaşlı Salim Bey ile öğle yemekleri yiyip sohbet etmektedir. Yazar bu iki kahramanın konuşması sırasında yaşlı kişiye vurgu yapar:

- Eniştenizin bacaklarında siyatik olduğunu söylemiştiniz ya.

- A, evet. Öyle ya anlatmıştım size... Şey oldu... Doktora gitmeye yanaşmıyor bir türlü. N'aparsınız aksi adamın teki işte. Doktorlara güvenmediğini söylüyor. Böyle yaşlı insanlar teknik ilerlemelere, bilimsel buluşlara, bilimin harikalarına inanmazlar.

... İlgi çekmek istiyor besbelli. Daha doğrusu huysuzun teki. Şimdi doktora gitse, derdine çare bulunsa ne yapacak? Neden yakınacak? (Baran, 2021, s. 510).

Selçuk Baran, hasta ve yaşlı olan bu kişi ile ilgili bakış açısını, kahramanların konuşmaları üzerinden yansıtmıştır. Sözü edilen kişinin aynı zamanda hastalığı ilgi odağı olmak için kullandığı da görülmektedir.

Bir diğer örnek ise; *Yelkovan Yokuşu* kitabındaki "Bakırçalığı" öyküsünde yaşlı ve hasta kahraman Vedat Bey'dir. Kadın duyarlılığının ön plana çıktığı bu öyküde, kendinde yaşça büyük eşi ölmek üzere olan kadının, hayal kırıklıkları anlatılır.

Vedat Salih Tunaboğlu, öksürük nöbetinin ardından (bu, şimdiye kadar geçirdiklerinin en şiddetlisi ve en uzun süreniydi; canını tükürük serpintileri halinde boşaltıp tüketmeden deneceğe benzemiyordu) bitkin düşüp yarım saat dinlendikten sonra, saklamayı beceremediği bir kaygı (ya da korkuyla, tiksintiyle) kendisine bakan karısına döndü: Pek vaktim kalmadı, dedi (Baran, 2021, s. 527).

"Korkulu yıllar, küçük bir yaranın, ya da sıkıntının doğurduğu kaygılı günler, bize hemen ölümü hatırlatıyor " (Edmond de Goncourt'tan aktaran Beauvoir, 1970, s. 96). Fransız yazarın sözlerindeki gibi öyküde de, Vedat Bey'in yaşadığı bu durum tıpkı belirtildiği gibi yaşlılıkla birlikte gelen en ufak hastalıkta dahi ölümün hatırlanması gerçeğiyle örtüşmektedir.

Baran'ın *Bozkır Çiçekleri* (1987) romanı henüz on yedi yaşındayken babasını kaybeden, annesi ile birlikte hayata tutunmak için tıp fakültesini bırakarak işe başlayan, ardından evlenerek hayatının yönünün değiştiğine inanan ancak bir süre sonra eşi tarafından terk edilen Seyfi'nin hayatının çıkmazlarını konu alan romanıdır. Bu romanın yaşlı kişisi ise figüratif kahraman olarak karşımıza çıkan Hayri Bey'dir. Seyfi'nin ilk çalışma arkadaşıdır. Romanın çeşitli yerlerinde yaşlılık vurgusuyla yer verilen Hayri Bey, zaman zaman baharın gelmesiyle nükseden kronik rahatsızlığından yakınmaktadır. "Hayri Bey yalnızca kendi derdiyle uğraşıyordu; sıızlanan bacaklarından yakınıyor, 'Şu bahar denilen şey, bizim gibi yaşlılara dokunuyor...' diyordu " (Baran, 2022, s. 49). Roman boyunca tek bir çizgide ilerleyen Hayri Bey, romanda yaşlı bireyin temsilcisi olmuş ve geçtiği her satırda yaşlılık emareleriyle verilmiştir.

İncir Ağacının Ölümü eserinin "Özlemek" adlı öyküsünde Atasü, ailesi için her şeyi feda eden kadın kahramanın eşi tarafından terk edilmesini konu alır. Terk edilen eş, yıllar sonra yaşlılık döneminde yine hasta eşine bakmak için hatırlanacaktır. Genç bir sevgili için eşini terk eden evin babası, yıllar sonra sevgilisi tarafından terk edilmiştir. Hastalanır ve durumu oldukça kötüdür. Çocukları annelerine babalarına destek olması için rica da bulunur. Öykü boyunca fedakârlıklarıyla tüm ailesini kuşatan kadın, artık yaşlı ve güçsüz olmasına rağmen bu teklifi de reddedemez. Erendiz Atasü'nün eserlerindeki kimi kadın karakterler, onları baskı altında tutan düzene karşı her ne kadar direniş göstermeyi deneseler de, sonunda kendilerinden beklenenlerin dışına çıkamayacaklarına ikna olurlar ve tekrar çarkların içine girerler;

       "kadınlar bu durumu değiştirmek g  ce toplumsal olarak sahip kıl nmam  lardır " ( nceoğlu ve Kar, 2010, s. 50).

Her g  n eski kocasının seruma ve sondaya bağlı yattığı bek r evine iki kez uğruyor, altını değiştiriyor, idrar kesesini bo altıyor, serum    esi bo aldığında yenisiyle deği tiriyordu. Ona nazik ve uzak davranıyordu. Tedavi iyi sonuç vermemi ti.  kinci bir kriz adamın konuşma, yutkunma ve çiğneme yetilerini de elinden almıştı (Atasü, 2011, s. 110).

Yaşlıların bakım sorunu genellikle kadınlar üzerinden c    mektedir. Sorumluluğun bırakıldığı ilk kişi ise çoğunlukla e lerdir. Kadınlar bu rol ve sorumluluğu yerine getirebilmek için fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlıklarından ödün vermek zorunda kalmaktadır (Adak, 2003, s. 7). Öyküde çocuklarına karşı çıkamayıp bakım vermek zorunda kalan kadın kahraman, incinen gururu ve ya lılığını bir kenara bırakıp yaşlı ve hasta eski eşine destek vermiştir. Erendiz Atasü, "yarı otobiyografik" olarak nitelendirdiği *Dağın  teki Y   * (1995) adlı ilk romanında    neslin öyküsünü anlatır. Yazar, annesinin ölümü ardından 1930'lu yıllarda yazılmış mektuplarını bulduğunu ve bu romanın oluştuğunu dile getirir (Atasü, 2021, s. 15). Osmanlı'nın yıkılı ı ve cumhuriyetin ilanını takip eden yıllardan 80'li yıllara kadar süren romanda kahramanların her dönemine tanıklık etmek mümkündür. Burhan Bey, kahraman anlatıcının dayısıdır. Oldukça ya lanan Burhan Bey ve hastalığı yazar tarafından  u şekilde anlatılmaktadır:

Burhan Bey bir mum gibi sönüyor...  nce  elik mavisi gözlerindeki ı ıltı donukla tı. Y  ne acılı bir anlam yerleşti. Y   çizgileri sarktı. Az konuşur oldu. Boyu kısaldı, omurgası eğrildi. Zayıfladı... Derisi ile iskeleti arasındaki dokular bo aldı. Gövde yeterince beslenemiyor... Beyin de tabii. Hücrelere yeterli oksijen gitmiyor, dolaşım iyi değil. Doku kaybı var. Protein kaybı demektir bu... Ölüm ba ladı (Atasü, 2021, s. 186).

Yaşlılık dönemiyle birlikte görülmeye ba layan hastalıklar Burhan Bey'i adım adım ölüme götürmektedir. Kronik rahatsızlıklarla ba layan süreç romanın ilerleyen satırlarında yaşlılık ile  zde le en Alzheimer belirtileri ve kahramanın ölümü ile son bulur. Roman uzun bir zaman dilimin kapsadığı için kahramanların yaşlılık evreleri de roman içerisinde ayrı ayrı yer almaktadır. Tüm aile fertlerini kaybeden anne Vicdan Hanım, yaşlılık döneminde kahraman anlatıcı olan kızının yanında kalmaktadır. Uzun yıllar çeşitli mücadeleler vermiş kahraman ya lılıkla birlikte artık   km  t r. "Gövdesi ona k sm  , hastalanmı tı i te! Gövde onun için, başat değildi

ki. Varoluşu, 'gövde ve ruh' diye kesin biçimde ikiye bölen kuşaktandı o! Çocukluğundan beri tüm yaşantısının müthiş enerji gerektiren bir mücadele olduğunun bilincindeydi, bu ona yetiyordu" (Atasü, 2021, s. 225). Biyolojik yaşlanma kendini en net gösteren yaşlanma şekli olduğu için yaşlanma süreçleri anlatılırken ilk tercih hep bedensel yaşlanmadan yanadır. Anlatıcı kahramanın beden ve ruh ayrımına vurgu yapması da dikkat çekicidir. " Annem günün büyük kısmında yarı baygın yatıyordu, ayrıntıları fark edebileceğini sanmıyordum" (Atasü, 2021, s. 225). Tüm yaşamı boyunca hayata tutunan beden ve zihin ne kadar birbirinden ayrı düşünülse de yaşlılık evresinde kahramanı artık terk etmeye başlamıştır.

Erendiz Atasü'nün 2006 yılında yayımlanan *Açıkoturumlar Çağı* adlı romanı eczacılık fakültesi mezunu iki kadının yaşamı üzerinden Türkiye'deki politik, ekonomik, sosyal değişimleri ayrıntılarıyla kaleme aldığı eseridir. Yazar, bu eserinde de yaşlı kahramanlara yer vermiştir. Yaşlılık ile birlikte bedende gerçekleşen değişimler, hastalık ise Meral'in arkadaşı vasıtasıyla hayatına giren emekli öğretmen Visalettin Bey tarafından sunulur. "Meral sadece Visalettin Bey'de can kulağıyla dinleyen bir dost bulabilmişti. Yaşlı adamı yalnız bırakmıyor, karaciğer yetmezliği dolayısıyla yattığı hastanede sık sık yokluyordu" (Atasü, 2006, s. 202). Yaşlılık döneminde daha sık görülen bir kronik rahatsızlık, yazarın bu eserinde değindiği unsur olmuştur. Öyküde oldukça olumlu yansıtılan kahramanın bedensel olarak sıkıntılı bir sürece girmesi yaşlılığı karşısında engel olamadığı bir haldir.

Visalettin Bey, konuklarını geçirdikten sonra, tatlı bir yorgunluğa gömüldü. Hastalığı ilerliyordu, farkındaydı. Yatağa düşeli, ruhunun ıstırapı dinmişti. Ve az önce, Orhan'la sohbet ederken, epeydir unuttuğu o duyguya, mutluluğa benzer bir titreşim kıpırdamıştı bedeninde. Ne tuhaftı, insan denen varlık, son an'a kadar ani ve an'lık canlılık belirtileri gösterebiliyordu (Atasü, 2006, s. 212).

Ömrünün son zamanlarında edindiği yeni dostluklar Visalettin Bey'e iyi gelmiş, hastalığı sırasında dostlarından destek bulması yaşlı adamı biraz olsun hayata bağlamıştır.

Dün ve Ferda (2013) romanı, yazarın 1960'lı yıllardan başlatıp yaklaşık elli yılı kapsayarak kaleme aldığı yapıtlarındandır. Romanın ana kahramanı Ferda'nın üniversite mezuniyetiyle başlayarak, değişip dönüştüğü kimliğini okuyucuya sunar. Roman uzun bir süreyi kapsadığı için içerisinde birçok kahramanın yaşlılık evresine rastlamak mümkündür ancak yazar, bu kahramanlardan ikisi üzerinden yaşlılık ile

birlikte gelen hastalıklar üzerine eğilmiştir. Bunlardan ilki Ferda'nın eşi Özdemir'dir. Ferda'nın yaşam boyu her zaman yanında olan, birlikte mücadele verdiği eşi mevcut şartlara daha fazla dayanamayarak hasta düşmüştür.

Son sonu yorgun ve hasta düşen Özdemir'di; devasız derdin gitgide kararan ufkuna yaklaştıkça son moda tıbbın pırıltılı vaatlerinden, şık kliniklerde acının yüzüne takılan o sahte maskeden git gide soğuyor, temiz bir döşek, içecek bir bardak temiz su bulmanın hasta için ne büyük nimet olduğunu gerçekten ilk kez teninde duyumsuyordu (Atasü, 2013, s. 129).

Hastalığıyla birlikte yavaş yavaş yaşamdan kopmaya başlayan Özdemir gittikçe bu uzaklaşmayı artırmıştır. Hastalığının ilerlemesiyle birlikte artık yeme reddine başlamıştır, bu durum bir nevi yaşamayı reddetmek olarak kabul edilebilir.

Yutkunma zorluğuna çare diye, beslenme güçlüğü çeken yaşlılar ve hastalar için geliştirilmiş özel mamaları deniyordu; fakat küçükdil yeterince görev yapamadığı için fark etmiyor, yumuşak gıda ya da sıvı, Özdemir'in boğazına kaçıyordu. Hastanın beslenmeye karşı geliştirdiği inat kırılamıyordu (Atasü, 2021, s. 182).

Yazarın yaşlılık ve hastalıklar üzerine vurgu yaptığı diğer isim ise Ferda'nın üniversiteden hocası Hürriyet Hanım'dır. "Hürriyet Hanım emekli olmuştu; sağlığı iyi değildi, felç geçiren sol bacağını sürükleyerek yürüyebiliyordu. O dimdik sırtı bükülmüş, iri göğüsleri adeta sönmüş, hoca sanki küçülmüş, uzun sözün kısası yaşlanmıştı" (Atasü, 2013, s. 146). Anlatıcı bu ifadelerle yer verirken kendisinin de yaşlandığını zihninden geçirir. Bu düşünceler aslında hocasının durumunu olağan göstermek için destekleyici niteliktedir. Hürriyet Hanım yaşlanmıştır ve bu yaşlılıkla birlikte gelen sağlık problemleri olağandır.

Bir başka örnek ise *Baharat Ülkesinin Hazin Tarihi* (2016) eserinin başkahramanı üzerinden verilmiştir. Bu eser, yazar tarafından kitabın ön sözünde belirtildiği gibi bir düş ürünü olarak kurulmuştur. Kitaba adını veren Baharat Ülkesi, gerçek ülkelerle arasında bağlantı kurulabilecek ayrıntıların olduğu bir yerdir. Roman, baştan sona bu ülkenin değişimini ele almaktadır. Romanda yer alan vatanın kurucusu, kurtarıcısı olarak karşımıza çıkan Cavahar Mehta, ülke gibi roman boyunca bir değişim, dönüşüm içerisinde sunulur. Yazar, bu büyük kurtarıcı diye anılan kahramanın yaşlılığını şu şekilde kaleme alır:

Mehta büyük ıstırap veren kas ve eklem ağrıları çekiyordu. Yıllarca sürmüş yetersiz beslenme, uykusuzluk, fiziksel ve zihinsel yorgunluk onun vücudunda da böyle bir tahribat yapmıştı. Zor hareket ediyor, kendi başına giyinip soyunamıyor, geceleri ağrıdan uyuyamıyordu. Yaşına göre çökkün bir görünümü vardı; iskeleti

çürümüştü ama hayati organları sağlam, zihni pırıl pırıl, duyguları yorgun (Atasü, 2016, s. 203).

Vücudun molekül, hücre, doku, organlarında zamanla ortaya çıkan ve geri dönüşü olmayan yapısal ve işlevsel değişikliklerin tümü yaşlanmadır (Kalınkara, 2011). Kahramanın emekli olup tüm işlerden elini çekmesiyle başlayan süreçte özel bir bakım almak istememesi onu bu duruma getirmiştir. Yaşlılık döneminin başlangıcında her türlü destekten mahrum olmasıyla, sancılı ve zorlu bir sürece sürüklenmiş şekilde ömrünün sonuna gelmiştir.

3.1.3. Zamanı Algılayış- Unutkanlık

"Hafıza-i beşer nisyan ile maluldür." İnsan hafızasının eksikliği unutmaktır. Yaşlılardaki bellek yitiminin pek çok nedenleri vardır; bazıları bilginin korunmasına, bazıları da bilginin anımsanmasına ilişkindir. Bellek yitimini açıklayan "bozulma" kuramına göre, unutma beyindeki bellek izlerindeki bozulmaya bağlıdır (Onur, 1991, s. 176).

Selçuk Baran, 1992 yılında yayımlanan *Arjantin Tangoları* adlı öykü kitabının içerisinde yer alan "Karacalar Su İçmeye İndiler (mi?)" adlı öyküsü yaşlı bir kahramanın ölümü düşünmesi, ardından yaşadıklarını belirsiz bir şekilde hatırlaması üzerine kurgulanmıştır. Kahramanın zihninden geçirdikleriyle başlayan öykü ölüm düşüncesiyle duyulan acı ve gençlik günlerinin anımsanması ile devam eder. Öykü boyunca yazar, yaşlılığını sıklıkla vurguladığı kahramanın dilinden zamanı hem unutkanlığıyla hem de vaktin geçişini algılamakta güçlük çekişi ile yansıtmıştır. Yaşlılıkla birlikte bazı bilişsel özelliklerin yitirildiği ve zarara uğradığı yadsınamaz ve bu durum oldukça normal kabul edilir. Yaşlanma ve hafıza arasında sıkı ilişki bulunduğunu araştırmalar göstermektedir. Özellikle aktif anımsama, yaşlılıktan etkilenmekte ve böylelikle özellikle karmaşık olaylarda ana belleğin verimliliğinin düştüğü de bilinmektedir (Tufan, 2021, s. 83).

Selçuk Baran'ın "Karacalar Su İçmeye İndiler (mi?)" adlı öyküsünde başkahramanın hayran olduğu yaşlı ressam Rasim Bey, zaman ile ilgili şöyle der:

Yaşlılıkta insanı en çok kahreden bu zaman kavramı. Zaman, kendini ya daha dünmüş gibi gösterip oyun oynar size, ya da sahip olduğunuz en güzel, en değerli şeyleri artık göremeyeceğiniz kadar uzaklara fırlatır atar. Onun için yaşlılıkta unutmak en iyisi. Anılarımdan söz edip durduğuma bakmayın siz. Belki çoğunun

uyduruyordur. Ya da okuduğum bir kitabın içindekileri kendim yaşamışım gibi anlatıveririm. Yaşlılığın ayrıcalıkları işte (Baran, 2021, s. 645).

Daniel L. Schacter, *Belleğin İzinde* adlı kitabında hatırlamanın genellikle bir olayı görsel bir biçimde yeniden deneyimlemek şeklinde yaşandığını ifade eder. Yaşanan benzer deneyimler ya da başkalarından işitilen hikâyeler anıların her zaman aynı şekilde anımsanmayıp insan zihninde sürekli değiştirilip dönüştürüldüğünü özellikle bir anının kaynağını unutan yaşlı kişilerin hayali anılar kurgulamasına sebep olabileceği belirtilir (Schacter, 2010, s. 41-43, 429-430, 444). Aynı zamanda Selçuk Baran'ın bu durumları göstermek adına seçmiş olduğu kahramanın ressam olması üzerine de düşünülebilir. Yazarın, böylelikle çalışırken zaman kavramının çok da önemli olmadığı, zamandan bağımsız üretkenliğin ve yaratıcılığın ön planda olduğu düşünülen bir meslek sahibinin üzerinden yaşlanması ile zamanı kavrama ve zaman üzerine düşünme eğilimini göstermesi dikkat çekicidir.

Baran'ın ilk romanı *Bir Solgun Adam* (1975) romanın başkışisi Mehmet Taşçı, bankacılıktan emekli, kiralık bir çatı katında münzevi bir hayat süren, yaşlı ve yalnız kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Üslubu ve konu seçimi ile Çehov'un öykülerine Dostoyevski'nin İnsancıklar adlı eserine benzeyen Bir Solgun Adam adının da çağrıştırdığı gibi kent yaşamı içinde yalnız kalmış bir adamı anlatır (Solak, 2014, s. 84). Mehmet Taşçı, sürekli bir arayış içerisinde ve bir gün yaşadığı çatı katından da soğuduğunu fark ederek bir yolculuğa çıkar. Önce İstanbul'da bir otelde konaklamaya başlayan kahramanın günlüğüne aldığı notlardan burada kaldığı zaman diliminden itibaren zamanı takip edemediği görülmektedir. Kahraman, Aralık ayı itibarıyla zamanı yakalayamamaktadır ya da yakalamak istememektedir. "Aralık sonu, belki de ocaktayız (...) "Galiba hâlâ Nisan'dayız" (...) "Mayıs gelmiş olmalı" (Baran, 2022, s. 162, 178, 183). Kahraman bu zamansızlıktan şikâyetçi değildir, aksine takvim yapraklarını geveze ve ihtiyar bunaklara benzetmesinden (Baran, 2022, s. 181) bu durumdan memnun olduğu bile söylenebilir.

"Zaman, büyükler için soyut bir güç, karşı konulmaz bir dev, gençler içinse yalnızca bir boyuttan ibaretti" (Baran, 2022, s. 141). gibi cümlelerle zamana karşı düşüncelerini kahramanları aracılığıyla dile getiren Selçuk Baran'ın da zaman kavramına karşı mesafeli yaklaştığı söylenebilir. Tüm bu ifadelerin ve zamanı takip edememenin yanında kahramanın unutkanlık yaşamaya başladığını da yansıtır yazar.

"Kimsem yok... Hiçbir şeyim yok, kitap raflarında duran üç beş tozlu kitaptan başka... Anılarım bile yok. Anılarıma yaklaşabilmek için yeterince yaşlanmadım mı yoksa? Kendimi zorluyorum; kopuk, kısa, anlamsız görüntüler gidip geliyor. Anılarım bunlar mı? " (Baran, 2022, s. 155). Yaşlılık ile birlikte geçmişe özlem duyan anılarına sarılan insanların aksine Mehmet Taşçı sığınabileceği anılarını bile hatırlayamamaktadır.

Erendiz Atasü'nün, *Kadınlar da Vardır* kitabının "Bir Ters Bir Yüz" öyküsündeki yaşlı kadın kahraman Nurten Hanım'ın unutkanlığı diğer örneklerden biraz farklıdır. Gençlik zamanında kendi hayatını yaşayamamış bir kadının, o günleri adeta hafızasından kazıyarak attığı izlenimi verilmektedir. Toplumsal rolün gerektirdiği şekilde tüm hayatını kurgulamış kahraman, yaşlılık günlerinde kendince kurduğu dünyasında mutludur ve geçmişi anımsamak istemez.

Ve Nurten Hanım geçmişi unutmuştu. O sanki hiç genç bir kadın olmamış, hiç sevişmemiş, hiç doğurmamış, sanki onun özlemleri, düşleri olmamıştı. Taksim'deki manzara resimlerine bakıp uzak kıyıların, uzak ülkelerin hasretini duymamıştı hiç. O hep yaşlı bir kadındı. Hep aynı evde yaşlı kocasıyla oturmuş, gündüzleri gün gün gezmiş, geceleri televizyon karşısında örgü örmüştü. Sanki hep, şimdiki gibi yaşamdan hiçbir şey istememişti. Geçmişi unutmuştu (Atasü, 2022, s. 38).

Nurten Hanım'ın kendine ait bir geçmişi, çocuklarından ve kocasından bağımsız bir hayatı, hayalleri ve kadınlığı hiç olmamış gibidir (Kara, E ve İçöz, F, 2014, s. 260). Öykünün adıyla bir im oluşturan yazar, kahramanların dünü ve bugünü arasında geliş gidiş yaparak kahramanın geçmişi unutmaya sebeplerini de okuyucuya sunar.

Erendiz Atasü, 2019 yılında yayımlanan *Şairin Ölümü* adlı kitabının bir efsaneyle giriş yaptığı "Pruva Şehir Devletinin Sulara Gömülmesi" öyküsünde yeni kurulan bir şehir üzerinden toplumsal dengeyi, toplumda kadının konumlanışını ele almaktadır. Bu öykünün yaşlı kahramanlarından biri ise ülkeyi yeniden inşa eden Kara Kartal Binbaşı'nın evlat edindiği kâtibin nenesidir. "Yaşlı kadının bulanık belleği, olayları birbirine ulayan takvimsel dizini çoktan silmişti, ama örneğin yıkım yıllarında yaşanan yiyecek kıtlığını, o kızıl açlık duygusunu çok iyi anımsıyordu; midesini hâlâ delen kızgın bir şişin yakıcılığıyla" (Atasü, 2019, s. 168).

Yaşlandıkça düşünme hızı yavaşlasa bile yaşlılığın asıl tipik özelliğinin hafıza fonksiyonlarında görülen kayıplar olduğu tecrübelerle dayanılarak ifade edilir (Tufan,2021, s. 80). Öyküde, yaşlı kahramanın yaş ile birlikte belleğinin bulandığı

dile getirilse de çok eski anıları hatırladığına dair vurgu da yapılmıştır. Bu durum yine yaşlılarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Eski ve genellikle otobiyografik olayların daha az unutulduğu ancak yakın zamanın bellekte daha kolay yitime uğradığı bilinmektedir.

Başkahraman Feride'nin çevresinde gelişen olaylar üzerinden kuşaklararası ilişkilerin, farklılıkların anlatıldığı *Bir Yaşadönümü Rüyası* (2002) adlı romanda kahramanın gençlik, orta yaş ve yaşlılık dönemlerine yer verilmiştir. Yazar; ana kahramanın yaşlılık dönemlerini kapsayan bu romanda "unutma, bellek kaybı" gibi yaşlılık ile birlikte görülen durumları, romanın figüratif kahramanlarından Feride'nin ikinci eşi Sedat'ın anneanesi Yadigâr Hanım, üzerinden sunmayı tercih etmiştir. Yaşlanmanın, farklı aygıtları ve onların işlevlerini az çok bozduğu ve bu bozulmanın genellikle geri döndürülemez gözüktüğü yadsınamaz. Öte yandan, bunu fırsat bilip açılan gerileme yolunun önemli kişilik değişimlerine ve çeşitli patolojik oluşumlara eşit ölçüde zemin hazırlayabileceğini göz önüne almak gerekir (Villa, 2018, s. 61-62). "Ölürken, bilinci bulanmıştı. Bana hakaretler ediyor, ağza alınmaz küfürler savuruyordu. Akli başındayken, öyle kibar bir insandı ki " (Atasü, 2020, s. 57). Roman boyunca oldukça güçlü, fedakâr, şefkatli ve çevresindekilerle iyi ilişkiler yürüten bir profile sahip kahramanın, ömrünün son dönemlerinde bellek yitimine uğramasıyla karakterinde de değişimler meydana geldiği görülmektedir.

3.1.4. Aktif Yaşlılık

Yaşlanma ile birlikte zihinsel ve fiziksel kapasitede olumsuz değişimler görölse de kişi kendinde bu yoksunlukları hissetmeyebilir. Yaşlılık da kendi içerisinde sürekli değişen bir yaşam dönemidir. Yaşlı birey içinden geçtiği tüm zorlu hayat evrelerine karşın varmış olduğu noktadan memnun ve öz güveni yerinde hazır bulunabilir (Beğer ve Yavuzer, 2012, s. 1). Bununla birlikte aktif hayatına devam eder. Bu kimi zaman hayatın getirdiği mecburiyet olsa da kimi zaman kendi tercihleri şeklinde görülmektedir. Bu aktiflik hali, insanın hayatının en tecrübeli döneminde bir kenara çekilmeyi kabul etmemesinden dolayı başarılı yaşlanma adı altında da değerlendirilebilir. Selçuk Baran'ın kaleme almış olduğu öykülerde de yaşlılık hayatında aktif olan kahramanlar bulunmaktadır.

Yazarın 1971 yılında *Türk Dili* dergisinde yayınladığı ardından *Haziran* adlı kitabında yer verdiği "Işıklı Pencereleler" adlı öyküsünde İstanbul'da iki oğluyla

birlikte yaşam mücadelesi veren Selime'nin hayatından bir kesit sunulmuştur. Eşi başka bir şehirde olan Selime, oldukça zorlanmaktadır ve bulduğu her fırsatta bu durumdan ve zihnini meşgul eden düşüncelerden kaçmak ister. Ana kahraman Selime'nin camdan izlediği yaşlı adam ise yaşlılık dönemini aktif çalışmayla geçiren kişilere ilk örnektir. Öykünün içerisinde etkin bir rolü olmasa da yazar, ayrıntılar içerisinde yaşlı kahramanı oldukça dikkat çekici şekilde işlemiştir.

Sönük bir masa lambasının ışığında yaşlı bir adam, oturmuş bir şeyler dikiyordu. Gömlekçiydi bu... İşini yetiştirememiş; hâlâ çalışıyordu. Gömlek dikerek beş çocuğa ve hastalıklı bir kadına bakmak kolay değildi hiç. Adamın seyreli saçları, kambur sırtı, kalubeladan kalma siyah çerçeveli çirkin gözlükleri yüreğini acıma ve sevgiyle doldurdu Selime'nin (Baran, 2021, s. 44).

Anaların Hakkı eserindeki "Mısırlılar" adlı öyküsünden alınan yukarıdaki alıntıda da yine yazarın bir önceki yaşlı kahraman gibi aktif çalışma hayatını mecburiyetten seçmek zorunda kalan bir yaşlıya yer verdiği görülüyor. Tüm bunlar Behçet Necatigil'in Selçuk Baran ile ilgili söylediği şu sözleri hatırlatıyor: "Yazar, birer olay anlatmıyor hikâyelerde. Keskin, belirgin çizgilerden kaçarak, dikkat isteyen, belirsiz yaşantı parçalarını birleştiriyor; çağrışım ve yorumlara açılma gücü için okuyucudan katkılar bekleyen bir 'iç hayat' görünümleri çiziyor" (Necatigil, 1992, s. 183).

Yazarın tüm bu iç hayat görünümünün içerisinde aktif kalmayı seçen bir diğer kahramanı ise *Tortu* (1947) 'nın yaşlısı Arif Hikmet Bey ve eşidir. Birbirinin devamı niteliğinde beş ayrı öyküden oluşan eserde ablası tarafından büyütülmüş Halim'in çevresinde gelişen olaylar anlatılmaktadır. Arif Hikmet Bey'de kasabadan kente göç ederek zenginleşen bir fabrikatördür. Çevresindeki insanlar üzerinde etkin bir rol oynayan kahraman yaşlılık döneminde de eşi ile birlikte aktif kalmayı tercih eden yaşlı bireyler olarak sunulmuştur. "...Kahvaltıdan sonra çalışma odasına geçirdi. Saat tam dokuzda... Çalışma saatlerini hiç aksatmazdı. Sürekli olarak telefonda konuşur, sekreterine yazı yazdırtırdı" (Baran, 2021, s. 391).

1978 yılında yapmış olduğu bir söyleşide "Ben galiba kendi hayatımda ve insan denen varlığın hayatında, toplumsal yaşantıda gördüğüm ve beni çok rahatsız eden birtakım çatlaklar, hatta uçurumlar üzerine kendimce, karınca kararınca, bir köprü atabilmek için yazdım. Önce işe çatlaklardan başladım, uçurumlara sıra gelmedi" ifadelerini kullanan Selçuk Baran'ın bu öykülerindeki kahramanlar üzerinden sosyal

hayatta yaşlı bireylerin yaşamış olduğu bu değişken durumu da ayrıntıların içerisinde okuyucuya sunduğu görülmektedir.

Bir Solgun Adam eserinde Mehmet Taşçı'nın ailesinden ayrılmasının ardından yerleştiği çatı katındaki evin sahibi Dürnev Hanım, aktif bir yaşam süren yaşlı kahramanlardandır. Mehmet Taşçı'dan yaşça büyüktür ancak onun işlerini dahi görmektedir. Roman boyunca yaşam enerjisi yüksek, yeniliğe, öğrenmeye açık halleriyle dikkat çeker.

Dürnev Hanım dedim de... Yetmişini aşkın olmalı. İncecik kemikli bir yapısı var. Uzun boylu. Yavaş ve küçük devinimlerle evin (bu arada benim) bütün işimi görür. Yorulmak, yakınmak nedir bilmez. Soylu bir kadın Dürnev Hanım. Görmüş geçirmiş. Kendi deyimiyle saraylı. Ama benim bildiğim öteki saraylılar gibi Türkçeyi bozarak, eğip bükerek konuşmaz. Meraklı kadındır üstelik bilgiye susamıştır. Her şeyi öğrenmek ister. Anlattıklarımı büyük bir ilgiyle dinler. İlk bakışta anlamıyormuş gibi görünür, ama söylediğim hiçbir şeyi unutmaz (Baran, 2022, s. 17).

Başkahraman Mehmet Taşçı'dan yaşça büyük olan Dürnev Hanım roman boyunca her ortaya çıktığı sahnede aktif ve hareket halindeyken görülmektedir. Yaşlı kadın için bu aktiflik adeta bir yaşama tutunmadır.

Yetmiş yaşındayım. Gene de bilinmez, çünkü ben ana yönünden Çerkez, baba yönünden de Gürcüyüm. Yani yeni bir şeyler öğrenmek için belki de geç kalmamışımdır. Hem yüz elli yaşında ölen bir kadına sormuşlar (tabii ölmeden önce sormuşlar), demişler ki, "bunca yıl yaşadın, anlat bakalım neler biliyorsun? Kadın, " yalnız dünü biliyorum," diye cevap vermiş. Demek ki yarın ölecek olsam bile, bugün bir şeyler öğrenmem yararsız olmayacak... Ne dersiniz? (Baran, 2022, s. 179).

Hem bedenene hem zihnen hayata karşı duruşu yaşlı kadın için bir karakter özelliği niteliğindedir. Daima yeni bir şeyler öğrenme isteği yine roman boyunca Mehmet Taşçı ile aralarında geçen diyaloglarının çoğunda yer almaktadır.

Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi gerontoloji alanında çalışmalar yapan araştırmacılar, yapmış olduğu incelemeler neticesinde insanların yaşlılık dönemlerini bazı kuramlar çerçevesinde sınıflandırmışlardır. Bunlardan biri olan Aktivite kuramına göre, 'yasal' yaşlılık dönemi en mutsuz yaşam safhasına dönüşmemesi için, emeklilik sonrası yaşamında bireyin aktif kalması gerekir (Tufan, 2021, s. 147). Romanda Mehmet Taşçı'nın arkadaşı olan Abdullah Bey, aktif yaşlanma gösteren kahramanlardandır. "Bir bankada Almanca çevirmenidir Abdullah Bey. Emeklilik yaşı geldi, geçti, hâlâ çalışıyor. 'Çalışmazsam çökerim, bir yıla kalmaz ölürüm' diyor"

(Baran, 2022, s. 27). Abdullah Bey, kendisinde meydan gelecek değişimi öngörebildiği için aktif çalışma hayatına devam etmektedir. Roman boyunca başkahraman Mehmet Taşçı haricinde okuyucunun karşısına çıkan tüm kahramanların aktif bir yaşama sahip olması oldukça dikkat çekicidir. Yazar, kalabalıklar içinde yalnızlığını derinden hisseden, hiçbir yere ait olmayan bu yalnız kahramanını, bir konuda daha yalnızlaştırmıştır.

Erendiz Atasü'nün *Lanetliler* (1985) eserinin "Artakalan" adlı otobiyografik unsurlar taşıyan öyküsünde ana kahraman Selma, bir iş toplantısı sebebiyle Trabzon'a gider. Bu bahaneyle de babaannesini Rabia Hanım'dan ona kalanları görmek ister. Selma'nın pek tanıma fırsatı bulamadığı babaannesinden ona kalan ise yalnızca bir mezar taşıdır. Yazar; öykü boyunca okuyucuya, Rabia Hanım'ın hayat hikâyesinden izler sunmaya devam eder. Öykü kahramanı Rabia Hanım, fiziksel olarak yaşlılığı iyi karşılayan kahramanlardandır. "Ama o yıllar Rabia Hanım ne kadar 'Yaşlandım' derse desin, bedeni capcanlı, dipdiri idi. Güçlü kaslarında biriken enerjiyi, Rabia Hanım, evinin tahtalarına, camlarına, bahçesinin toprağına döktü" (Atasü, 2017, s. 34).

Rabia Hanım üzerinden yaşlı hastadır, güçsüz ve yorgundur şeklindeki tutumların hepsini yıkan bir görüntü çizer yazar. Rabia Hanım, ancak ölüme çok yaklaştığında yaşlılığın getirdiği olumsuz etkileri hissetmeye başlamıştır. Psikanalist François Villa'nın, *Yaşlılığın Gücü* (2010) adlı eserinde belirttiği gibi zamanın yıkıcı etkileri olarak adlandırdığımız şeyin üzerimizdeki etkisini yadsıyamayız ancak, bu durum herkeste oldukça farklı yaşlarda ortaya çıkar ve nasıl olduğu kişiden kişiye farklılık gösterir (Villa, 2018, s. 96).

Lanetliler'in diğer güçlü imajıyla karşımıza çıkan yaşlı kadın kahramanı "Gerçek ve Düş" adlı öyküsünde yer almaktadır. Yazar, bu öyküsünü anlatıcı kahramanın annesini kaybetmesinin ardından hem kendi yaşamını hem de annesinin hayatını sorgulaması üzerine kurmuştur. "Annemin biten hayatını öğrenmek, anlamak, annem olup yeniden yaşamak için kavurucu bir susuzluk duyuyordum. Annemin yaşamında iç içe geçmiş doyumun ve doyumsuzluğun gizini çözmek istiyordum" (Atasü, 2017, s. 88). Anneleri ile ilgili sohbet eden iki kardeş üzerinden ilerleyen öyküde kahramanlar annelerinin yaşlılık günlerinde ancak hayatı doyasıya yaşadığını dile getirmektedir. "Hep bir şeyler okuyordu. Toplumbilim kitapları, tarih kitapları, ruhbilim kitapları. Ellisinden sonra İtalyanca öğrendi. Evini satıp dünya seyahatine

çıktı; Japonya'ya, Rusya'ya gitti. Bir ânını bile boş geçirmezdi; çok mutlu bir insandı" (Atasü, 2017, s. 105). Yazarın renkli, yaşam enerjisi yüksek bir kahraman olarak çizdiği yaşlı anne portresi, kahramanın oğlu tarafından 'yarı deli' şeklinde nitelendirilirken anlatıcı kahraman olan kızı ise bu durumu annesi için bir yaşama tutunma olarak yorumlamaktadır.

Erendiz Atasü, *Dullara Yas Yakışır* (1988) adlı eserinin "Bahçıvan" adlı öyküsünde yaşlı ama çalışma hayatına devam eden bir bahçıvanı konu edinir. Yalnız bir kadın olan anlatıcı kahramanın bahçesiyle ilgilenmektedir. "Yavuz bir genç erkekte başlayıp sevecen bir yaşlı insana varan yolculuk" (Baran, 1998, s. 46), öykü boyunca kahraman anlatıcının tasvirleriyle karşımıza çıkar. "Kısa boylu, sağlam gövdeli bir adamdı. Yıllar belini biraz bükmüşse de, eğilmiş sırtı bahçıvanın sağlam duruşuna gölge düşüremezdi. Yaşlı ama güçlü bir meşe ağacı gibi" (Atasü, 1998, s. 43). Bedensel tasvirle yaşlılığın anlatıldığı bir başka kahraman da bahçıvan olur. Yazar, aktif yaşlı kahramanına hâlâ çalışma hayatının içinde yer vermesinin yanı sıra beden olarak da güçlü oluşuna vurgu yapmayı ihmal etmemektedir.

Yazar, aynı eserde "Harput'ta Var Bir Kilise" öyküsünü mesleğinin ilk yıllarında Harput'ta görev yapmış anlatıcı kahramanın, orada geçirdiği günleri anımsaması üzerine kurmuştur. Bu öykünün yaşlı kahramanı Simon Ustadır. "Simon hastamdı. Felç geçirmiş çabuk atlatmıştı" (Atasü, 1998, s. 50). Bedeni oldukça etkileyen bir hastalık geçirmesine rağmen yine bedenlen aktiflik kavramıyla yansıtılan bir kahramandır Simon Usta. "Kas gücünün yerine gelmesi kendine güvenini tazelemeye yetmişti. Yaşamını kaldığı yerden sürdürmeye koyuldu. Lokantası, içkisi ve yaşlı karısıyla. İri yarı, güçlü, kuvvetli görünümlü bir adamdı. Bedenindeki gücün hep süreceği kanısı ile yaşamıştı" (Atasü, 1998, s. 51). Kahraman anlatıcının hayranlıkla bahsettiği Simon Usta, doktorun zor günlerinde ona dayanak olmuştur. Öykü boyunca parçalar halinde Simon 'un hayat hikâyesine de değinen yazar, yaşadığı tüm zorluklara ve yaşına rağmen aktif bir yaşam süren kahraman oluşturmayı tercih etmiştir. "Yaşlılıkta ise durağan bir şeyler vardır. Oysa değişimin ta kendisi değil midir yaşlılık? İşte eskimiş Harput'ta ve ihtiyar Simon 'da böyle aldatıcı bir durağanlık vardı; biraz huzur biraz hüznün, biraz da boşunalık duygusu veren... İnsana varlığının önemsizliğini hissettiren " (Atasü, 1998, s. 50). Yaşlılık ve durağanlık vurgusu üzerinden bir zıtlık oluşturup aktif bir kahraman olarak yer vermesi de oldukça farklı bir durumdur. Yazar aynı eserde birbirini takip eden

öykülerde benzer yaşlı kahramanlar oluşturmaya devam etmiştir. "Bayburtlu" adlı öyküsü de bir boya ustası ile yalnız bir kadının sohbetleri üzerinden ilerlemektedir. Bu öykünün yaşlı kahramanı ise Bayburtlu ustadır. "Yaşlı ustalar başkadır. Hiçbir zaman boşanamayacağını sonunda kavrayabilmiş bir kocanın kadere boyun eğişi gibi kabullenmişlerdir işlerini" (Atasü, 1998, s. 61). Tam anlamıyla aktiflik kuramını karşılamayan bu kabullenme durumu ise genellikle ekonomik şartlar nedeniyle bireylerin emeklilik dönemi gelmesine rağmen mecburiyetten rollerine devam etmeleridir. "Kimiye gerçekten sever işini. Özenle, aşkla, övünçle boya fırçası tutan ne eller görmüşümdür. Nasırlı derilerin içinde, taş, tahta, metal parçalarını incitmeye kıyamayan yumuşak, sevecen dokunuşlu eller" (Atasü, 1998, s. 62). Yazar istisnai durumlara da yer vermek istemiş ancak yazıldığı dönem itibariyle bu tercih durumunda bireyin ekonomisinin belirleyici bir sebep olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. "Çalışamayacak denli sağlığı bozulduğunda kendi yaşamına kendisini son vereceğini söyledi bana son derece ciddiydi" (Atasü, 1998, s. 65). Toplumsal şartlar neticesinde kimi yaşlılar, emeklilik yaşı gelmesine rağmen ekonomik koşullarını aynı tutabilmek adına aktif çalışma hayatlarına devam etmek zorunda kalabilirler. Değişen ve dönüşen düzende günlük yaşamda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bununla birlikte işlerine olan bağlılığından kaynaklı sağlık durumları el verdiği müddetçe çalışma hayatını bırakmayan yaşlılar da olabilir. Bayburtlu usta örneği ikinci gruba dâhil olan kahramanlardandır. Öyle ki işine tutkuyla bağlı olduğu, iş yapamayacak derece sağlığı bozulduğunda ölmek istediğinden bile anlaşılmaktadır.

Dullara Yas Yakışır eserinin "Yabancı Bir Göğün Altında" Atasü'nün, genç bir araştırmacının yurtdışında yaşamış olduğu tecrübeleri ve orada tanıştığı insanları konu edindiği öyküsüdür. Öykünün ana kahramanı gittiği ülkede yalnızlık çekerken ona dost olan bir isim vardır: Winnie. Ve yıllar sonra onu şu satırlarla anımsar:

Winnie'yi ne zaman anımsasam, romatizmanın eğriltip büktüğü ufacık tefecik yaşlı gövdesinin beyaz fayans bir laboratuvar masasına ilişmiş, beyaz önlüklü görüntüsü canlanır belleğimde. Winnie her zaman asık yüzlü, gri bir göğün gözüktüğü beyaz çerçeveli bir pencerenin önünde oturur, artrozun biçimsizleştirdiği şiş ve kırmızı parmaklarıyla güçlkle tuttuğu çay fincanı ara sıra dudaklarına götürürdü benimle sohbet ederken... Ne kadar küçük ve ne kadar temiz bir kadındı... Saçları bembeyaz ve tertemizdi; 40'lı yılları çağrıştıran ondüleler ince ve yaşlı yüzünü çevrelerdi (Atasü, 1998, s. 84).

Oldukça yaşlı olmasına rağmen aktif bir çalışma hayatı sürdüren kahraman, yalnızca işini yapmakla kalmaz aynı zamanda çevresindekilerle de oldukça ilgilidir. Çoğu yaşlının kendi kabuğuna çekildiği yaşlarda sosyalleşmek adına genç insanlarla iletişim kurmaktan kaçınmayan Winnie, aslında kendine hayali bir dünya ve akrabalar yaratacak kadar da yalnızdır. "Onu tanıdığım yaşlılık yıllarında bile içinde yaşam gücü kıpır kıpırdı. Kimi yaratmak, kimiye katlanmak ve dayanmak için kullanır bu gücü. Winnie'nin payına katlanmak düşmüştü. Belki daha fazlasını istememişti seçeneği yoktu ki... Kadındı ve yoksuldu" (Atasü, 1998, s. 97).

Yaşlanma sürecinin toplumsal cinsiyet kavramından ayrı düşünölemeyeceğini savunan feminist gerontoloji yaklaşımına göre, yaşamları boyunca birçok yönden dezavantajlı konumda yer alan yaşlı kadınların önemli bir yerinin olması gerekir. Yaşlı kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlar yaşlanma sürecinin geneline ilişkin sorunları, kadınlara ilişkin sorunları ve yaşlı kadınlara ilişkin biyolojik-psikolojik-sosyal temelli sorunları kapsamaktadır (Artan, T.& Irmak, H.S, 2018, s. 238). Bu sorunlar arasında yoksulluk da yer almaktadır. Gençlik döneminde aktif çalışma hayatına katıl(a)mayan kadınların, eş kaybının ardından yaşadığı bu durum gençliğinde çalışmış ancak emeklilik döneminde olan yaşlı kadınlar için de mevcut ekonomik gelirin yetmemesi şeklinde gözlemlenebilir. Öyküdeki yaşlı kahraman Winnie için benzer durum söz konusudur. Aktif çalışma hayatında olan kahramanın bu durumu bir tercih değil, zorunluluktur. Yalnızdır ve geçimini sağlamak için hastalığını bile unutarak çalışmak zorundadır.

"Yozdal vilayetini geçince ikinci ölke başlıyordu, ağaçsız ve kadınsız" (Atasü, 2013, s. 44). cümlesiyle başlayan "İkinci Ölke" öyküsü, yazarın *Taş Üstünde Gül Oyması* (1997) eserinin içinde yer alan bir göç öyküsüdür. Yazar bu öyküyü, ailesi tarafından milli kimlik bilinciyle yetiştirilen anlatıcı kahramanın, babasının tayini sebebiyle göç ettikleri Doğu'da yaşadığı günler üzerine kurgulamıştır. Öykünün giriş cümlesi dönemin şartlarını özetler niteliktedir. Öykünün mekânı güvenlik sorunlarının yaşandığı ve kadınların yok sayıldığı bir coğrafyadır. Anlatıcı kahraman, yaşlılık günlerinde bu coğrafyaya gönüllü olarak katıldığı bir iş ile gider. Çevresi tarafından onaylanmayan buyolculuğa yine de çıkan kahraman bu sefer de yolda askerlerin engellemeleriyle karşı karşıya kalır. Büyük bir direnç gösterir ancak geçmelerine izin verilmez.

Ben yaşlı bir kadını, yalnızım. Çocuklarımı büyüttüm, torunlarım bile artık yetişkin sayılır. Birkaç yıl önce ciddi bir ameliyat geçirdim. Şimdi iyiyim. Hastalığım bir daha ne zaman vuracağını beklemektense, bırak da bir işe yarayayım. Gruptaki gençler geri dönsün. Onlara kıyamam. Ama bırak ben geçeyim, demedi (Atasü, 2013, s. 67).

Bu ana kadar dimdik ayakta ve güçlü şekilde duran yaşlı kahraman, dönüş yoluna geçtiğinde kendini bırakır, geçmiş günlerin anısına dalarak bilincini kaybeder, kendine geldiğinde Yozdal'ı geride bırakmışlardır. Hayatına eski rolüyle devam etmekte ısrar eden kahramanın ancak umutsuzlukla engellendiği için yaşlılığa yenildiği söylenebilir.

Yazarın *İncir Ağacının Ölümü* adlı eserinde "İncir Ağacının Ölümü Üzerine Tuhaf Bir Soruşturma" adını verdiği öyküsünde sembolik olarak incir ağacı üzerinden bozulan toplumsal düzeni eleştirmektedir. Bir Ege kıyısında geçen öyküde emeklilik ile birlikte yazlık bir siteye taşınan Nuran ve Fikret çiftinin bahçelerine diktikleri ağacın komşuları tarafından kimyasallarla kurutulması etrafında gelişen olaylarla öykünün çerçevesi belirlenmiştir. Öykü kahramanlarından Üftade Hanım ise iyi yaşlanma örneği olarak gösterilebilecek bir kahramandır. "Yaşlı kadın, yaşından umulmayacak şen şakrak ve yüksek perdeden sesiyle, inciri kimin diktiğini bilmediğini, bir bitkiye asla zarar vermeyeceğini, ağacın kılına bile dokunmayacağını söyleyince daha çok şaşırdılar" (Atasü, 2011, s. 6). Yazarın öykü boyunca çeşitli tasvirlerle anlattığı kahraman yaşına rağmen dinç kalmayı başarmış yaşama olan bağlılığı ile dikkat çekmektedir. "Üftade taze, dünyanın en eski mesleğini icra eden hemcinsleri gibi giyindiğinin, onlar gibi kahkahalar attığının farkında değildir. Öyle ki, yaşlılığında bile bu tavırlardan kurtulamamıştır" (Atasü, 2011, s. 16). Öyküde orta yaşlı ve yaşlıların sessiz, sakın kendi halinde ve biraz ürkek olduğunu dile getiren yazar, diğer kahramanlardan farklı şekilde yansıttığı Üftade Hanım'ın iyi yaşlanmayı başarmış aktif yaşlı bir kahraman olduğu söylenebilir.

Hayatın En Mutlu An'ı eserinin "Fikir Ayrılığı" öyküsü, üç yazarın deprem konusunda yaşamış olduğu anlaşmazlıklar üzerine kurulmuştur. Bediz, Merih ve Nezir zamanla eski ünlerini kaybetmiş üç yazardır. Bu yazarların en yaşlısı aynı zamanda öykünün de yaşlı kahramanı Merih'tir. İçinde bulunduğu şartlar ve yazın dünyasında yaşadıkları Merih'i yazmaktan ve aynı camiadaki insanlardan uzaklaştırmıştır. Ancak kendini yaşlılığa teslim etmemesi için bir motivasyonu

vardır: Torunu. Kızına destek olması onu kendi kabuğuna çekilmekten alıkoymuş böylelikle yaşam içerisinde aktif bir rol almaya devam etmiştir.

Aradan geçen zamanda yaşlanmışım. Kızım evlenmiş, torunum doğmuştu, onlara destek olmam gerekiyordu. Sonra yazmak ve gelişi artık ve ne yazık ki kesinleşmiş olan depreme karşı savaşı verenlere katkıda bulunmak tüm zamanımı dolduruyordu. Yazmaktan vazgeçmeyi ciddi olarak düşündüm. Kimsenin okumadığı şeyleri yayımlatmak için yayıncılarla didişip de ne olacaktı! Yazıp zulaya atmak çözüm değildi; çünkü boşa giden emeği çağırıyordu (Atasü, 2010, s. 40).

Altan ve Tarhan'ın (2018, s. 6-38) bulgularına göre gençlik yaşamı boyunca mutlu ve aktif bir yaşam sürmüş kişilerin yaşlılık döneminde mutluluğu ve benlik bütünlüğünü torunlarıyla nitelikli zaman geçirdiğinde kavuştuğu söylenebilir.

Erendiz Atasü'nün 2015 yılında yayımlanan *Kızıl Kale* eserinin " Meleğin İntikamı" adlı öyküsünün yaşlı kadın kahramanları aktif yaşlanan kadınlara örnek gösterilebilir. Başkahraman Refref, varlıklı bir ailenin yanında ev işlerini yapan emektar bir yardımcıdır. Öykü, bu kahramanın aile üzerinden kurduğu yeni hayatını konu edinmektedir. Genel hatlarıyla bakılacak olursa yazarın toplumsal cinsiyet üzerinden vurgular yapan temalar seçtiği kitabında, bu öyküde de toplumsal yozlaşma, bencillik gibi durumlara işaret ettiği görülür. Tüm bunlar için de sosyal yaşam içerisinde iki zıt kadın kahraman seçmiştir: Eğitimli ve zengin Bayan Gürman ile eğitimsiz ve yoksul Refref.

Refref yaşlanıyordu. Yeni hayat eskimeye durunca enerjisi de azalmıştı. Yıllar geçiyor hanım da yaşlanıyordu. Kocasıyla arasındaki, bir Amerikan üniversitesinde Ortadoğulu iki yıldız olarak parladıkları dönemde başlamış tensel aşk alışkanlığın ılık sularında durgunlaşalı, çocuklar sorunlarıyla birlikte büyüyle, borsa onun için işyerinden işkence mahalline dönüyordu. Ancak bu refah düzeyinin altında bir yaşamı hayal edemediğinden, varıl işini tepemiyordu (Atasü, 2015, s. 88).

Yazar bu iki zıt kahramanı yaşlılık dönemlerindeki ortak bir amaçta birleştirmiştir. Bu amaç, mevcut durumlarını korumaktır. Bu durumun devamı için her ikisi de fedakârlıklar yapmış ve ancak böylelikle aktif çalışma hayatlarına devam etmişlerdir.

Bir Yaşadönümü Rüyası romanında başkahraman Feride'nin kızıyla birlikte sıklıkla ziyaret ettiği ikinci eşi Sedat'ın annesi ve anneannesi aktif yaşlılık geçiren kahramanlara örnek gösterilebilir. "Biri altmışlarını, öbürü seksenlerini süren bu iki dul neşeli bile sayılabilirlerdi. Yürek vurgunları, evlat acısı ve kanser ameliyatlarıyla

hırpalanmış ihtiyar gövdesiyle eğlenebiliyordu; on yıl önce oğlunu yitirmiş büyükhanım; onda Feride'ye babasını anımsatan bir mizah duygusu vardı" (Atasü, 2020, s. 53). Yazarın neşeli ve hayata bağlı şekilde tanımladığı bu iki kadın kahraman çektikleri tüm zorluklara rağmen yaşama tutunmuş kadın izlenimi vermektedir.

"Sedat'ın anneannesi Yedigâr Hanım'ı, Feride kendi babaannesine benzetmişti hep, Harb-ı Umumi 'de çar ordusunca işgal edilmiş yuvasından sürülmüş, Trabzon'dan muhacir olmuş genç geline. Feride o genç gelini kocamışlığında tanımıştı; çok yaşlıydı ve ne bükülmez bir kadındı babaannesi. Göç çetin bir imtihandı. Kolay değildi toprağından sökülme. Göç erkekleri çöktürdü, toprak gidiverince ellerinden, boşlukta kalalırlardı, kimliksiz. Çok zordu o erkeklere destek olmak, kırılğan onurlarını incitmeden, hayatı onlara rağmen yürütmek! Yedigâr Hanım benzer sınavlardan geçmişti, ona kızılamazdı " (Atasü, 2020, s. 208).

Yaşadıkları tüm zorluklara rağmen hem bedenlen hem ruhen daha farklı olması beklenen kahramanların bu çetin şartlara rağmen dimdik durduğunu belirten yazar, aynı zamanda kadının ataerkil yapı içerisinde ona atfedilen görevler altında da ne daha fazla bir yük yüklendiğini vurgulamıştır. Tüm bu şartlara rağmen iki yaşlı kadın aktif hayatlarına devam ederek yaşlılığı güçlü ve mutlu şekilde devam ettirir halde sunulmuştur.

"Fındıkzade yokuşundan aşağı uçar gibi iniyor. Çıtı pıtı bir genç kız" (Atasü, 2013, s. 11). Bu cümleyle başlar *Dün ve Ferda* romanı. Ferda, üniversiteden mezun olmuş ve asistanlık sınavını kazanarak meslek hayatına giriş yapmıştır. Yazar ilerleyen satırlarda Ferda'nın bu sevincini, edindiği maddi güç ve özgürlük düşüncesinin yansıması olarak sunar. Romanın başından sonuna aktif bir çalışma hayatı içerisinde olan Ferda, yaşlılıkla birlikte emekliliğe ayrılan kesimden olamamıştır. "Özdemir'in tedavisinin, Barış'ın boğazının mali yükü, yetmişine yaklaşan Ferda'nın sırtındaydı" (Atasü, 2013, s. 130). Eşinin rahatsızlığı ile birlikte ailesinin maddi sorumluluğunu üstlenen Ferda, artık güç ve özgürlük için değil yaşına rağmen mecburiyetten çalışma hayatına devam etmektedir. Genellikle eğitime uygun işlerde çalışan ve yüksek mevkilerde olan Ferda yaşlılık ile birlikte yoğun iş temposunu kaldıramaz ve ardından daha hafif işler aramaya başlar. Bu durum kahramanın koşullarının onu çalışmaya sevk ettiğinin göstergesidir. "Ferda bir ilaç deposunda iş bulabildi. Kolay olmadı; yaşı, büyük engeldi, sistemin bir dişlisi haline yeniden gelebilmesi için; benim gibiler buharlaşıp yok olmalı ama inatla buradayız işte. Şöyle ya da böyle yeni bir mali destek bulunmuştu" (Atasü, 2013, s. 180). Toplum içerisinde yaşlı bireylerin

daha zor iş bulduğu ayrı bir alanın araştırma konusu olsa da bu durum genellikle yaşlı bireylerin bedensel ve zihinsel kayıplar yaşadıklarına dair olan ön yargıdan kaynaklıdır. Roman içerisinde Ferda'nın yaşadığı durumda bu ön yargıya örnek teşkil etmektedir. Aktif hayat içerisinde yer alan kahramanın bu durumu zorunlu olarak seçtiği de ifadelerden anlaşılmaktadır.

Baharat Ülkesinin Hazin Tarihi romanının aktif yaşlanma gösteren yaşlı kişisi başhemşire Berraksu' dur. "İşte şimdi, bu yaşında bile bir genç kızinkini andıran yüzünü çevreleyen dalgalı ak saçları omuzlarına dökülürken kötürümlüğünden hiç yakınmadan, gözleri gördüğü ve parmakları işleyebildiği için teşekkür duyarak kumaş dokuyor" (Atasü, 2016, s. 21). Baharat Ülkesinin yeni bir vatan olarak kuruluş mücadelesi verdiği yıllardan itibaren Cavahar Mehta ile birlikte yürüyen Berraksu, romanın sonunda artık yaşlanmıştır. Her türlü hayat zorluğunu aşmış ve yaşadığı ülkedeki kadınlar için faydalı işler yapmıştır. Romanda kadınlar için kurmuş olduğu "Yuva" da onlara kol kanat gererek aktif çalışma hayatına gönüllülükle devam ederken yansıtılır yazar tarafından.

Daha ne kadar enjeksiyon yapabilecekti? Gözleri hâlâ çok iyi görüyor fakat el bilekleri ve parmakları yavaş yavaş kendi asi iradelerini dayatıyorlardı. Bedeni bilinciyle işbirliği yapmaktan tamamen emekli olduğunda nasıl bir yol seçecekti? Direnişin yöredeki hastanelerinde hâlâ hemşire olarak çalışabiliyordu (Atasü, 2016, s. 259).

Aynı zamanda eski mesleğini de ülke içerisindeki karışıklık çıkan bölgelerde yapmaya devam etmektedir. Ona göre yaptığı işi bırakması için tek sebep, bilincini yitirmek olabilir. Emeklilik onun için ancak o zaman başlayacaktır. Romanın yaşlılığında aktif olan diğer kahramanı ise halkın eski lideri Kapur'dur. Mehta'nın aksine yaşlılığı kabulleniş şekli Kapur'da farklı seyretmektedir. Mehta tam bir inzivaya çekilmişken Kapur sosyal hayatla iç içe bir dünya kurar. "Müzik dinliyor, pek başarılı olmasa da beste yapıyor, dedektif romanları okuyordu. Uzun ve sıkıcı bir yatılı okuldan tatile çıkmış gibiydi. Şimdi Mehta'nın son yıllarında bilime ve tarihe merak sarmasını anlayabiliyordu" (Atasü, 2016, s. 170).

Yazarın gerçek bir olaydan yola çıkarak kaleme aldığı *Bir Başka Düşün Gecesi* (2021) romanında Menekşe adlı bir genç kızın yaşadığı istismarın ardından yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Romandaki diğer kahramanlardan farklı, aydın bakış açısıyla ön plana çıkan Yusuf dayı, bu romanın yaşlı kişisidir. Üniversite öğrencisiyken

yaşadığı kaza nedeniyle sakat kalmıştır. Roman içerisinde birçok meslek dalıyla ilgilendiği söylenmektedir. Yaşlılık dönemindeki meşguliyeti ise şu satırlarda verilir:

"Yusuf'un başka marifetleri de vardı; ortaokul öğrencilerine matematik, fizik, kimya dersleri vermek gibi. Severe yapıyordu bu işi; gençlerle ilişkisi, 'artık bu sefer boşa çıkmayacağına' inanılan taze ümitle dolduruyordu onu" (Atasü, 2021, s. 129). Yaşlılığa olumlu yönde uyum sağlamayı açıklamaya çalışan aktivite kuramı, insanların kaybettikleri rollerin yerine yenilerini üstlenme ve toplumdaki katılımlarını sürdürme ihtiyacında olduklarını ileri sürer. Bu katılım benlik duygusunu pekiştirir ve ayrıca birbirimizle girdiğimiz etkileşim yoluyla oluşan sosyal düzenin sürmesine yardımcı olur (Morgan ve Kunkel 'den aktaran Baran, G. A. 2004, s. 47). Bu bilgiler ışığında Yusuf dayının tüm aksaklıklara ve yaşına rağmen yaşamdan kopmadığını ve aktif bir yaşam sürdüğü görülmektedir. Bir sonraki bölümde yaşlılığın psikolojik, ruhsal boyutları ile ilgili kısa bir bilgilendirme yapılarak alt başlıklar halinde incelediğimiz eserlerdeki yaşlı kahramanların temsillerine bakılacaktır.

3.2. Ruhsal Yaşlanma Temsilleri

Fiziksel güç kaybıyla birlikte görülen tüm olumsuz etkiler yaşlı bireylerin ruh dünyasını da etkiler. Tüm yaşamı boyunca belli bir dengede olan bireyin hayatında meydana gelen değişimler neticesinde etkilenmesi oldukça olağandır. Bu etki yaşlı bireyin kişilik özellikleri, zihinsel işlevler üzerinden kendisini göstermektedir. Araştırmacılar, insanların yaşlılık sürecine psikolojik olarak uyum sağlarken çeşitli aşamalardan geçtiğini öne sürmektedir. Bu aşamalar yaşam amacına bütünsel yaklaşma, bireysel değişimini gözden geçirme, yaşlılığı kabullenme, değişen dengeleriyle birlikte yaşamını yeniden inşa etme şeklinde sıralanabilir. Bu aşamalar neticesinde insanlarda geçmişe dönük bir muhasebe hali, karakter özellikleri ve inandığı değerlerde değişimler de kendini göstermektedir. Tüm bunlara ek biyolojik yaştan ayrı olarak 'hissedilen yaş' psikolojik yaşlanmanın içerisinde incelenmektedir. Belli bir yaşa gelmesine rağmen kendini zihinsel olarak dinç hissedilen bireyler yaşlanmayı kabul etmeyebilir. Bu durum iyi bir bedensel yaşlanmanın neticesi olarak görülse de yalnızca tek bir neden bağlı olmadığı yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. Bedensel sıkıntı yaşayan yaşlı bireylerin ruh dünyalarının bu süreci sağlıklı karşılaması iyi yaşlanmalarına katkı sağlamaktadır. Psikolojik yaşlanma başlığı

altında incelenen eserlerdeki yaşlı temsilleri tüm bu bilgiler ve ortak özellikler ışığında kategorize edilmiştir.

3.2.1. Geçmişe Özlem

"Zaten yaşlılık dediğin geçmişten korkmamaktır." (Stefan Zweig)

Yaşlı insanlarda karşılaşılan en belirgin ruhsal durumlardan biri ise geçmişe duyulan özlemdir. İlerleyen yaş ile birlikte bellekte zayıflamalar, anıların daha iyi hatırlanıyor olması yaşlı bireyleri daha çok geçmişe düşünmeye sevk etmektedir. Fiziksel ve ruhsal olarak genç hallerinden daha düşkün durumda olmaları geçmişe hatırlayıp başarılarıyla övünmelerini ve özlemlerini tetiklemektedir.

Selçuk Baran'ın *Anaların Hakkı* eserindeki "Emekli" adını verdiği öyküsünde Saffet Bey, yaşlılığının tescillenmesi olarak baktığı emeklilik sürecine girmiş ve bu duruma alışmaya çalışmaktadır. Yazar, emeklilik ile birlikte hayatındaki değişikliklere ayak uydurmaya çalışan Saffet Bey'in geçmişe, gençliğine duyduğu özlemi şu satırlarda vermektedir:

Baltayı kavrayan elleri, Saffet beye gençliğini geri getirmişti. Kent göğünden inen o ıslak, ürperti veren yağmurun, emeklilik günlerinin, yaşlılığın, son yılların getirdiği zamansız yorgunluğun belini büken, omuzlarını çökerten baskısı yoktu artık. İçinde dev bir ateş harlanmıştı (Baran, 2021, s. 179).

Yazarın *Yelkovan Yokuşu* adlı eserinde yer alan küçük bir kızla yaşlı bir adamın arkadaşlığı çerçevesinde ilerleyen "Bozacıda" isimli öyküsünde ise kimsesiz bir yaşlının bozacıda küçük bir kızla yapmış olduğu konuşma sırasında benzer geçmişe özlem ifadeleri görülür.

... Birileri her şeyimi almış sanki dedi kendi kendine konuşur gibi. 'İçimde istek, coşku kalmadı artık. Oysa bir zamanlar ben de gençtim. Güçlüydüm. Sağlıklıydım. Sonsuz isteklerim vardı. Derelerin yolunu değiştirir, sellerin önüne bentler kurardım. Baltayla koca koca ağaçları devirirdim. Bütün bunları ben yapardım. Her şey hoşuma giderdi... Uçan kuşlar, açıktan geçip giden şilepler, mavnalar, mavi başörtülü kızlar... Sonra nasıl oldu bilmiyorum, bu hale geldim (Baran, 2021, s. 504).

Beauvoir, yaşlılık bir alın yazısıdır ve öz hayatımızı avucunun içine aldığı an, bizi şaşkına döndürür yorumunu yapar (Beauvoir, 1970, s. 67). Kahramanın yaşlılıkla yüzleşmesi de tıpkı böyle bir şaşkınlıkla olmuştur. Yazar, öykü içerisinde yalnızlık duygusu baskın olan iki kahramanın yollarını kesiştirmiş ve birbirlerinin hayatlarına

dokunmalarını sağlamıştır. Yaşlı kahraman, kendi kendine hediye vermek isteyen küçük kıza yoldaş olmuş aslında böylelikle kendisi de bir sohbet arkadaşı edinmiştir. Gençken etrafında daha çok kişinin olduğunu, daha mutlu günlerinin olduğunu dile getirirken bu farkındalığı sağlayan da yine küçük kızdır. Yaşlı insanların çevrelerindeki kişilerle sohbet konusu oluşturabilmek için de anılara sığındıkları görülmektedir. Bu öyküde de yaşlı kahramanın yaşadıkları, geçmişe gidişi ve o zamana kadar belki de dile getirmedeği özlemi dile getirmesi olarak yansımıştır.

Bir diğer örnek ise, *Arjantin Tangoları* öykü kitabında yer alan "Ağ" isimli öykünün kahramanları Neriman Hanım ve Hulusi Bey'de görülür. Yaşlı çift, kentlerine yeni atanmış genç bir öğretmeni kiracı olarak evlerine alırlar. Bir oda verdikleri genç öğretmen ile olan diyaloglarından oluşan öyküde genç öğretmen, yaşlı çiftin eskiye dönüş yolculuğunu başlatmıştır.

Bizim yaşımızda, dedi, gençlikle, gerçek gençlikle karşı karşıya olmak çok zor. Bunu önceden düşünmemiz gerekirdi. Biz sanmıştık ki... Neyse, tabii senin için daha zor bu, kadın olduğun için. Daha yaşlı olsaydık belki kolaylaşırdı. O zaman gençlik, çoktan unuttuğumuz bir anı olurdu. O zaman dışımızdaki bir varlığa, bir çiçeğe, bir kedi yavrusuna bakar gibi bakabilirdik ona. Ama bir düşünsene, daha dün biz de gençtik. Hele sen... Saçların böyle ağarmamıştı, yüzün onunki kadar tazeydi... Daha dün gibiydi, ha? (Baran, 2021, s. 587).

Eskiye özlem duyguları genç kızla ilk karşılaştıkları andan itibaren onları sarmıştır. Yalnız dünyalarına bir renk olarak dâhil etmek istedikleri genç kız yaşlılık halini daha net bir şekilde önlerine sermiştir. Beauvoir da kişinin kendi yaşlılığını ancak başkaları tarafından "yaşlı" olarak çağırıldığında fark ettiğini belirtir (Beauvoir, 1970, s. 74). Yazar, bu öyküde de genç öğretmen ile yaşlı kahramanlara geçmişe yolculuk yaptırıp aynı zamanda yaşlılık hallerini fark etmelerini sağlamıştır.

Selçuk Baran *Bir Solgun Adam* adlı eserinde başkahraman Mehmet Taşçı ve arkadaşlarının toplandığı bir gece, masada konuşulanlara değinir: "Sofrada hep eski günlerden konuşulur. Herkes geçmişiyile ilgili bir anı, bir öykü anlatır. Yaşadığımız günlerin, geçmiş günlerimiz kadar önem taşımadığı yaşa gelinmiştir çünkü. Ama ben susarım, benim anılarım bile yoktur da ondan" (Baran, 2022, s. 24). Roman boyunca herkesten farklı oluşu sıklıkla belirtilen Mehmet Taşçı'nın ruhsal durumu da yine farklılık göstermektedir. Anılarının olmadığına sıklıkla vurgu yapan kahraman geçmişe özlem duymaz, ancak dostları öyle değildir. Yazar, bu olağan durumu yansıtmayı ihmal etmeyerek figüratif kahramanlar üzerinden sunmuştur. Mehmet

Taşçı'nın ise gençliği yani geçmiş ile ilgili ifadeleri oldukça sınırlıdır. "Ona yardım etmek istiyorum, yapamıyorum. Genç olsaydım başkaydı. Şimdi sorularımın tükendiği çağdayım. Gerçi Sadık Bey'le aynı yaştayız, ama aramızdaki ayrım büyük. Yaşantılarımız değişik. Ben hiçbir şeyin özlemini çekmiyorum. Çekmemeyi öğrendim hiç değilse... Sessizliği yaşıyorum, bu sakinliği seviyorum" (Baran, 2022, s. 228). Yazar, kahramanını her şeyden soyutlanmış bir kahraman olarak çizerken geçmişin izlerini taşısa dahi arkasına bakmayan sıradan yaşlılardan daha farklı bir noktada yansıtmıştır. Romanda Mehmet Taşçı'nın gençlik döneminde ilgi duyduğu kahraman Nevin'in de benzer ifadeleri kullandığı görülür. "Acaba yaşlandığım için mi böyleyim, yoksa düşüncelerim mi değişti? Bunu kesin bilebilmek için kısa bir süre yeniden genç olmayı isterdim. Ama çok kısa bir süre için... Çünkü gençliğimi yeniden yaşamayı göze alamam. Onca güçlüğü yeni baştan denemek. Korkunç olmalı" (Baran, 2022, s. 124). Gençlik düşüncelerine sahip olmadığını değiştirdiğini düşünen kahraman zorlu koşullardan geçerek yaşlılığa adım attığı için özlem duymadığını dile getirir. Selçuk Baran'ın, yaşlılık döneminde oldukça sık rastlanan geçmişe özlem konusunu da toplumdan ayrılan kahramanı üzerinden ve farklı perspektiften yansıtmayı tercih ettiği görülür.

Erendiz Atasü 'ye baktığımızda ilk olarak *Kadınlar da Vardır* eserinin "Yemen'den Bir Yel Esti" adlı öyküsünde Fitnat Hanım'ın adıma adım tüm yaşamı, yaşlılığı ve ölümü bir sohbet havasında okuyucuya aktarılmaktadır. Gençlik döneminden itibaren türlü zorluklarla karşılaşan kadın yaşlılık zamanında yine mecbur kaldığı bir hayat yaşamaktadır. Tüm bunlara rağmen Fitnat Hanım, anılarında geçmişle buluşur.

Geçen günlerini anımsıyordun. Yaşamına mı yanıyordun Fitnat Hanım, yoksa yalnızca buruşan yüzünün, ağaran saçlarının, çarpılan bacaklarının, bükülen belinin, eli ermez gücü yetmezliğin mi acısıydı bu? Hep mahzun hep küskündün. Kendine mi, kaderine mi, dünyaya mı küsmüştün Fitnat Hanım? (Atasü, 2022, s. 178).

Anılar, düzensizlik içinde bozulmuş, harabolmuş ve yabancılaşmış gözüktür. Sanki hiçbir şey olup bitmemiş gibidir. Ve bu boşluk, aptalca bir bitkisel büyümeden başka bir şey olmayan şimdiki zamanın su yüzüne çıkmasıdır (Beauvoir, 1970, s. 321). Yazar, öykü boyunca Fitnat Hanım'a eleştirel bir tutum sergiler. Onun sorgulamadan eleştirmeden bütün yaşamını kabullenmesi, onun böyle bir yaşamı ve sonu hak ettiği mesajını verir.

Lanetliler eserindeki "Artakalan" öyküsünün yaşlı kahramanı Rabia Hanım'ın da geçmişe özlem duyup, anılarını anlatarak diri tutmaya çalıştığı görülmektedir. "Kocamış Rabia Hanım, artık iyi seçemeyen gözleriyle cumbadan Karadeniz'i seyreliyor ve hayatını anımsıyordu" (Atasü, 2017, s. 46). Rabia Hanım'ın anılarını taze tutmaya çalışması yaşlılığa karşı bir direniştir. Hayatı her türlü mücadele ile geçen kahramanın öykü boyunca yaşlılık döneminde belleğini sürekli tazeleyerek adeta o anlara an be an geri dönüş yaşadığı görülmektedir.

"Rabia Hanım anlatır, Remziye dinlerdi. Rabia Hanım geçmiş, savaşı, Trabzon'dan kaçışlarını, Kör Recep'le macerasını, Abana'ya kadar süren o akıl almaz deniz yolculuğunu dile getirirdi" (Atasü, 2017, s. 48). Ölümüne kadar herhangi bir bellek yitimine uğramadan hatırlayarak tüm anılarını ona yardımcı olan Remziye'ye anlatmıştır Rabia Hanım. Kendinden sonra anılıp iz bırakmak istemiştir adeta. Durum tam da öyle olmuştur. Yıllar sonra çıkıp gelen torunu Rabia Hanım'ı Remziye'ye anlattığı anılarıyla tanımıştır.

Dullara Yas Yakışır eserinin, kitapla aynı adı taşıyan öyküsünde yazar üç arkadaş üzerinden dostluk konusu üzerinde durur. Fikriye, Nermin ve adı belirtilmeyen anlatıcı kahraman arasında filizlenen dostluk, tüm yaşanan olumsuzluklara rağmen hayatlarında değişmeyen tek unsur olarak kalır. Bu arkadaş grubunun yaşça büyük olan kişisi ise Fikriye'dir.

Hastaneye ilk yatışından kısa bir süre sonra, hastalığına ilgisini kaybetti Fikriye Abla. Önceleri benimsediği alaycı tavırdan farklıydı bu. Sanırım, yapılacak bir şey kalmadığını sezmiş, hastalığını unutmayı seçmişti. Daracık hastane yatağı onu 'şimdiye' katılmaktan alıkoyuyordu ve Fikriye Abla hiç olmazsa eskiden doyasıya yaşadığını kendisine kanıtlamak gereksinimini duyuyordu. Yüzünü geçmişe dönenlerden değildi ama bu son hastalığında geçmiş hep yanı başındaydı. Bir iç hesaplaşma yaşıyordu (Atasü, 1998, s. 200).

Bu hesaplaşma halinin özellikle yaşlılık ile birlikte gün yüzüne çıktığını vurgulayan kahraman sürekli bu durumu destekleyici ifadelerde bulunur. "Yaşlanınca, gizli kapaklı bir yerlerde birikmiş soruların tuzağına düşmeyeceksin, demişti, kendinle her gün hesaplaşıyorsun" (Atasü, 1998, s. 200). Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre, 8. aşamasındaki kişi (60 yaş ve üstü kişiler) bu döneme özgü gelişimsel krizin bir parçası olarak geriye dönüp, geçmişine bakmakta ve yaşadığı hayata ilişkin bir değerlendirme yapmaktadır. Geçmişine yönelik olumlu bir değerlendirme yaparak benlik bütünlüğü sağlayan kişi, geçirdiği hayattan doyum

sağlamakta ve memnuniyet duymaktadır. Olumsuz bir değerlendirme yaptığında ise ümitsizliğe düşmekte, tatminsizlik ve keder duymaktadır (Siviş, 2007, s. 130). Bu bağlamda yazar, kahramanına ömrünün son günlerinde bu hesaplaşmayı yapmak için fırsat tanımıştır. Yaşamdan alınan doyuma etkisi olduğu bilinen geçmiş anılara dönme ve hesaplaşma burada olumsuz etkisiyle görülmektedir.

Onunla Güzeldim (1990) eserinin "Toz" adlı öyküsünün konusu geçmişe özlemdir. Yazarın adını vermediği ana kahramanın İstiklal Caddesi ve Beyoğlu'nun değişimine yaptığı eleştiriler üzerine kurgulanmıştır. Öykü boyunca ana kahramanın çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinden izler yer alır. İçinde bulunduğu zamanı anlamadığını düşünen kahraman anılara sığınmak ister.

Yaşlı kadın İstiklal Caddesi boyunca yürüdü, içinde geçmişi. Sonunda onu bulmuştu, bir türlü erişemediği geçmişi. Cadde boyunca uzanan yaşlı ve güzel yapılarla onu ayıran dış sınırı artık çözülmüştü. Binaların taşı ve harcı ve kadının eti ve kemiği hep birlikte artık geçmişe aitti. Yaşlı kadın varlığının ne kadarı geçmişin düşü, ne kadar şimdiye ait gerçeklik bilemiyordu (Atasü, 2015, s. 61).

Geçmişe dalan kahraman bir süre sonra eskiden elinde hiçbir şeyin kalmadığını anlar, düşünde sığındığı her şey değişmiştir ve kendini ne şimdiye ne de geçmişe ait hisseder. Aynı eserin "Haziranda Bir An" adlı öyküsünde geçmişe özlem konusu işlenir. Öykü, yazarın 'Yaşlılık' adını verdiği kahraman ile sevdiği adam Zühtü'nün yıllar sonra karşılaşmaları üzerine kurulmuştur. Zühtü, 'Yaşlılık' adı verilen Nevbahar'ın orta yaş dönemindeki sevgilisidir. Kocası tarafından terk edildiği dönemde kendinden yaşça küçük Zühtü ile yakınlaşmış ancak Zühtü'nün de onu terk etmesi üzerine eski kocasına dönmüştür. Öykünün gerçek zaman dilimi içerisinde ise Nevbahar'ın içinde yeniden aynı duyguları yaşama istediği belirmiştir. Geçmişe özlem duymaktadır.

Yaşlılık 'la Zühtü arasındaki esintiyi hissetmişti. Yaşlılık'ın bağrından anılarından kopan, Zühtü kabul etmediği için, daha Zühtü'ye ulaşmadan dönüp kalan akışı... Yaşlılık hâlâ Zühtü'yü istiyor olabilir miydi? Yoksa gençliği miydi özlediği? Mutsuzdu, bu kesin. Anılarımızda pırıl pırıl duran çocukluk evimizi yetişkinlik çağımızda ziyaret ettiğimizde yakamıza yapışan düş kırıklığı ve tatminsizlikti belki yalnızca Yaşlılık'ın mutsuzluğu. Yoo... Daha derin acılar vardı durgun ve küskün yüzünün ardında. Hırpalanmış kadınlık... Boşa çıkmış umutlar... Sıradanın dışına taşmasına boş yere çalışılmış, sonunda sıradanın batağına saplanıp kalmış bir hayat (Atasü, 2015, s. 32).

Nevbahar, Zühtü ile birlikte mutlu olma hayali kurar ancak Zühtü'nün böyle bir düşüncesi yoktur. Yazar öykü içerisindeki üçüncü kadın şahıs gözünden Yaşlılık için geçmişe özlem konusunda geçmişe ve gençliğine özlem duyduğu yönünde tespitlerde bulunur.

Uçu (1998) adlı eserin "Yaşlı Kadınlar" bölümünde yer alan "Giselle'nin Delirmiş Ayakları" genç yaşında sağlık sorunları nedeniyle baleyi bırakmak zorunda kalmış bir balerinin öyküsüdür. Dans etmeyi bırakmak zorunda kaldığı yıllarda öğretmenlik yapan yaşlı kadın o günlere duyduğu özlem ile karşımıza çıkmaktadır. "Otuz yıl kaldı, bale anıları olmayan ülkede; öğrencilerini seçerken, etin ve kemiğin evrenin geniş kumaşından minik bedenlere taşıdığı doğal eğilimlere göre karar veriyordu. Otuz yıl sonra ülkesine dönerken geride anıları bırakmıştı" (Atasü, 2015, s. 285). Anılara gitmek kahramana o kadar da iyi gelen bir durum olmamıştır. Yazar bu durumu gençliğin karabasanı olarak ifade etmiş ve kahramanın yaşlılıkla birlikte yitirmiş olduğu bedensel tüm güzellikleri bir ana sığdırmıştır.

Yaşlı balerinin karabasanına dalıp çıkıyordu kırk beş yıl öncede kalmış gençliği, mavi bozkıra göçmeden; şık arabalara inip biniyor, başında şapkası, etolü omuzlarında, incecik gövdesi dimdik, koyu renk esvaplara bürünmüş, uzun topuklu rügan iskarpinli ayağını zarafetle uzatıyor arabadan, kuş gibi hafif basıyor kaldırıma, meltem gibi dokunuyor (Atasü, 2015, s. 290).

1997 yılında Yunus Nadi Öykü Ödülü ile Haldun Taner Öykü Ödülü'nü kazandığı *Taş Üstüne Gül Oyması* kitabında, Eréndiz Atasü eserle aynı adı taşıyan öyküsünde geçmişe özlemi konu edinir. Bir anne ile kızın Trabzon'da bulunan Küçük Ayasofya'yı ziyaret etmesiyle başlayan öyküde orada bulunan, insanlar tarafından tahrip edilmiş mezar taşından etkilendikleri görülür. "Ben orta yaşlı sayılırdım annemse ihtiyar" (Atasü, 2013, s. 2) şeklinde ifade eden anlatıcı kahraman ve annesi etkilendikleri mezar taşları üzerinden geçmişe dönerler. "İnsan yaşlanınca gençliğini, dahası çocukluğunu pek sık anımsıyor. Çocukluğum yitik mezarlarla dolu... Babam nerede gömülü? Alayehir'de, mezarı yitik. Halam nerde? Bursa'da olmalı, kayıp. Büyük ağabeyim, çocukluğumda ölen? Eskişehir'de kayıp" (Atasü, 2013, s. 4).

Bu öyküde mezar taşlarının geçmişi anımsatması yitirme duygusuyla bağdaştırılabilir. Kahramanların aile fertlerine ait olan mezar yerlerini dahi bilmiyor oluşu ve bir başka mezar görerek bu duyguyu yaşamaları bellekte bir yerlerde saklanan hüznün dışı vurumu olarak nitelendirilebilir. "Koruyabildiğimiz tek şey

anılarımızdır, bana kalırsa. Bu taşı çok beğendim, tatlı bir hüznü resmetmiş. Usta malzemenin dokusuna, patlayan gül goncaları, hazin bir şaka gibi. Görüntüsünü saklayacağım yaşlı belleğimde, sonuna dek" (Atasü, 2013, s. 6). Öykünün son kısmında ise anlatıcı kahramanın annesinin öldüğünü ve özlem duygusunu artık ona karşı hissettiği görülür. "Annem yani ölmüştü ve son yılları iki dulun dayanışmasıyla arkadaşça paylaştığımız evimizde yalnız kalmıştım. 'Ben öldükten sonra fazla üzülmeceğine söz ver,' demişti annem, söz vermiş, sözümü tutamamıştım" (Atasü, 2013, s. 9).

Atasü, *İncir Ağacının Ölümü* adlı kitabın "Hayat Bir Rüya"dır" adlı öyküsünde rüya ile bir geriye dönüş söz konusudur. Yaşlı bir kadının geçmişini özleyerek mutlu günleri anımsadığı durum öyküsü niteliğinde olan öykü, rüyalar çerçevesinde okuyucuya sunulur. Yaşlı kadını yaklaşık yirmi yıl önce götüren rüyada eski sevgilisini görür. Karmaşık ve olumsuz şekilde tasvir edilen rüyadan bir an için uyanan yaşlı kadın ilk başta öldüğünü zanneder ancak sonra yeniden uykuya dalar. Tüm bu uykuya dalışlar geçmişe dönüştür. Öykünün sonunda uyuyakaldığını fark ederek, torununun da seslenmesiyle uyanır.

O sırada torunu uyandı; onu çağırıyordu. Yerinden kalkıp ağlayan çocuğun yanına gitmesi gerekiyordu. Şezlongun içbükey düzlemine büzüşmüş yaşlı gövdesini doğrultmak zaman aldı. Vaktiyle okuduğu bir romanın sonu geçti aklından; bir Fransız yazarının romanı. Kahraman, yaşlanma arifesinde bir kadındı; ölmeye yatıyor ve torununun sesi ile yerinden doğrulup yeniden hayata tutunuyordu (Atasü, 2011, s. 96).

Rüya ile geçmişe dönüşünü ve ölüm sanrısını bu ifadelerle taçlandıran kahraman içinde bulunduğu an'a daha kıymet vererek uyanır.

Geçmiş unutulduğu içindir ki, 'hayat rüyadan ibarettir' diyordu yaşlılar. Ölüm gibi bir boşluğa uyanılıyordu rüyadan... Ve hayattan... Yaşamının bir özü vardıysa eğer, insanların dünyasına gözlerini kapatıp *kâinata merhaba* diyeceği an, bu öz, günün tekdüze basıncı altında ezilen bir rüya gibi, doğa döngüsünün insansız işleyişinde öğütölüp yitecekti (Atasü, 2011, s. 97).

Hayatın aslında bir rüya olduğu, gerçeğin ise o rüyadan uyanılarak ulaşıldığını düşünen kahraman geçmiş ile an arasında yaşadığı ikilem ve özlem içinde yansıtılmıştır.

Aynı kitabın "Torun" adlı öyküsünde ise yeni doğum yapmış kızına destek olmak için torununa bakan bir anneannenin duyguları, yaşadıkları konu edinmiştir.

Damadıyla sorunlar yaşayan yaşlı kadın, kızı ve torunu için her şeye katlanmaktadır. Kuşaklararası bağın kuvvetlenmesine önemli katkı sağladığı düşünülen torun bakımını üstlenme yaşlı bireylerde hayata karşı bir amaç edinmeleri noktasında da fayda sağlamaktadır. Bu öyküde de yazar, yeni doğmuş bir bebekle yaşlı kahramanı geçmişe döndürmüş, gençliğine özlem duyan haliyle yansıtmıştır. "Anneanne eskiden -torundan önce- kızının çocukluğunu özlerdi kimi kez" (Atasü, 2011, s. 113). Yaşlı kahramanın geçmişe duyduğu özlem eski benliğine duyduğu özlemdir. Hayat koşturmacası içerisinde nasıl yaşadığını bilmeden geçen yılları şimdi durağan bir dönemde ona anımsatan ise torunu olur.

Belki de gençliğini özlüyordu ya da gençlikte bilincine varamadığı ama kaçırdığını belli belirsiz sezinlediği yaşamsal ayrıntıları yeniden yakalayabilmeyi. Torun ikinci bir şanstı. Şimdi, bebeğin her titrek devinimine, her tepkisine, çıkardığı her sese dikkat ediyor, hayatın başlangıcı ile sonu arasındaki koşutluk, yaşlı kadını saygı duyulması bir gizem gibi ürpertiyordu. Hayatın sonuna tanık olmuştu. Şimdi başlangıcına oluyordu; aynı çaresizlik, mecalsizlik, aynı muhtaçlık... (Atasü, 2013, s. 113).

Bu anımsayış, ömrün her evresini geçirmiş biri için hem ders niteliği hem de tazelenme anlamı taşıyabilmektedir. "Torun büyüdükçe anneannesini daha çok yaklaşıtıyordu hem geçmişe hem geleceğe" (Atasü, 2013, s. 114). Büyük anne/büyükbaba-torun arasındaki etkileşimin bir taraftan üçüncü kuşağa kültür aktarımını sağlarken bir taraftan da yaşlılar için manevi bir doyum kaynağı olduğunu vurgulanmıştır (Çiftçi, 2008'den aktaran Altan & Tarhan, 2018). Torunla birlikte geçmiş günlerini anımsayan, özleyen anneanne aynı zamanda kızının bebekliğinde yaşayamadığı şeyleri torunu ile yaşamak isteyip tüm gücünü korunmaya muhtaç olan bebeğe harcamak düşüncesindedir.

Erendiz Atasü, *Hayatın En Mutlu An'ı* "Üniformalı Adam" öyküsünde bir kadının genç yaşlarında yaşamış olduğu aşkı, yaşlılık döneminde iç hesaplaşma halinde sunar okuyucuya. Yazar, yapmış olduğu bir röportajda öykünün ortaya çıkmasıyla ilgili bir filminden etkilendiğini şu sözleriyle ifade eder:

Filmin konusu, benim öykümden bambaşkaydı. Pek ahım şahım bir film de değildi üstelik. Fakat bir sahnesi vardı ki bana dokundu: Yaşlı bir kadın ölüm döşeğinde, o güne dek adını ağzına almadığı ve yakınlarının kim olduğunu hiç bilemedikleri gençlik aşkını sayıklıyordu... Bu sahnenin bende etkisi "Üniformalı Adam" hikâyesindeki imgeleri doğurdu (Akdemir, 2010, s. 4).

Kahramanın yaşamının her evresinde yaptığı hatalar ve yaşadıklarıyla yüzleştığı, psikolojik değerlendirmelerin oldukça sık yapıldığı öyküde yazarın sesi kahramanın yaşlı haline yansımaktadır.

Anımsıyorum, çok iyi anımsıyorum... Öyle sanılır ama ölünmez; kimse aşk yüzünden ölmez. Sonra başkaları oldu, evlilikler, çocuklar. Ölüp giden yakınlar. Yeni doğanlar. Amaçlar ve mücadeleler. Başka meraklar, yenilgiler ve kısa mutluluklar... Her şeye karşın ayakta kalabilmenin buruk doyumunu. Yorucuydu. Artık dinlenebilirim (Atasü, 2010, s. 28).

Geçmişe dönüş ile birlikte yaşanan hayal kırıklığını anlatan bu öykü için Ceylan Koryürek ise bir incelemesinde, "öyküde gençliğin masumiyeti, yanılsaması, yaşlılığın deneyimi anımsamalar, yüz yüze gelinen geçmiş ve şimdi ödeşmesi var " (Koryürek, 2010: 8) ifadelerini kullanmıştır. "Hepten yorgun düşünce insan, hayatın uykuyu andırır son saatlerinde, o yıpranmış özün uzantıları, dal kırıkları gibi çarpar mı bilince?... En son kimin dokunuşu duyulur tende; kimin yüzü belirir anılar harabesinde?.." (Atasü, 2010, s. 30-31). Yaşlı kadın hayal kırıklığına uğradığı bu aşk için pişmandır ancak dönüştüğü halden de memnundur. Her şeye rağmen ayakta kalabilmekten mutludur ve artık dinlenmesi gerektiğini düşünür.

Hayatın En Mutlu An'ı eserinde "Bağışıklık Yetmezliğinde Ayrılık" öyküsüyle kavuşamayan âşıkaları konu edinen yazar, öyküye bu iki kahramanın evlenmeleri olasılığında gerçekleşecekleri sunarak başlar. Ardından 38 yıl geçer ve bu iki âşık yeniden karşılaşırlar. Bu süre boyunca bambaşka hayatlar yaşayan ikili geçmişe dönerek o dönem yaşadıkları heyecanı duymaya başlarlar. "Olaylar ve kişiler tenhalaşınca ve takat kalmayınca yeni başlangıçlara, anılar gene yoklar olmuştum belleği ve yüreği. Üstelik otuz sekiz yıl önceyi dünmüş gibi anımsamanın tuhaf bir çekiciliği vardı. Kişiyi kendini yeniden genç hissettiriyordu" (Atasü, 2010, s. 58). Kişinin ancak yalnızlığıyla eskiye dönebileceğini ifade eden kahraman, aynı zamanda bu yalnızlıkta yaşlılıkla birlikte daha net hissedildiğine vurgu yapmaktadır.

İnsanın olgunluk çağında, gençliğinden uzaklaştığı, gençlik deneyimlerini anlamsızca toy bulduğu, adeta hor gördüğü bir dönem vardır. İçsel ömür bir döngüye benzer; yaşam sona yaklaştıkça, bellek eskiye döner ve gençliğin değersiz sanılan anıları tozundan toprağından arınmış bir define gibi gene asal pırıltılarıyla ışıldar (Atasü, 2010, s. 58).

Kızıl Kale eserinin geçmişe yolculuk yapan kahramanı ise "Mutlu Son" öyküsündeki Nigâr Hanım'dır. Nigâr Hanım 82 yaşına girmeye hazırlandığı günün sonunda vefat eder. Bu kısa öyküde kahramanın yaşlılığı oldukça iyi karşıladığı ancak eşine ve geçmişe olan özlemini de hep taze tuttuğu görülür.

Mutlu bir dulluk yaşamı vardı Nigâr Hanım'ın gerçekte; ama hâlâ rahmetli eşini ne kadar özlediği yanılsamasından kendini sıyıramıyor ya da sıyrılmak istemiyordu. Böylece özlem yanılsaması, Nigâr Hanım'ı sarmalayan pamuksu bir bulut gibi sürüyordu; onu yaşamın yavan gerçeklerinden esirgeyerek (Atasü, 2015, s. 50).

Şairin Ölümü adlı eserde yer alan "Leyla Ya Da Anılar Da Değişir" adlı öykü bir rastlantıyla başlamaktadır. Eski bir arkadaşıyla karşılaşan kahramanın gençlik günlerindeki aşk hikâyesini anımsaması üzerine kurgulanmıştır. Yaşlı kahraman isimleri dahi anımsamakta güçlük çekerken kendinde iz bırakan bu aşkı unutamamıştır. "X, Selcan'dan boşanmış, kim bilir kiminle birlikte ve kim bilir nerede yaşlı bir adamken ve sen, torun tosun sahibi ihtiyar bir kadinken, hâlâ inanamıyorsun. Çünkü hâlâ körpe bedenini, sevdiğinin yağız bedenine bağlayan o somut ışık dalgalanıyor gövdenin kuytusunda" (Atasü, 2019, s. 59). Yaşanmamışlıklar ve kırgınlıklar barındıran aşkı anımsayış kahramanın o günlere duyduğu özlem içerisinde verilmiştir.

Herkes Sevdiğini Öldürür eserinin "Göğsünde Delik Taşıyan Adam" adlı öyküsü, elli yıl önceye giden yaşlı kahramanın anılar içerisinde dolaştığı bir öykü olarak kurgulanmıştır. Üniversiteden mezun olduğu zamana dönen kahraman, mezuniyetini takip eden yaz mevsiminde çalıştığı sanatoryum eczanesindeki günlerini anımsar. Bu günlere dönüş onda iz bırakan veremli bir adamı düşündürür. Adım adım geriye giden kahraman ardından çocukluk günlerinde babasının kalp krizi geçirdiği güne döner. "Birden keskin bir ağrı gibi böğrüne saplanan kederle irkildi yaşlı kadın. O insanların hepsi ölmüştü. Göğsü delikli adam elbette çoktan ölmüştü, o zaman sanatoryumda çalışan herkes " (Atasü, 2023, s. 35). En gençlerinin kendisi olduğunu ifade eden kahramanın geçmişe dönüşü farklılık göstermektedir. Bu dönüş, bir özlem değil kederli şekilde ölümü anımsama halinde sunulmuştur.

Butler'e göre yaşamı gözden geçirme (anımsama), bireyin geçmiş yaşam deneyimlerini yansıttığı ve doğal olarak gelişen bir süreçtir (Woods ve ark., 2018'den aktaran Kaplan, 2019). Yazarın roman türündeki eserlerine baktığımızda *Dağın Öteki Yüzü* (1995) kahramanlarından Cumhur, Burhan ve Vicdan'ın yaşlılık dönemlerinde

geçmişe dair anımsamaları görülmektedir. Bu anımsamalar özlem şeklinde değil Cumhur'da anımsak istememe haliyken Burhan'da da yalnızca geçmişteki o 'an'a dönüştür. "Artık savaşı pek anımsamıyor, anımsamak istemiyordu. Yalnızca bacağın boş kalan yerindeki sızı değildi, anımsamak istemeyişinin nedeni... Son günlerde cephenin değilse de yaralıların, hastane koşullarında ölenlerin hayalleri bambaşka bir gölge oyunu gibi akıyordu belleğinde; engelleyemiyordu" (Atasü, 2021, s. 184). İsmail Tufan'ın belirttiği gibi yaşlandıkça düşünme hızı yavaşlasa bile yaşlılığın asıl tipik özelliğinin hafıza fonksiyonlarında görülen kayıplar olduğu tecrübelere dayanılarak ifade edilir (Tufan, 2021, s. 80).

Yazarın yaşlı kahramanı Cumhur, bacağını kaybetmesine sebep olan savaşı ve o günleri anımsamak istememektedir ancak belleği ona oyun oynar. Yaşlılık ile birlikte uzun süreli hafızadakilerin daha kalıcı olduğu bilinirken iz bırakmış anıların ise daha hızlı anımsandığı görülmektedir. Cumhur'un ağabeyi Burhan'da ise bu anımsama durumu daha farklı ortaya çıkmaktadır. Yaşlılık ile birlikte eski halinden oldukça farklı olduğu yer yer belirtilen kahramanın hem bedensel hem de ruhsal bir çöküntüde olduğu aşikârdır. Geçmişe dair düşünceleri ise bir anımsama, hatırlama şeklinde seyretmektedir. "Seksen bir yaşındaki Burhan Bey, ömrünün son günlerinde, Selanik'i anımsıyor; doğduğu kentin adını nüfus kâğıdından fırlatıp attığını unutup da" (Atasü, 2021, s. 187). Anlatıcı kahramanın annesi rolünü üstlenen Vicdan için ise bu anımsama aslında yaşamı izleme şekli olarak ifade edilmiştir. Romanın başlangıcından sonuna kadar kilit bir görev üstlenen kahramanın yaşlılığına tanıklık ederken bu yaşlılığın artık bir yatağa sığıldığı gerçeği ile karşılaşılır. "Yaşamın artık onun için 'uzun bir anımsayıştan ibaret olduğunu sanıyordum; hep öyle derdi; hayır, tümüyle doğru değildi bu. Annem bir zamanlar hep ertelediği 'şimdiyi' ve onun için artık imkânsızlaşmış 'geleceği' benimle özdeşleştirerek yaşıyordu, yattığı döşekte" (Atasü, 2021, s. 228). Vicdan, bu anımsamaları özlem hatıra olarak nitelendirse de anlatıcı kahramanın ifadeleriyle geriye dönüşler anı yaşamak için kullandığı bir yöntem olmuştur. Bu noktada da diğer kahramanlardan ayrılmaktadır.

Erendiz Atasü'nün, *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* adlı romanında birçok farklı yerde geçmişe vurgu yaptığı görülmektedir. Bu geçmiş vurgusu çoğu zaman toplumsal düzeni kıyaslama ve eleştiri gibi özel bir alana ait olurken kimi zaman da kahramanların eski zamanlarına geri dönüş şeklindedir. Roman boyunca Güneş'in evi üzerinden mekân tasvirlerinin oldukça yoğun yapıldığı görülür. "Otuz beş yıl sonra

aynı oda, aynı ışık, aynı renkler... Bunca alt üst oluşun ardından aynı esintiyi duyumsayabilir mi insan? " (Atasü, 2011, s. 273). Yazar, bu tasvirlerden yalnızca biri olan bu ifadelerle kahramanını geçmişe geri götürür. Böylelikle yazar, yıllar sonra aynı mekânda Güneş'i gören Doğan karakteri üzerinden geçmişe özlem vurgusu yapmıştır. "Güneş'in hayali, son zamanlarda gitmez oldu gözlerinden. Belki kendi gençliğini özlüyor, o günlerdeki henüz yitik düşmemiş kendini. Aslında, büyük bir rahatlamaya kavuştu, odaya adım atar atmaz" (Atasü, 2011, s. 275). Her iki kahramanda yaşlılık günlerinin başlangıcındadır. Gençlik günlerini beraber geçirmiş bu iki kahramanın birbirlerini gördüklerinde geçmişe dönmelerini yazar gençlik günlerine duydukları özleme bağlamaktadır.

Dün ve Ferda romanında ise Ferda'nın aktif bir yaşlılık dönemi geçirdiği diğer bölümde ifade edilmişti. Genel anlamda bu aktif yaşlılık içerisinde ve yaşamsal doyum sağlanmışken yüzünü geçmişe dönme durumu pek beklenmese de Ferda'nın yalnızlıkla birlikte geçmişe özlem duyduğu görülmektedir. "Ferda, geçmişle hesaplaşan bir insan değildi. Ancak... Uzun yıllar sonra, ihtiyarlıkla gelen zorunlu yalnızlaşma döneminde, yaşantı giderek seyrelirken, mazinin kaçınılmaz seli elbette onun da zihnini basacaktı. Sonra, Özdemir'den sonra" (Atasü, 2013, s. 159). Özellikle eşinin ölümüyle iyice yalnızlaşan ve dinç olsa bile yaşamdan elini çekmiş kahramanın yüzünü geçmişe döndüğü görülür.

"İşte böyle başladı Ferda'nın geçmişe yolculukları. Sırtında trençkotu, ayağında mokasen ayakkabılar, kısacık kesilmiş saçları ak, ufak tefek yaşlı bir kadın, İstanbul sokaklarını arşınlıyor; eskiyi anıyor... Genç ömrünü hırpalamış olan, orta yaşında ve yaşlılık başlangıcında kendisinin de katıldığı dönüşümün ne denli köklü olduğunu, artık bu şehrin, hatta bu ülkenin ona yabancılaştığını ancak kavıyor" (Atasü, 2013, s. 190).

Hayata dair koşturmacası ve meşguliyetlerinin bitmesiyle bir boşluğa düşen kahramanın kendisini etrafındakilere yabancı hissederek tanıdık bildik olana yani geçmişe yüzünü döndüğü anlaşılmaktadır.

Baharat Ülkesi 'nin Hazin Tarihi eserinin başkahramanı Mehta da yaşlılık döneminde manevi kızıyla geçirdiği günleri özlemektedir. "Mehta bazen, Mavi Rüzgar'ın çocukluk yıllarında Aya ve çocukla birlikte geçirdikleri o pek nadir ve pek kıymetli akşamları özlüyordu" (Atasü, 2016: 204). Eserin yaşlı kadın kahramanı Berraksu da anılara dönen diğer kahramandır. Araştırmalar, uzun bir zaman diliminde bilginin geri getirilebilmesiyle kısa erimli bellek düzeyinin

belirlenebildiğini işaret eder. Kısa erimli belleğin bazı kişilerde yaşla azalması konusunda çeşitli açıklamalar denenmiştir: Kullanmayışa bağı bellek yitimi, bilgilerin birbirine karışmasına bağı bellek yitimi, sinirsel- kimyasal değışime bağı bellek yitimi (Kimmel, 1980'den aktaran Onur, 1991, s. 176). Berraksu'nun geğımiş anılarıyla ilgili ise şu ifadeler kullanılır:

Çoktandır anılarıyla ilişkisi değışmişti. Anılar gene orada, oldukları yerde duruyorlardı; onlara ulaşma tarzı değışmişti... Anılarla arasındaki bedensel bağı erimişti. Yaşlılığın farklı bir evresindeyim artık, diye düşündü. Eskiden, gençken, hatta yaşlılığın başlangıcında, sanki karnında depoluydu anılar... Bir kitapta okunmuş bir öykü ya da bir filmde seyredilmiş, seyrederken etkilenilmiş ve sonra unutulmuş ve daha sonra yeniden akla düşmüş birtakım birbirinden kopuk, soluk imgeler (Atasü, 2016, s. 243).

Yaşlılığının başlangıcında geğımiş günleri daha çabuk hatırladığını dile getiren kahramanın artık geğımişi kopuk kopuk anımsadığı görülür. Kimmel'in açıklamalarıyla örtüşen bu durum yaşlılık ile birlikte kişinin bellek yitiminin izleridir.

Bir Başka Düğün Gecesi romanıyla birçok kahramanın farklı öyküsüne değinen yazarın romanda oldukça ön plana çıkan kahramanı Yusuf dayı, geğımişe özlem duyan kahramanlardandır. Yaşam boyu türlü zorluklarla sınanan kahramanın yaşlılık dönemini aktif bir hayata çevirdiğı romanda ifade edilmektedir. Mevcut durumu içerisinde farklı konularda insanlardan yakınan kahramanın eskiye duyduğu özlem de roman içerisinde yer yer vurgulanır.

"Evet, bazen özlüyorum tabii, eski halimi, eski günleri, sevdiğim bir kız vardı, bazen onu bile özlüyorum, gittikçe daha seyrek olsa da. Ama sana bir sır vereyim, kulağına küpe olsun; kendine acımak iyi bir duygu değildir, insan her koşulda bir şeyler yapabilir, önemli olan elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmaktır; bak, yapmaktır demiyorum, bazen sen yaparsın da hayat sana yaptırtmaz" (Atasü, 2021, s. 181).

Hayata bir yerden tutunarak psikolojik anlamda iyi bir yaşlanma sergileyen kahraman, olumlu ifadeleriyle çevresindekileri de olumlu yönde beslemektedir ancak ifade ettiğı gibi geğımiş bir şekilde peşinden gelerek bir anlık anımsa şeklinde bile olsa kendini hatırlatmaktadır.

3.2.2. Yaşlılığı Kabulleniş ve Yaşamsal Doyum

Bazı yazarlar, yaşlılığın gelişim görevi olarak başarılı alışkanlıkların sürdürülmesini, geçmişle bütünleşmeyi, olgunluktan bilgelige geçişi, yaşlılıktaki olgunluk değişikliğini kabul etmeyi vb. göstermektedirler. Bazen yaşlıların bu dönemin gelişim görevlerine karşı çıktıkları görülebilir (Onur, 1991, s. 183). Bunu sağlayan etkili unsur ise kişinin yaşam doyumdur. Yaşam doyumu, kişinin yaşamdan ne istediği ile ne elde ettiğinin karşılaştırılmasından elde edilen sonuçtur. Erikson, yaşlanan bireyin yaşamını gözden geçirdiğini ve önceki yıllarını başarılı ve yaşanmış olarak kabul ederse, hem yaşamdan aldığı doyumun arttığını hem de geleceğe iyimserlikle baktığını belirtmiştir (Tambağ, 2013, s. 24-25). Bunun tersi bir tutumla, yaşlılığa bağlı fiziksel ve zihinsel düşüşe abartmalı bir biçimde zamanından önce teslim olma ve kendini kaptırma eğilimi de söz konusudur (J.Leon, 1984'ten aktaran Onur, 1991, s. 183). Toplumsal, psikolojik, teknolojik değişimler kronolojik olarak "yaşlılık dönemi" anlayışını değiştirmiştir. Gerçekte biyopsikososyal yaşlanma, kronolojik yaşa göre değil, bireylere göre farklılık göstermektedir. Kişi kendisini hissettiği oranda yaşlıdır (Öz, 2002, s. 19). Dante, yaşlılığın 50 yaşında başladığını kabul ediyordu. Günümüzde ise 50 yaşın henüz orta yaş olduğu yaygın kabuldür. Bu açıdan yaşlılık, toplumun gelişimi, yaşanan çağ ve bölgeye göre de farklılaşan bir kavramdır (Tufan, 2021, s. 132).

Selçuk Baran'ın yakın dostu Ülkü Ulurmak'ın hazırlamış olduğu *Haziran'dan Kasım'a, Selçuk Baran'dan Kalan* (2007) adlı eserde yer alan bir mektubunda, 60 yaşından sonra hayatla bir kez daha karşılaştığını belirten Selçuk Baran, yaşlılık dönemini kastederek ondan ürktüğünü de söylemiştir. Yazarın bu söylemi öykülerini kaleme aldığı dönemin yaşlılık yaşı ile ilgili de bilgi vermektedir. Yazarın kendi yaşlılığı kabulleniş haliyle öykülerindeki örnekler birbirinden oldukça farklıdır.

İlk örnek, *Haziran* kitabındaki "Analar ve Oğullar" adlı öyküsündeki Sabire Hanım'dır. Öyküde annesiyle anlaşamadığı gerekçesiyle evi terk eden oğlunun ardından üzüntüsünü komşularıyla paylaşan Sabire Hanım'ın duygu dünyası konu edinilmiştir. Sabire Hanım'ın yaşlılığı kabulleniş şekli tüm davranışları ve hayatına yerleştirdiği rutinleriyle teslim olma halini yansıtmaktadır.

...Hamdi Bey rahmetli olalı, göreneklere uyarak, kendisine gençliğini ansitan her şeyden elini eteğini çekmişti. Artık sokağa çıkarken başını örtüyor, dudaklarına filan boya sürmüyordu. Giysilerinin eteklerini ikişer santim uzatmıştı. Sanki

yaşlılık çoktandır özlediği bir şeydi de ona kavuşmasına engel olan kocasıydı. Adamcağız ölür ölmez- deyim yerindeyse eğer - keyfini sürmeye başlamıştı yaşlılığın. Hem de vakit geçirmeden (Baran, 2021, s. 104-105).

Yazarın "Emekli" adlı öyküsündeki Vasfi Bey ve diğer emekli arkadaşlarının yaşlılığa adımları emeklilik ile birlikte olmuş ve kabullenişleri oldukça hızlı gerçekleşmiştir. Tıpkı diğer öyküde olduğu gibi bireylerin yaşlılığı kabullenmeleri oldukça hızlı olmuş ancak göstermiş oldukları özen ve tutum farklı şekilde yansıtılmıştır.

Vasfi Beyle birlikte sekiz emekliydiler çevrede. Ve sayıları her yıl artmaktaydı. Geride bıraktıkları bir elli, bir altmış yılın ağırlığını gereksiz bir safra gibi önce yavaş yavaş sonra daha hızla boşaltarak tüketmişler, göz açıp kapayıncaya kadar ihtiyar adamlar olmuşlardı. Emeklilikten önceki günleri, gençliklerinde gördükleri bir film gibiydi; çoktan unutmuşlardı. Emeklilik dene yıkımın, bedenlerinde ve kafalarında oluşturduğu çöküntüyü sezmektense unutmayı, geçmişin, şimdi çevrelerinde başkalarının tekrarladıkları hayata oldukça benzeyen anlarıyla rahatsız edilmeden çürüyüp gitmeyi yeğlemişlerdi (Baran, 2021, s. 175).

Bir Solgun Adam'da yazar, romanının başkişisi Mehmet Taşçı'nın roman boyunca süren iç hesaplaşmasıyla yaşlandığını fark ettiği anı ve bu durumu kabullenişini aşama aşama göstermektedir. "Bütün bunları düşünürken yaşımin farkına varıyorum nasılsa. Kendimi kırkımda falan bir yerlerde bırakmışım, hâlâ oralardayım sanıyorum. Yaşımin ilerlediğini de bilmiyorum. Bir de bakıyorum, altmışımdayım. Artık çok geç. Her şey için çok geç" (Baran, 2022, s. 79). Yaşamak istediği her şey için geç kaldığını düşünen kahraman, yaşam doyumunu elde edememiştir. Tüm yaşamı boyunca bir seyirci olduğu düşüncesinde olan kahraman hayal ettiklerini yaşamına uygulayamamanın verdiği üzüntüyü şu şekilde diler getirir:

Ölesiye mutsuzum. Ne var ki, ölmek istemiyorum. Çünkü ölmek bir şeyin (yani ömrün) kullanılması, tüketilmesi, bitirilmesi değil, tamamlanmasıdır. Zaten ben günlerimi kullanmadım, biriktirdim (Ne için?). Şimdiye dek ne yaptım? Yalnızca bir seyirciydim. Üstelik kötü bir seyirci. Bakmasını bilemedim. Çünkü bilseydim, bana gerekli olan şeyleri görürdüm. Ellerim böyle boş kalmazdı. Ama artık çok geç. Yaşlılık bu yüzden acı olmalı. Yanlışlıkla düzeltmek için zamanınız kalmamıştır. Modern matematiği öğrenmek, sibernetiği bilmek, yeni bir dil, hatta terimler öğrenmek, değişen dünyayı benimsemek, hiç değilse ona alışabilmek için zamanınız kalmamıştır. Bütün bunları başkalarına bırakırsınız (Baran, 2022, s. 100).

Bulunduğu çevreye yabancılığıyla kendini yalnızlaştıran kahramanın, yaşlılığı da hayatı boyunca yaptığı şekilde, değişim için hiç çaba sarf etmeden olduğu gibi kabul ettiği görülür.

Erendiz Atasü'nün *Kadınlar da Vardır* eserinde "Yemen'den Bir Yel Esti" nin yaşlı başkışısı Fitnat Hanım, tüm yaşamı boyunca çileli bir hayat sürmüştür. Maddi kaygılar nedeniyle birden fazla evlilik yapan Fitnat Hanım, evliliklerinde pek mutlu sayılmamaktadır. Tüm yaşadıklarına rağmen kendi duygularına yabancı gibi davranır ve asla mevcut durumunu benimsemez. "Pencerelerinde yağ tenekeleri içinde sardunyalar yetiştirdin; komşularınla ahbablık ettin; çocukların para verdikçe berbere gidip saçlarını yaptırdın. Bir türlü yaşlanmayı kabul etmek istemedin" (Atasü, 2022, s. 177). Yaşlanmayı kabul etmenin etkisiyle her şeyden elini eteğini çekmek zorunda kalan Fitnat Hanım, çocuklarıyla birlikte yaşamaya başlamıştır.

Sonra, sonra gene gezdin durdun çocuklarının arasında. Dul aylığını onlara verdin. Pek sığmadın evlerine ama tümünden dışarıda da kalmadın. Şöyle böyle bir ihtiyarlıktı seninkisi uzaktan bakana; ne mutlu ne mutsuz; sevinçleri kederleri, aşırı hiçbir yanı olmayan, ılık su gibi bir şey işte (Atasü, 2022, s. 177).

Psikososyal gelişim teorisine göre benlik bütünlüğünü sağlamış bireylerin ömrünün son aşamasında hayattan doyum aldığı görüşü hâkimdir. Yazarın Fitnat Hanım'ın yaşlılığı kabullenemediğini dile getirdiği satırların ardından kahramanın ömrünün bu aşamasını da kabullenmediği düşünülebilir.

Lanetliler 'de "Artakalan" öyküsünün kahramanı Salih Efendi ise yaşlılığı oldukça hızlı kabul eden kahraman olarak yer alır. Yukarıda belirtildiği gibi araştırmalar bazı kişilerin vaktinden önce ya da oldukça hızlı bir şekilde yaşlılık durumuna kendilerini kaptırdıkları görülür. Salih Efendi de bunlardan biridir.

Salih Efendi erken gelen bir yaşlılığa gönüllü sığınıyor, her gün biraz daha hayattan el etek çekiyordu. Rabia Hanım, kocasına neler olduğunu pek düşünemiyordu günlük hayhuyun arasında. Biçare Salih, Harb-i Umumiye'ye ayak uyduramamıştı işte... Erkeğinin kocadığını kabullenmişti Rabia Hanım. Kabullenmişti kabullenmesine ama giderek büyüyen yalnızlığını durduramıyordu. Etinin yalnızlığına artık ruhununki de katılmıştı. Ve Rabia Hanım da artık genç bir kadın olmadığını kabul etti (Atasü, 2017, s. 34).

Ataerkil toplumsal yapıya bağlılık gereği ev halkı içerisinde erkeğin alabileceği sorumluluğu taşıyabilecek kimsenin bulunmaması, Salih Efendi'ye aktif hayata az da olsa devam etme zorunluluğunu getirmiştir ancak bulduğu ilk fırsatta ise köşesine

çekilmeyi ihmal etmemiştir. "Salih Efendi ise yaşamdan tümünden çekti elini... Hayri'nin gelişi Salih Efendi'yi, onu gündelik yaşama bağlayan son küçük sorumluluk bağlarından da kurtardı. Evin erkeği, evin reisi artık Hayri'ydi" (Atasü, 2017, s. 36). Kahramanın bu durumu gerontoloji biliminin disengagement teorisine uygun düşmektedir. Bu teori, aktivite teorisi yani faal bir yaşam geçiren yaşlıların aksine geri çekilme yaşayan yaşlıları karşılamaktadır. Bu teoriye göre ilerleyen yaşla birlikte aktiviteler ve ilişkilerdeki gerilemenin sebebinin yaşlı kişilerle ilişkili olduğudur. Yaşlı insanın mutlu ve huzurlu bir yaşlılık dönemi için pasif bir yaşam tercih etmesi gerektiğini savunan teori, hayata karşı bu ilgisizliğin kaçınılmaz ve gerekli olduğunu belirtmektedir (Tufan, 2021, s. 149). Öykünün erkek kahramanının benimsediği bu tutum yaşlı kadın kahramanı Rabia Hanım'da da görülmektedir. Eşinin almadığı sorumlulukları da almaya çalışan ve güçlü bir imajla sunulan kahraman, oğlunun eve dönmesiyle yaşlılığı benimsemiştir. "Hayri döndükten sonra Rabia Hanım büsbütün yaşlılığı benimsedi. Mutlu, dingin, ölümle barışık ve hayata dönük bir ihtiyarlıktı onunki" (Atasü, 2017, s. 36). Tam bir yaşam doyumu içerisinde verilen kahramanın ömrünün her evresini dolu dolu geçirdiği tüm öykü boyunca sıklıkla okuyucuya sunulmaktadır.

Hayattan alacağını almıştı, acıyı da sevinç de... Yaşasa da olurdu, ölse de gayrı. Bu öyle bir sevinçti ki, yıllar sonra, Rabia Hanım doksanına, Hayri yetmişine yaklaşırken, bir gece apansız Hayri'yi bir akciğer ödeminden yitirdiğinde bile güç vermişti Rabia Hanım'a (Atasü, 2017, s. 35).

Hayattan alacağını aldığı belirtilen kahramana yaşam doyumunu da ekleyen yazar, kahramanının yaşlılık yolculuğunda tüm duyguları birlikte yaşatmıştır. Hayaller gerçekleşmiş, benlik bütünlüğü sağlanmış ve geri çekilmeyle ölüme karşı huzurlu bir bekleyiş başlatmıştır.

Taş Üstünde Gül Oyması eserinin mitolojik öğelerle kurgulanan "Eskil Masal" adlı öyküsünün konusu, kadın-erkek arasındaki ilişkidir. Nefertiti ve Akenaton üzerinden ilerleyen öyküde kadın kahraman Nefertiti 'nin yaşlılığı karşılayışına yer verilmiştir. "Zümrütlerinin hepsini kızına armağan etti. Nefertiti, altın, lapislazuli, safir takılarını; ipeklerini bürümcüklerini nedimelerine... Genç kızlığındaki gibi yalnızca sapsade pamuklular giyiyordu" (Atasü, 2013, s. 117-118). Kahramanın yaşlılığa geçişi bir teslimiyet hali şeklinde çizilirken hem ruhsal hem beden tasvirleriyle desteklenmiştir. "Artık yaşlı bir duldu; çocukları büyümüşü, artık firavun karısı değildi... Zaman

sonsuz bir kristal gibiydi, beyninin içinde; dönüp duruyordu fırıldak gibi; yoksa gök cisimleri gibi mi... Nefertiti geçmiş, geleceği ve şimdiyi görmeye çalışıyordu bu kürede" (Atasü, 2013, s. 118). Eşinin ölümü üzerine yaşlandığını fark eden kahraman, hayattan geri çekilmeyi artık daha sade bir hayatı tercih etmiştir.

Yazarın *İncir Ağacının Ölümü* adlı eserinde "İncir Ağacının Ölümü Üzerine Tuhaf Bir Soruşturma" adını verdiği öyküsünün şahıs kadrosuna bakıldığında emeklilik çağındaki insanlardan oluştuğu görülmektedir. Yazar bu öyküsünde yaşlılık dönemi yaşam doyumunu ve kahramanlarının yaşlılığı kabul ediş şekillerinin ortak bir paydada buluşturmayı tercih etmiştir.

Nuran ve Fikret mütevazı birikimleriyle, sahil sitelerinden birinde, küçük bir ev satın almışlardı. Oğulları yetişmiş, kendi düzenini kurmuş, çalışma hayatının çetrefil ilişkilerinden bezen karı koca, altmışa merdiven dayayınca emekliye ayrılmış, yılın büyük bölümünü Ege kıyısında, zeytinliklerle çevrili bu deniz beldesinde geçirme hayaline kapılmışlardı (Atasü, 2011, s. 4).

Nuran ve Fikret, ana kahraman olarak gördüğümüz yaşlı çift emeklilik ile birlikte yaşlılık dönemlerine girmişlerdir. Bu emeklilik dönemindeki kahramanları, çoğu yaşlının hayali olan "Ege'de bir sahil kasabasına yerleşmek" fikriyle sunan yazar, kahramanlarının iç dünyalarından bilgilerle aslında istedikleri şeyin bu olmadığını dile getirmeyi ihmal etmez. "Ne uzayıp ne kısalarak emeklilik çağını, uyumsuzlukları örtbas etmenin de bir tür ikiyüzlülük olduğunu akıllarına getirmeden evliliklerinin otuzuncu yılını idrak etmişlerdi. Yaşam enerjileri içlerinde tutuklu. Huzur istediklerini sanıyorlardı ama hasretini çektikleri heyecandı" (Atasü, 2011, s. 4). Tüm yaşamlarını bir yanılsama üzerine kuran kahramanların hayat boyu amaçladıkları şeyler ile yaşadıklarının aynı olmaması onları yaşlılık dönemlerinde tam doyuma ulaşamamalarına sebep olmuştur. Bu konuya öykü boyunca eğilen yazarın öykü içerisindeki diğer yaşlı kahramanlar ile ilgili yargıları da aynı şekildedir. "Komşuların çoğu da, tıpkı Nuran ve Fikret gibi macera duygusunun açlığını doğru dürüst doyuramadan yaşlılığa yönelmiş kimselerdi" (Atasü, 2011, s. 5).

Aynı eserin "Kapıcı Zebercet'in Önlenebilen Yükselişi" adlı öyküsünde yine toplumdaki yozlaşmalara değinen yazar, işinin ehli olmayan bir kapıcının üzerinden haksız kazanç sağlayanlar eleştirilmektedir. Öykünün yaşlı kahramanı Hıfzı Bey ise emekli askerdir ancak aktif çalışma hayatına kapıcıları Zebercet ile birlikte emlakçılık yaparak devam eder. Yaşlı kahramanı yaşama bağlayan bu aktivite, Hıfzı

Bey'in insan sarraflığındaki başarısızlığıyla son bulur. "Hıfzı Bey ise sanki emekliye gerçekten şimdi ayrılıyordu" (Atasü, 2011, s. 29). Yaşlanma döneminde aktivite kuramına uyum sağlayan Hayri Bey, yitirmiş olduğu rolün yerine bir yenisini koymuş ve emeklilik sürecini adeta rafa kaldırmıştır. Yaşanan talihsiz bir durumla yeni edindiği görevi de bırakınca tam bir kayıp içerisine girerek emeklilik dönemini başlatmıştır.

Bir genç hakkında bu denli yanılmak yaşlı adamı yıkmıştı. Elinden binlerce er gelip geçmiş Hıfzı Bey bir bakışta karşısındakinin ciğerini okuyabileceğine inanırdı. Demek artık bu yeteneğini yitirmişti... Kimi gençlerin yirmili yaşlarda geç kalmış ergenlik sorunları yaşamaları gibi Hıfzı Bey de gecikmiş, geciktiği için hepten şiddetlenmiş bir işe yaramazlık bunalımına yakalanmıştı (Atasü, 2011, s. 29).

Kahramanını işe yaramazlık hissiyle yaşlılıkla yüzleştiren yazar, buhrana kapılan Hıfzı Bey'in ölümünü ise kısa süre sonra okuyucuya bildirir. "Hıfzı Bey yaşadığı olaydan sonra, komisyonculuğu bıraktı. Uzun süre geçmeden de uykusunda ölüverdi. Cenazesinde, kapısına gelip ona had bildiren genç adam, hamasi bir nutuk söyledi" (Atasü, 2011, s. 32). Bu öykünün yaşlı kahramanında yaşlılığın kabulü emeklilik ile olmamış ancak bir yitim sonucunda gerçekleşmiştir. Yazar, diğer kahramanlar için de bu kabul durumunu beklenmedik bir olayla ve değişimin acı yüzünü göstererek sağlamıştır. "Devir değişiyordu, hiçbir şey eskisi gibi değildi; bunu hüznle ayırımsadılar. Yaşlandıklarını ve bu dünyanın artık onlara ait olmaktan çıktığını, dahası yeni dünyayı tanıyamadıklarını sessizce kabullendiler" (Atasü, 2011, s. 32).

İncir Ağacının Ölümü eserindeki "Torun" öyküsünün yaşlı kişisi anneanne sorun yaşadığı damadının sözleri üzerine bir uyanış yaşamıştır. Öykünün ana temasında geçmişe duyulan özlem olsa da yaşlılığı kabullenme şeklini, bakış açısını yansıtmıştır yazar. Yeni doğum yapmış kızına destek verebilecek ölçüde dinç ve aktif bir yaşlılık evresi geçiren kahraman, damadının sözleri ile yaşlandığını kabul etmiştir. "Henüz bunamamışsa da yaşlıydı pekâlâ! Damadı haksız mıydı! Kimse artık onu bir kadın olarak görmüyordu. Yaşlılığın özgürlüğü bir yoksullaşma haliydi, ama gene de özgürlüktü, bir kez kabullenildi mi, rahatlatıcıydı" (Atasü, 2011, s. 117).

Kızıl Kale eserinde yaşlılığı kabul etmek istemeyen yaşlı kahraman ise "Mutlu Son" öyküsündeki Nigâr Hanım'dır. Kızlarıyla birlikte seksen ikinci doğum yıl dönümünü yazlık evinde kutlayacak Nigâr Hanım (Atasü, 2015, s. 49) oldukça neşeli ve hayata bağlıdır.

İyi ki şahmer şahmer buruşukluklarım yok, diye avunmaya çalışıyor. Böyle paluze gibi bir yüzü olmak, zamanın deriyi derinden yadığı kırışıkları yüzünde taşımaktan iyidir, öyle değil mi? Hani korkmasa, bir de parası bol olsa, estetik ameliyatı bile yaptırabilirdi (Atasü, 2015, s. 49).

Öykü boyunca bütün hali kendini dinç ve genç gördüğü yönünde seyretmektedir. "İstanbul Kozyatağı'nda kocasından kalan dairede ve Ege sahilindeki bu yazlık evde, mutlu bir yaşam sürmüş (Atasü, 2015, s. 51), ve yaşam doyumuna ulaşmıştır. Öyle ki yaşlılarıyla arasında belirgin farkların olduğu da dile getirilmiştir. "Hâlâ hayatta olan, ondan yaşlı ya da genç bir- iki arkadaşının kendilerini kaptırdıkları yoğun keder onun semtine uğramıyordu" (Atasü, 2015, s. 50).

Aynı kitabın, "Kısa Bir Üzüntü" adlı öyküsünde mutsuz bir yaşlı kahraman yer almaktadır. Yazar, içinde bulunduğu hayattan memnun olmayan bu kahramanın yaşadığı şehirden uzaklaşmak istemesi ve kızıyla olan diyalogları üzerine öyküyü kurmuştur. Yaşlandığının farkına varan kahramanın düşünceleri şu şekildedir: "Yaşlılara düşen, tıpkı ölmek için uğultulu cangılın sessiz bir köşesine çekilen ihtiyar filler gibi bu dapdaracık şehirden uzaklaşmaktır" (Atasü, 2015, s. 83). Yine yaşama dair bu plan ve yaşlılığı kabulleniş ile birlikte gelen Ege'nin sahil kesimine gitme düşüncesi kahramanın zihnini meşgul etmektedir. "Ege kıyısında küçük bir kasaba; bir bakımevi, şefkatten yoksun olmayan; yakınlarının ilgi kırıntılarını umarsızca beklemeden karşılamak geniş zamanı" (Atasü, 2015, s. 83).

Yazarın *Dün ve Ferda* romanında ise Ferda'nın sağlığı konusunda endişelenen kızı tarafından doktora götürülmek istenmesiyle, kahramanın yaşlılığı kabullenışıyle ilgili ifadeler yer alır. "Ben iyiyim, yaşlıyım sadece; o kadar; yaşlılık hastalık değildir" (Atasü, 2013, s. 207). Eşi Özdemir'in ölümüyle yaşama tutunma sebebi bulamayan kahramanın hayata karşı tutumu değişmiştir. Bu değişimden endişelenen kızına söylediği ifadeler ise yaşlılığı kabullenışı konusunda ipucu vermektedir. Yazar, kahramanını yaşlılığa teslimiyetçi ve yaşamsal doyumunu tamamlamış şekilde sunmayı tercih etmiştir.

3.2.3. Ölüm Düşüncesi

İnsanın ancak gözlemleyerek anlamlandırmaya çalıştığı ölüm olgusunun direkt tecrübe edilerek anlaşılabilmesi mümkün değildir. Felsefi alanda filozofların oldukça irdeledikleri ölüm kavramı, asırlar boyu tüm medeniyetlerin üzerine yoğunlaştığı

konu olmayı sürdürmüştür. Ölüm olağan bir durum olarak görülse de kimse kendini her an ölüme hazır şekilde hissetmeyebilir. Hökelekli'nin (1991, s. 152) de ifade ettiği gibi ölüm karşısındaki tepkiyi herkes, hayata karşı kendi tavrına göre gösterir. Bu kişisel tavrın belirlenmesinde dinî, tıbbî, iktisadî ve ideolojik çevrenin büyük rolü bulunmaktadır. Literatürde ölüm karşısında sergilenen tutumlar; ölümü inkâr etme, ölüme meydan okuma, ölümü isteme, ölümü kabullenme ve yas tutma şeklinde belirtilmektedir (Demir, 2020, s. 28). Ölüme karşı ilk tavır elbette ki olumsuz şekilde olacaktır. İnkâr etme çağdaş dünyanın genel tavrıdır. Eski uygarlıklardan itibaren mumyalama çalışmaları, hükümdarların eşyaları ile birlikte gömülmesi gibi çeşitli ritüeller ölümün inkâr edildiğine dair işaret olarak kabul edilebilir. Ölüme meydan okuma ise ölüm gerçeği karşısında kaçınma ya da narsisistik korunma şeklini alabilen bir savunmadır. Bu ölümsüzlük arzusunun bir ifadesidir (Demir, 2020, s. 30). Çeşitli araştırmalara göre bireyde ölümü inkâr etme ile yaşama arzusunun da birbiriyle aynı oranda olduğu düşünülmektedir. Ölümü isteme ise Freud'un "ölüm içgüdüleri" dediği şey, bir anlamda (yaşamaya olduğu kadar) ölüme, yâni ona göre, hayatın aslı olan cansız maddeye dönmeye duyulan istek ve eğilimdir (Hökelekli, 1991, s. 160). Bireyde şuurlu ya da şuursuz şekilde kendini gösteren bu istek aynı zamanda rahat ve huzurlu bir hayata dönüş isteği olarak da nitelendirilmektedir. Ölümü kabullenme ölüme dair kaygıyı da azaltan bir yaklaşım şeklidir. Bu yaklaşıma, varoluşçu filozofların görüşlerinde oldukça sık rastlanır. Bu anlayışa göre birey kendi ölümünü tecrübe etmesiyle dünyayı daha iyi anlayıp yorumlayabilmektedir. Tüm bunlar neticesinde görülüyor ki yaşamsal doyuma ulaşmış hayata dair yapmak istediklerini gerçekleştirmiş kimseler ölümü kabullenme tutumu sergilemektedirler. Literatüre bakıldığında son olarak eklenen Yas tutma ise, bireyin çevresindekileri kaybetmesi neticesinde sergilediği tavrıdır. Birey, değişken ve karmaşık bir durumu içine alan yas sürecinde birçok aşamadan geçerek sürecini tamamlar. Yaşlılık çerçevesinde bakıldığında da yaşlı bireylerin ölüm kaygısı konusunda daha rahat tavır sergiledikleri istatistiksel yönden fazlayken diğer kesimin de önemli bir yer tuttuğu yadsınamaz. Yukarıda belirtildiği gibi birçok etmen yaşlı bireylerin ölüme karşı tutumunun farklılığının sebebidir.

İncelenen eserlere bakıldığında Erendiz Atasü *Dullara Yas Yakışır* adlı eseriyle aynı adı taşıyan öyküsünde hasta olan Fikriye karakterinin ölüm karşısındaki duruşunu sergilemektedir. "Artık yaşam yaşamaktan vazgeçmenin zamanıdır. Hayatımda hiçbir

şey sadece görevimdir diye yapmadım. Öyle davrandım, çünkü başka türlü elimden gelmezdi. Yaşamak bir görevdir diye soluk alıp veremem" (Atasü, 1998, s. 214). Öykü boyunca yer yer kahramanın hayatından kesitler sunan yazar, kahramanın ölüm karşısındaki tutumunu da ölümü kabullenmiş şekilde vermektedir. Kahramanın özelinde bu kabulleniş yaşamsal doyum kaynaklı olabileceği gibi ani bir hastalıkla eski günlerine geri dönemeyeceğini bildiğinden bir teslim oluş şeklinde de yorumlanabilir.

Yazarın *İncir Ağacının Ölümü* adlı eserinin "Sır" öyküsü öğretim görevlisi olan abla kardeş arasındaki büyük bir sır üzerine kurulmuştur. Küçük kız kardeş evlidir ancak bir başkasından hamile kalır, kocası bu durumu bilmeden doğan çocuğu kendi çocuğu sandığı için benimser. Tüm bu durumlara şahit olan abla ise derin bir mutsuzluk içerisinde. Yaşlılık günlerine gelindiğinde ise kahramanın ölümle ilgili şu ifadelerine rastlanır:

Ömrün değersiz tortusu. Uzun yaşamının bedeli buydu... Sürüp giden ayrılıklar ve sürüp giden, giderek her şeyi kapsayan önemsizleşme... Tanışlar, dostlar, eş, arkadaş, kız kardeş, öğrenciler, diplomalar, ödüller, birer birer çekiliyordu yaşamdan ve sonra bellekten, görevler, bilgiler, işe yararlıklar. Gidenlerin bıraktığı boşlukta yavanlaşıyordu bir süre sonra... Ta ki göç sıran gelene dek... *Bitki köklerine emileceğim...* gibi bir his, bir izlenim kaydı, ihtiyar kadının dağılan belleğinden (Atasü, 2011, s. 88).

Yaşama dair bakış açısını mutsuzlukla şekillendiren kahraman için ölüm de önemsiz bir ayrıntıdır. Bedenin toprakla bütünleşmesi ve ardından yok olma düşüncesini öne çıkaran ifadeler kullanan kahraman herhangi bir inkâr ya da yok sayma gibi durum içerisinde olmadığından ölümü kabullenmiş şekilde de yorumlanabilir.

Erendiz Atasü, aynı eserde "Yeryüzü Mutluluğu" adlı öyküsünde ölüme farklı bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu öykü, bebeklik günlerinden alarak ölüm döşeğine taşıdığı kahramanının annesi ile olan bağ üzerine kurulu bir öyküdür. Bebeklik döneminde annesinin sağlık sorunlarından dolayı ayrı kalmak zorunda kalan kahraman ancak annesinin geceliği ile sakinleşmektedir. Öykünün ikinci kısmında yaşlılık günlerine geçiş yapılır ve kahraman artık ölüm döşeğindedir. Kriz anında ölüme çok yakinken onu sakinleştiren şey yine annesinin eski geceliği olur.

Yaşlı kadın acılı tırnaklarını yorgan yüzüne geçirmişti. Besbelli maddenin sessizliğine göçmeye hazır değildi. Varlığının büyük bölümü çoktan kopup gitmişse de, gövdesinde gizli karanlık sinir mağmasında bir lif, besbelli alıştığı ortamdaki, insanların dünyasından kopmamakta direniyordu (Atasü, 2011, s. 151).

Jung, insanın şuuraltında varlığını kuvvetle hissettiren ölüm isteği ve özlemini ana rahmindeki rahat ve huzurlu bir hayata dönüşün bir ifadesi şeklinde yorumlar (Hökelekli, 1991). Yaşlı kahramanın ölüm anında geçirdiği sinir krizinin sakinleştirici etkisini annesinin geceliği olmuştur. Bu durum ölüme bu kadar yakın olan kahramanın bir geri dönüşle anne rahmindeki rahatlığa kavuşacağı an, annesiyle arasındaki bağın en somut unsuru olan gecelikle sakinleşmiş olması oldukça dikkat çekicidir.

Yazar, *Hayatın En Mutlu An'ı* eseriyle aynı adı taşıyan öyküde başkahramanlardan Rifat Gazioğlu'nun ölüm karşısındaki düşüncelerine yer vermektedir. "Yaşlılar yeni koşulları uyum sağlayamaz... 2007 Temmuz'unun son günü- kavurucu bir gün- Rifat Gazioğlu, Türkiye Cumhuriyeti'yle yeşil gazetesini elinden bırakmış, kızına dönüp dingin bir kararlılıkla, 'Artık yaşamak istemiyorum,' demişti, 'sakın üzülmeysin arkamdan daha kötüsünü görmesem de olur" (Atasü, 2010, s. 98). Bu ifadeler kahramanın içerisinde bulunduğu yaşama dair inancının kalmadığını aynı zamanda memnuniyetsizliğini göstermektedir. Öyküde eşinin ölümünün ardından yaşlanma hızının da arttığı görülen kahraman, "birkaç gün sonra, beton binalara bakan pencerenin yanındaki koltuğunda uykusunda öldü" (Atasü, 2010, s. 98). Adım adım ölüme yaklaşan kahramanın hayattan geri çekilişiyle ölümü çağırışı aynı duygular tarafından tetiklenmiştir. Kendi içine dönme, huzur isteği kahramanın ölümü istemesinin nedenleri olarak görülebilir. Kahramanın ölümünün ardından kızı Şafak Gazioğlu'nun durumu kabullenışı de yas sürecini yansıtmaya yönünden önemlidir. "Yaşlıların beklenen ölümlerini izleyen o buzul sükûnet hayatta kalanı kuşatmış; sıcağa ve gövdesinden boşalan tere rağmen Şafak'ın elleri buz gibi. İç dünyası sessiz"(Atasü, 2010, s. 98). Beklenen bir ölüm karşısında kaybın gerçekliğini kabul etmiş ancak özlem dolu bir kız profili çizilmiştir.

3.2.4. Manevi Değişiklikler

Tabiattaki dört mevsim ile insanın hayat evrelerini karşılaştıran ilk kişi Hipokrat'tır. Kış mevsiminin ise ihtiyarlığa karşılık geldiğini belirtmiştir (Beauvoir, 1970, s. 29). Ömürlerinin kış mevsimine giriş yapan bazı yaşlı bireylerin manevi hayatlarında değişimin meydana geldiği görülmektedir. Genel algı, yaşlı bireylerin yaşlanmayla birlikte inandıkları dine meyil ettikleri yönünde olsa da bazı araştırmacılar bu durumun tam tersi olduğu yönünde de veriler elde etmişlerdir.

En ilkel toplumlarda yaşlılar ile din arasındaki bağlantının zayıf olduğu bilinmektedir. Ancak onu takip eden toplulukların kültürlerinde ise yaşlılar bu dünya ile ahiret arasında en iyi arabulucu olarak görülmeye başlanmıştır. Bu yaşlı kişiler dinsel hayatı yönetirler. Bu hayat da bütün sosyal hayatı kapsamaktadır (Beauvoir, 1970). Ortaçağ'dan bu yana yaşlılar, aktif hayatın içerisinde çeşitli mesleklerde değil daha çok dini hayata, dini kurumlara çekilmiş halleriyle karşımıza çıkmaktadır. Beauvoir, bu konuya destek niteliğinde dinsel resimler üzerinde, dünyadan el çekmiş kişiler, yalnızlığa çekilmiş din adamları çokluk pek zayıf, uzun sakallı ve pek ihtiyar kişiler olarak temsil edildiğini dile getirmiştir (Beauvoir, 1970, s. 208). Yaş ve manevî hayat arasındaki ilişkiyi izah etmeye çalışan sosyal bilimciler tarafından ilk ampirik çalışma 1911 yılında Starbuck tarafından gerçekleştirilmiştir. O, 40 yaşın üzerindeki yetişkinlerle yaptığı çalışmasında, dinî inancın ve imanın bireyin yaşının artması sonucunda önem kazandığı sonucuna ulaşmıştır (Payne, Barbara 1990'dan aktaran Kılavuz, 2005, s. 106). İlk olması nedeniyle önemli olan bu araştırmanın ilerleyen süreçlerde geçerliliği sorgulansa da araştırmacılar tarafından bu görüşü destekleyenler olduğu da yadsınamaz. Yaşlanma döneminde dinî duygu ve düşüncenin artış gösterdiğini ortaya koyan araştırmalara kesitsel (cross sectional) araştırmalar, belirli bir grup bireyin, yıllarca gözlemlenip teste tabi tutulduğu dinî inanç konusunda meydana gelen değişikliklerin gözlemlendiği araştırmalara da boylamsal (longitudinal) araştırmalar denir. Her iki araştırma türünde de farklı sonuçlar (yönelimin artması- azalması) elde edilmesi mümkünken genel kanı boylamsal araştırmaların daha doğru sonuçlar sunduğu yönündedir.

Bu bilgiler doğrultusunda incelenen edebi eserlerde yalnızca Erendiz Atasü'nün yaşlılık döneminde manevi yönelimi değişen kahramanları karşımıza çıkmaktadır. Bu kahramanlardan ilki "Artakalan" öyküsündeki Rabia Hanım'dır.

İhtiyar bir kadın olmanın gereklerini yerine getirmeye başladı. Namaz başörtüsünü başından eksik etmez oldu. Fırsat buldukça tespih çekti, okudu, üfledi. Günde beş vakit abdest alıp namaza durdu. Böylece hiç boş vakti kalmamıştı. Bazı bazı abdest alırken, gençliğinin boy abdestlerinin düşünüp içi sızladı, eski sarılıp yatmaları her anımsayıpta, 'Töğbe, töğbe,' deyip yakasından içeri üfledi. Sonraları, gerçekten gövdesi yaşlandığında aklına bile gelmedi böyle şeyler, yalnız Tanrı'yı ve ahreti düşündü (Atasü, 2017, s. 34).

Eşi Salih Bey'in yaşlılığı erkenden kabullenip kenara çekilmesi üzerine bir süre sonra Rabia Hanım da yaşlandığını kabul eder. Kahramanın bu kabul ile birlikte dini

hayatında değişimler olduğunu belirten satırlardan manevi hayatında dine meyil etmeye başladığı görölmektedir.

Bir diğer kahraman ise "Kapıcı Zebercet 'in Önlenemeyen Yükselişı" öyküsünün başkahramanı Zebercet'tir.

Zebercet beş vakit namaza başladı. Dine sığınması yadırganmadı. Ne güzel, ruhların ikliminin hepten çoraklaştığı bir mevsim bozumunda, başını sokacak bir inanç sığınacağı bulmuştu yaşlı adam. Gençliğinde namazla niyazla alakası yoktu oysa. Arada kumar oynadığını, birkaç kez içkiyi fazla kaçırıp apartmanın celalli yöneticilerinden tokat yediğini hatırlayan kimse kalmamıştı hayatta (Atasü, 2011, s. 34).

Yazarın ifade ettiği gibi ruhların mevsim bozumu, Hipokrat'ın kış mevsimi dediği dönemde yaşlı kişilere din bir sığınak olmuştur.

Dağın Öteki Yüzü 'nde anlatıcı kahramanın büyük dayısı Burhan karakteri yaşlılık günlerinin başlangıcında dine meyil edenlerdendir. Askerlikten emekli olduktan sonra yeni bir meslek edinerek avukat olan Burhan, içinde bulundukları dönemin şartlarına ayak uydurarak siyasi yönelimini de değiştirmiştir. Roman içerisinde bunun bir çıkar ilişkisi olduğuna dair vurgular oldukça net şekilde yazar tarafından sunulmuştur ancak yaşlılık ile birlikte kahramanda dine karşı bir yönelim olduğu da yadsınamaz. "Dayım o sıralarda dine sarıldı. İlk bakışta, sağ siyasal görüşlerinin bir uzantısıydı dindarlık. O denli basit değil... Hırsla, tutkuyla dindardı. Yalnızlığının ortasında Tanrı'yı bulmuştu ya da öyle sanıyordu" (Atasü, 2021, s. 205). Mevcut problemlerle baş etmek için ibadete sarılmak, üzüntülerin ardından sığındıkları bir liman olarak Tanrı'yı dua etmek yaşlı bireyler için başvurulacak bir durum olarak görölmektedir. Yazar da bu satırlarda Burhan'ın içinde bulunduğu yalnızlığında kahramanına Tanrı'yı hatırlatmıştır. "Dayım daha da yaşlanıp düşkünleşince dinden vazgeçti. Gerçekten inanmış biri böyle davranabilir miydi? Dayımın tutkusu sönmüştü. Terk ettiği son sevgili Tanrı'ydı. Kısa süre sonra öldü" (Atasü, 2021, s. 206). Anlatıcı kahraman üzerinden eleştirel bir tutum sergilediği sezilen yazar, kahramanını ileri yaşlılık döneminde de dini yöneliminde değişiklikler meydana getirerek yansıtmıştır. Ülkemizde yapılan bazı araştırmalar, 61+ yaş grubunda inanç düzeyinin azaldığı yönünde veriler sunmaktadır (Köktaş, 1993, s. 86). Burhan da ileri yaşlılık döneminde hayatında her şeyi terk ettiği gibi anlatıcı kahramanın ifadeleriyle son sevgilisi olan Tanrı'yı da bırakmıştır.

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı romanında Güneş'in ikinci sevgilisi Şair, yaşlılığın başlangıç günlerinde bu değişimi gösterenlerdendir. "Şair, günün birinde, sosyalist geçmişinde reddettiği dine dönecekti. Bu tuhaf kanı ile tuhaf imgenin ne ilişkisi olabilirdi!" (Atasü, 2011, s. 177). Bu manevi değişimin başkahraman Güneş üzerindeki etkisi de dikkat çekicidir. Şair, değişimi hakkında hiç konuşmamasına rağmen Güneş bu yönelimi mistik bir seziyle hissetmiştir. "Dindar bir anneyle, inancını yitirmiş bir babanın oğluydu. Babası yaşlılığında inancı yeniden benimsemişti. İlişkilerinin başlarında, anne babasının namazından orucundan Güneş'e yakınırdı Şair" (Atasü, 2011, s. 177).

Yetişkinlik döneminin ilk yıllarında bireyler, kendi anne babalarının dinî yaşayışlarından farklı bir anlayış geliştirebilmektedirler. Bu farklı anlayış, genç yetişkinlerin anne babalarının dinî inanç ve tutumlarını eleştirmelerine ya da onların dinî yaşayışlardan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir (Kılavuz, 2005, s. 100). Roman kahramanı bu değişimin bir örneği olmuştur. Yaşlılık ile birlikte babasındaki değişimden roman içerisinde şikâyetçi olan kahraman kendisini de aynı yöne giderken bulmuştur. "Vücuduna üşüşmüş yaşlılık belirtilerini kovalama için... Uzun zamandır istek duymuyor, hiçbir kadına... Yaşam pınarları kurumuş... Gövdesinin küçülüp daraldığını, kırılganlaştığını hissediyor... Yaradana sığınıyor" (Atasü, 2011, s. 214). Yazar Şair 'in hal ve tavırlarındaki değişimi başkahraman Güneş'in gözünden de yansıtırken Şair 'in iç dünyasını da yansıtmayı ihmal etmemiştir. Yaşlılık ile birlikte gençlik dönemindeki hayat tarzı ve zihin dünyası bambaşka bir hal almıştır.

3.2.5. Kişilik Özelliklerinde Değişim

"İnsanlar, hiçbir şeyde yaşlanmalarında olduğu kadar farklılık göstermez" (Gullette, 2013, s. 44). Kişilik özellikleri bakımından her insan biriciktir. Bununla birlikte benzer özellikleri gösteren aynı yaş grubu insanlar üzerinden kişilik tipolojisi yapmak da mümkündür. Birkaç çalışma gösteriyor ki yaşlı insanlar ile ilgili çalışma yapan gerontologlar belirli kişilik tipleri saptamayı başarmışlardır. Reichard, Livson ve Peterson gibi araştırmacılar 1962 yılında yaptıkları incelemelerde yaşlı kişilik tiplerini olgun, zırlı, kızgın, kendinden nefret eden gibi kategorilerle sınıflandırmışlardır. Ardından 1964, 1968 ve 1972 yıllarında araştırma yapan Neugarten ve arkadaşları ise diğerlerine benzer dört yaşlı tipi bulmuşlardır. Tüm bulunan bu yaşlı kişilik tiplerine günümüzde de rastlansa da insan daima değişim

içerisinde olduğu için gerontologlar tarafından yapılan her yeni araştırmada kişilik tiplerinin çeşitlenmesi de mümkündür. Yaşlı bireylerin yaşamla uyum sürecinde zaman zaman sıkıntılar yaşadığı aşîkârdır. Bu uyum sürecinde de çevresindekiler tarafından çeşitli ifadelerle nitelendirilirler. Geveze, her şeye çok karışan, tembel, sorumsuz,-alınan, sinirli, şüpheli, inatçı, bencil, memnun etmesi olanaksız, sızlanan, sık sık ağlayan, kendine acındırmaya çalışan biri gibi kişilik özellikleri sıralandığını belirten Kılıççı'ya (1988, s. 42) göre bu ve benzeri ifadelerde doğruluk payı da bulunmaktadır. Her türlü azınlık grubu bireylerinde görülen kişilik örüntüsü yaşlılarda da gelişir (Barron, 1953'den aktaran Kılıççı, 1988). Alınanlık, kendinden nefret, güvensizlik ve belirsizlik semptomları (kavgacılık, duygu küntlüğü, gerileme, içe dönme, kaygı, bağımlılık, savunmalı davranışlar) olumsuz kişilik niteliklerinin, diğer azınlık gruplarında olduğu gibi yaşlılar grubunda da paylaşıldığı görülmektedir (Kılıççı, 2023, s. 43). Bu bilgiler ışığında, bölüm boyunca yazarlarımızın eserlerindeki yaşlı kahramanların belirgin kişilik özellikleri üzerinde durulacaktır.

İlk tespit edilen şahıs Selçuk Baran'ın *Haziran* adlı eserindeki "Oyun" öyküsünde anlatıcı başkahramanın kayınpederi öykünün yaşlı kişisidir. Bir durum öyküsü niteliği taşıyan öyküde ilk sahne anlatıcı kahraman ile kayınpederi arasında geçen diyalog üzerine kurulur. Alt metinde ise başkahramanın çocukluk anılarına yer verilmektedir. İki kahraman arasında geçen diyalog neticesinde yaşlı kahraman kayınpederin kişilik özelliklerini tespit etmek mümkündür.

Beni yeterince doygun, yeterince sessiz bulamadığı için kızıyor kayınbabam. 'Huzursuz ve hırçın' diyor, 'dik başlısın da. Çocuk istememen de bunu gösterir. Gerçi bana göre hava hoş. İki torunum var nasıl olsa. Karın da tembelin biridir. Uykularının çocuk viyaklamalarıyla bölünmesine gelemes. Ama sen rahatın için filan değil, düpedüz hırçınlığın yüzünden çocuk istemiyorsun. Başkaldırma derim ben buna. Ya da ne bileyim ben, şey işte... Daha kötü bir şey açıkçası... (Baran, 2021, s. 89-90).

Öykü boyunca damadı ile sözlü münakaşa içerisinde olan yaşlı kayınpeder emekli memurdur. Herkese karşı eleştirel bir tavır sergilemekten çekinmez. "Üçüncü kadeh rakıdan sonra çevresine daha bir uzaktan bakmaya başlıyor kayınbabam. Duyduğu coşkunluğu ha bire çoğaltacak bir uzaklıktan" (Baran, 2021, s. 91). Yazar, kahramanın bu tutumunu büyükleme olarak da görmektedir. Kızı ve damadına karşı oldukça eleştirel tutum sergileyen yaşlı kahraman aynı zamanda kızgın bir tavırla konuşmasını devam ettirmektedir:

İşini sevmiyorsun, diye başladı gene kayınbabam, kâğıtları dağıtırken. Hiçbir şey sevmiyorsun. Hayatın küçük, tatlı ayrıntılarını sevmeye alışmalısın. Oysa hep büyük şeyler peşindesin. Hele şu dürüst olmaya kalkışman yok mu? Küçük memurlarda aranmayan, önem verilmeyen bir niteliktir dürüstlük." (Baran, 2021, s. 93).

Bu ifadelerle birlikte kişilik özelliği ile ön plana çıkarılan yaşlı kahramanın yaşlılık döneminde asabi bir tavır sergilediği görülmektedir.

Yazarın, *Yelkovan Yokuşu* eserinde "Bakırçalığı" öyküsünün yaşlı kişisi Vedat Salih de asabiyetiyle ön plana çıkan kahramanlardandır. Kendinden yaşça küçük eşine sinirlenen kahraman, söylemleriyle kendi tavırlarının da farkında olduğunu dile getirmektedir. "Bana iyi davrandın. İyi bir hayat arkadaşı oldun. Huysuz, çekilmez bir adam olduğumu biliyorum. İyi dayandın. Bu yüzden sana haksızlık etmek istemem " (Baran, 2021, s. 538). Kendisini oldukça önemli gören, eşsiz bir bilim insanı imgesi yaratan kahramanın yaşlılık döneminde tüm çevresiyle de arasının bozulduğu görülmektedir. Bu durum kahramanın asabi ve sinirlilik halinin altında yatan sebeplerden biri olarak da sayılabilir.

Selçuk Baran'ın kişilik özelliklerini yansıttığı kahramanların asabiyetle özdeşleşmesi dikkat çekicidir. Yazar öykülerinde olduğu gibi romanlarında da yaşlı kahramanları asabi ve aksi kişilik yapılarıyla özdeşleştirmiştir. Bunlardan ilki Bozkır Çiçekleri romanındaki Hayri Bey'dir. "Hayri Bey tecrübeli ama yaşlı bir memurdu. Yeniliklere ayak uyduramıyor, bir sürü beceriksizlik yapıyor; yeteneksizliğinden ötürü bir türlü yükselemeyişinin yarattığı huysuzluk ve kötümserlik, çevresine- özellikle iş konusunda- sert davranmasına yol açtığından, işlerin aksamasına neden oluyordu" (Baran, 2022, s. 16). Roman içerisinde yaşanan olaylardan kendinden yaşça küçük çalışanların yanında çalışmaya başlaması üzerine hepsine aynı tavrı sergilediği görülmektedir. Hayri Bey'in iş ve statü kaybı korkusu, işe yaramama duygusunu ardından da aksi ve huysuz tutumlarını tetiklemektedir.

Güz Gelmeden (2000) romanında yazarın zaman zaman anlatıcı konumunda yansıttığı Zehra Hanım, romanın yaşlı kişilerindendir. Evlendikten sonra eşi İsmail Bey'in ailesi ile yaşamak zorunda kalan yaşlı kahraman gençlik günlerindeki halini yitirdiğini sıklıkla dile getirir. Türlü zorlukların ardından yitirdiği her şeyin ve bu yaşlılık günlerindeki kötü halinin sorumlusu olarak geçmiştekileri suçlamaktadır.

Tüm yumuşaklığım, iyimser düşüncelerim, umutlarım yok oldu. Gençliğimin geçip gitmesine değil (ne olacak herkese yaşılanıyor günün birinde, gençliğe öyle özenmişliğim yoktur benim), en çok buna yanarım. Her şeyi iyiye yoran, herkesi seven, bir saksı çiçekle, bir iğne oyasıyla avunan ben, öfkeli, doyumsuz, hırslı bir kadın olup çıktım. İçime güvensizlik geldi, nefret geldi yerleşti (Baran, 2021, s. 56).

Yazar, yine aksi bir kahraman çizmiş ve bunu tıpkı "Bakırçalığı" öyküsünde olduğu gibi kahramanı tarafından dillendirmiştir. Değişen özelliklerden memnum olmayan kahramanın bu durumu engelleyici bir tavır sergilediği de görülmektedir.

Selçuk Baran, *Güz Gelmeden* adlı romanında ise emeklilikle birlikte eşinin yanından ayrılarak ufak bir kasabaya yerleşen Suat Engin adlı kahramanın kişilik özelliklerinin değişimine değinir. Ancak bu değişimi net ifadelerle vermez. "Bu yaşta birden kendi hayatım önem kazanmaya başladı. Garip değil mi, ilk kez bir hayatım olduğunu bu hayatın yalnız beni ilgilendirdiğini hissediyorum, kendi hayatımı yaşamak istiyorum" (Baran, 2021, s. 108). Başlangıçta vermiş olduğu radikal kararın bu zamana kadar önem vermediği benliğine yaptığı bir dönüşüm neticesinde olduğunu fark eder. Bu dönüşüm o yaşına kadar önemsemediği hayatını önemsemek adına attığı bir adımdır. Ardından da ilerleyen sayfalarda bu değişimle aradığını bulamadığına değinir. "Yeşilay'da aradığımı bulamamıştım. Yalnızca Yeşilay'ın değişmiş olması değildi neden; ben de kocaman hatta yaşlı bir adamdım artık. On yıl önceki gelişimde çocukluğumu aramaya kalkışmadığım için düş kırıklığına uğramıştım. Ama şimdi çocukken tanıdığım kimseleri bulamamıştım aramamıştım da zaten" (Baran, 2021, s. 128). Bildiği yerden uzaklaşarak çok eskiden gelmiş olduğu bu ufak kasabada bulmak istediğini bulamayan kahraman kendi içerisinde duygularını sorgular. Bu sorgulamayla birlikte geçen on yılda değişip dönüştüğü fikrine kapılır. Yazar tarafından farklı bir noktaya dikkat çekilmiş ve değişim yaşlı bireyin çevresine olan davranış şekilleriyle ilişkilendirilmemiş, kendi iç dünyası ve dönüşümü ile ilgili değişimler yansıtılmaya çalışılmıştır.

Erendiz Atasü'nün eserlerine bakıldığında ise durum pek farklı değildir. *Hayatın En Mutlu An'ı* eserinin mutsuzluk ve pişmanlık duygusunun temeline oturtulduğu "Bağışıklık Yetmezliğinde Ayrılık" öyküsünde yaşlı erkek kahramanın kişilik özellikleri vurgulanmıştır. "Asık yüzlü, içine kapalı aksi bir ihtiyar olup çıktı" (Atasü, 2010, s. 54). Eşinin ölümünün ardından değişimin yaşandığı görülürken bu durumun

yaşlı bireylerde oldukça sık rastlandığı da bilinmektedir. Uzun yıllar hayatı paylaştığı en yakınıni kaybetmek agresif tavırlar geliştirmesine neden olmuştur.

Dırıltısız bir yaşlılığa batmışlardı birlikte. İşte şimdi de ölüvermişti hatun, onu yapayalnız koyup kızlarının ukalalığı karşısında bir başına, savunmasız bırakıp da gitmişti. Kızına 'size bir ağırlığım var mı beni kendi halime bırakın' dedi de başka bir şey söylemedi (Atasü, 2010, s. 55).

Kızlarıyla olan ilişkisi üzerinden bunu vurgulayan yazar aynı zamanda kahramanının gençlik halleriyle kıyaslamalar yaparak içine kapanarak sessizleştiğini söylemektedir. "Adam bir yalıtılmışlığa gömülmüştü; içinde her şey susmuş anılar ve ezgiler" (Atasü, 2010, s. 55). Yaşlı kahramanın kendini çevresinden soyutlayarak içe dönmesi, depresif halleri de bir tepki olarak nitelendirilmektedir.

Yaşlılık evresinde aksi tavırlar sergileyip kimseyle anlaşılamayacağı vurgulanan bir başka kahraman ise "Bir Ters Bir Yüz" öyküsünün erkek kahramanı Fikret Bey'dir.

Sen, eski kendini arıyorsun, evi falan değil. Onu da bulamazsın artık. Bana bırak diyene kadar, Allah'a dua et de bana ömür versin. Yoksa senin kahrını kimse çekmez, bilesin. Sefil olup kalırsın. Anlıyor musun? Sefil ve perişan... Layığın da budur zaten (Atasü, 2010, s. 40).

Fikret Bey'in eşi ile arasında geçen bu konuşmada, Fikret Bey'in eşiyle sözlü bir tartışmada olduğu anlaşılmaktadır. Gençlik günlerinde sıkıntılar yaşatan eşine karşı acımasız bir tavır sergilemeyi yeğleyen Nurten Hanım, Fikret Bey'in aksi tavırlarından ötürü kimsenin ona katlanmayacağını vurgular. Yazar, emeklilik günleriyle birlikte statü kaybı yaşamış yaşlı erkek kahramanını sıkıntılı bir tavır içerisinde sunarken, kadın kahramanını ise daha olgun ve dik duruşuyla sunmayı ihmal etmemiştir.

Dün ve Ferda eserinde Ferda yaşlılık ile birlikte bir değişim geçirmiş olsa da kişilik özelliklerinde belli farklılıkların görüldüğü kişi Özdemir'dir. Diğer eserlerdeki örneklerden farklı olarak geçirdiği hastalık neticesinde huyu değişen kahramanın yaşlılık ile birlikte artarak seyreden bir değişimi söz konusudur. "Konuşma zorluğu artalı beri sinirli olmuştu... Jestler de hiç kolay değildi, hasta için; ellerini dilediği gibi kullanamayınca daha da sinirleniyor, çıkardığı sesler büsbütün garipleşiyordu " (Atasü, 2013, s. 182). Hastalık sonrası konuşma yetisini kaybeden kahramanın kendini istediği şekilde ifade edemeyişi sinirlilik halinin oluşumuna sebep olarak verilmiştir. Bu değişim yine sosyal hayatta sıklıkla karşılaşılan örneklerden biridir.

Bir Başka Düşün Gecesi 'nde Yıldız Hanım öfkeli tavırlarıyla dikkat çekmektedir. "Belgin Gerçekler, ablamın heyheyleti üstünde diye düşündü; telefonun çat diye kapatılmasını Yıldız Hanım'da son zamanlarda yanıp sönen yaşlılık öfkelerine bağlamak istiyordu" (Atasü, 2021, s. 173). Yıldız Hanım'ın öfkeli tavırlarını yaşlılık ile bağdaştırarak sunan Atasü, ilerleyen satırlarda alt metinde okurun zihninde bu durumun yalnızlıkla ilişkili olduğunu da çağrıştırmaktadır. "İnsanın yüz çizgilerinin zamanla kesinliğini yitirip sarkıp uzaması, başka uzuvların çizgilerine karışması gibi, duygularında özyapıları yıllar geçtikçe aşınıp başkalaşıyor muydu? Öyleydi elbette, sinir hücrelerinin ilettiği elektriğin çeşitlenmelerinden ibaret olan duygular nasıl özgün dalga boylarını ve hızlarını koruyabilirlerdi ki?" (Atasü, 2021, s. 104). Romanda değişim gösteren Yıldız Hanım'ın kız kardeşi Belgin'in ifadeleri olan bu cümlelerle yazar, değişen duygu durumunun bilimsel bir dayanağı olduğunu ve bedende görülen değişimin aslında bireyin ruhsal dünyasında da kaçınılmaz olduğunu belirtmek istemiştir. Gençlik günlerinde yaşadığı bazı hayal kırıklıkları neticesinde yalnız bir yaşam süren kahramanın kız kardeşi ile olan ilişkisi sınırlıdır. Yaşlı bireylerin yaşamlarındaki dinamizm gitmiş yerini durağanlık almıştır. Bu nedenle düşüncelerinde, davranışlarında ve alışkanlıklarında değişim güçleşir; yenilikler onlara zaman zaman kaygı verici hale gelir, bazen de ürkütür (Öz, 2002, s. 21). Yıldız Hanım'ın hayatındaki tek dinamizm, romanın da olay örgüsünü oluşturan adli vakadır. Alışkanlıklarını sıkı sıkıya bağlı olan bu yaşlı kahraman için yardımcının yanından ayrılıyor olması oldukça kaygı verici bir durumdur. Eréndiz Atasü, tüm titizliği ile yaşlı kahramanın bu özelliğini yansıtmış ve bu durumun yaşıyla ilgili olduğunu da özellikle vurgulamıştır.

-Hatçe köye gidiyor, beni bırakıyor. Ne yapacağım bilmem.

-Aman abla, üzüldüğün şeye bak, buluruz başka birini.

Yıldız Hanım hırçınlaştı.

-Ben senin gibi genç değilim, alıştığım insanı istiyorum. Yeni gelene evin girdisini çıktısını gösterecek, öğretecek, ne nerede duruyor anlatacak halim mi var benim!

Ablam iyice yaşlandı, diye geçirdi içinden Belgin Gerçekler (Atasü, 2021, s. 237).

Kız kardeşinin ifadeleriyle tüm bu yaşanan durum tek cümle ile özetlenmektedir. Yaşlılık hali; eski alışkanlıklardan kopamama, başarısızlık ve düzen değişikliği korkusu etrafında şekillendirilmiştir.

3.3. Toplumsal Yaşlanma Temsilleri

Tüm toplumlarda yaşlılara karşı tutum olumlu, olumsuz ya da karışık olmakla birlikte değişkenlik göstermektedir. Yaşlılığın gündeme gelmesini ya da gündemde kalmasını etkileyen faktörlerden biri toplumun sahip olduğu değerler sistemidir (Tatar 2002'den aktaran Öz, 2002). Bu değerleri oluşturan ise geçmişten getirdiği kültür ve yeniliklerdir. Sosyal yapı içerisinde yaşlı bireyin topluma karşı geliştirdiği tavır ve toplumun yaşlı bireylere karşı tutumu toplumsal- sosyal yaşlanmanın konusunu oluşturmaktadır. Kültür dışında toplumsal yaşlanma üzerinde etkisi olduğu düşünülen unsurlar; bireyin cinsiyeti, ırkı, ekonomik koşullar çerçevesinde dâhil olduğu sınıf gibi sıralanabilir. Bütünsel bir bakış açısıyla incelendiğinde ise bireyin yaşlılık ile birlikte yaşadığı statü kaybı, yine ileri yaşta görülen otoritenin zedelenmesi gibi daha ayrıntılı konulara değinildiğini çalışmalar göstermektedir. Nesiller arası kuşak çatışması, sosyal hayattan kopuş gibi durumlar ve bu durumların incelenmesi yine toplumsal yaşlanma ile ilgilenen yaşlılık sosyolojisinin konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede bu bölümde eserlerde tespit edilen yaşlı kahramanların toplumsal açıdan nasıl yansıtıldığı incelenecektir.

3.3.1. Saygınlık- Öncü Olma-Bilgelik

İlkel çağlardan günümüze yaşlılara daima saygın bir kimlik atfedildiği bir gerçektir. Yaşlı insandan ve saygınlığından söz eden, ilk edebi eser İÖ 8.yüzyılda yaşadığı tahmin edilen *İlyada ve Odyseia* destanlarının yazarı Homeros'tur (Tufan, 2021, s. 97). Antik Çağ'dan itibaren toplumun en yaşlı kişisi, öncü olma, liderlik etme rolünü üstlenmiş bu liderlik konumu ona aynı zamanda saygıyı beraberinde getirmiştir. Yaşlının bir toplumda kutsanması, güce sahip olması ve saygı görmesi diğer toplumda ise ölüme terk edilmesi veya törenle öldürülmesinin temelinde çevre, inanç, kültür, töre ve ekonomik sebepler yatmaktadır (Arpacı, 2016, s. 4). Yaşlı bireyin daima saygı duyulan biri olduğu düşüncesi gerontologlar tarafından doğru bir kabul olarak görülmesi de toplum dinamiğinden beslenen edebi eserlerde, saygın yaşlı kahramanlara sıklıkla yer verilmektedir. Tabii bu durumun aksi yönü de karşımıza çıkmakta saygınlığını yitiren yaşlı kahramanlarda görülmektedir. Otorite kaybı geleneksel yapı içerisinde pek sık karşılaşılan durum değilse de modern düzen içerisinde bu kaybın saygınlığı da götürdüğü görülmektedir. Selçuk Baran'ın eserleri incelendiğinde yaşlı kahramanların geneline altta yatan bir saygı sezilir. Öyle ki

yalnızca saygınlığına vurgu yaptığı kahramanları vardır. "Analar ve Oğullar" adlı öyküsünün yalnızca yaşlılığı ve öncülük etmesiyle ilgili vurgu yapılan kahramanı Necmiye Hanım şu satırlarda yer alır: "Konukların en yaşlısı Necmiye Hanım da içini çekti arkadan. Evet, söze başlamak, topluluğa kesin bir davranış biçimi çizmek ancak ona düşerdi doğrusu" (Baran, 2021, s. 105).

Selçuk Baran'ın "Tortu" adlı öyküsünün Arif Hikmet Bey'i de saygın, çevresindekilere öncü bir kahraman olarak yansıtılmıştır. Yanında çalışanlar daima onu örnek almış ve onun gibi olmayı hedeflemişlerdir. Öykü boyunca diğer kahramanlar üzerinde oldukça baskın bir hâkimiyeti söz konusudur. Bazı incelemelerde, öykünün 1984 yılında kaleme alınması ve Arif Hikmet Bey'in her şeyi kontrol eden yapısından kaynaklı George Orwell'in 1984 romanı ile arasında benzerlik ilişkisi de kurulmaktadır. "Durmaksızın yaptığım alıştırmalarla kendiliğinden Arif Hikmet beyin istediği gibi bir insan olacaktım. Öyle söylüyordu kendisi" (Baran, 2021, s. 388). Öncü olma özelliği taşıyan Arif Hikmet Bey'in arka planda yapmış olduğu tüm telkinler ve yaptırımlar bu öncü olma halini biraz olsun zedelemeye başlamaktadır. Bir kesim sorgusuz her türlü söyleneni kabullenirken bazıları ise tıpkı başkahraman gibi akla yatmayan her türlü detay karşısında sorgulayıp başkaldırı gösterme cesaretinde de bulunmuştur. "Görevlerimizle, görevlerimizin içinde, onları yerine getirerek dopdolu geçiriyorduk günlerimizi. Patronumuzu örnek almak, ona benzemeğe çalışmak, bunu elimizde olmadan da yapmak doğal değil miydi" (Baran, 2021, s. 39). Yazarın yaşlı kahramanı Arif Hikmet Bey'in kendi liderliğinde kurduğu bir dünyanın içinde bu saygınlığı elde ederken güç ve baskı kullandığı da yadsınamaz. Çevresindekiler genellikle çalışanları ve ona hayranlık duygusu besleyecek, maddi yönden bağımlı kişilerden oluşmaktadır. Tüm bunlar zihinde otorite kavramını çağrıştırmaktadır. Sennett'in deyimiyle otorite, 'kötü kalpli bir efendidir' (Sennett 1990'dan aktaran Tufan, 2021). Arif Hikmet Bey bu tanımın karşılığıdır, çevresindeki insanları bedensel ve ruhsal baskılar altında tutması ona bir saygınlık kazandırır da bu hakiki bir öncü olma durumu değildir.

Bozkır Çiçekleri romanının Hayri Bey'i ise çevresindeki gençler tarafından saygısızlığa maruz kalan yaşlı kahramandır. Romanda çalıştıkları şirkette müdür tarafından imtiyaz tanınan Nurten, herkese olduğu gibi kendinden yaşça büyük Hayri Bey'e de büyüklenir, saygı göstermez. "Benim gibi yaşlı bir adamı da utanmadan

azarlar. Kendisine cevap veremeyeceğimi bilir çünkü. Ona karşı gelmek, Oktay Bey'e karşı gelmek demektir" (Baran, 2022, s. 51). Hayri Bey'in maruz kaldığı bu durumun sebebi statü kaynaklıdır. Tüm roman boyunca yaşlı olduğu için tercih edilmeyeceği korkusunu taşıyan kahraman işini kaybetmemek için her şeye boyun eğen biri haline gelmiştir. Otorite sağlayamadığı ortamda saygınlık da kazanamamıştır. Tek saygı gösteren kendi altında çalışan Seyfi iken onun da tavırlarında değişiklik görülür. "Hayri Bey'e eskisi gibi saygılı davranmıyordu artık. Ondan çekinmesi, korkması gereksiz, hatta gülünçtü. Adamın hiçbir yetkisi yoktu" (Baran, 2022, s. 54). Seyfi'nin bu değişikliğinin sebebi ise yine içinde bulunduğu ortamın ona yüklediği değerlerdir. Nurten ile yakınlaşmasının ardından onun gibi davranmaya başlayan Seyfi yaşlı kahramana olan saygısını da yitirmiştir. Bu aynı zamanda işini kaybetme korkusunun geçmesi şeklinde yorumlanabilir.

Yazarın *Güz Gelmeden* adlı romanında Affan Usta saygın ve bilge kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu romanda ise durum biraz farklıdır. Affan Usta başta horlanmış bir kahramanken saygınlığı sonradan kazanmıştır. Romanın mekânı olan kasabada fener bekçisi olan Affan Usta, eşinin başka biriyle kaçmasının ardından perişan bir hale düşünce herkes tarafından yadırganmış ve suçlanmış. Ancak bu acı tecrübenin ardından büründüğü olgun kişilik onu sığınılacak güvenli biri haline getirmiştir.

Şimdi Yeşilçaylılar ona gidiyorlardı. Fener'in ikinci katındaki mutfakta oturup Affan'la çay içmek, sigara tütürmek hoşlarına gidiyordu. Öyle acı çekmişti ki bağışlamayı, hoşgörülü olmayı öğrenmişti. Bir derdiniz varsa, anlatmaya da utanıyorsanız, ona giderdiniz. Kem küm de etseniz, ne kadar üstü kapalı da anlatsanız, o, ne demek istediğinizi anlar, hikmet yüklü cevaplar verirdi" (Baran, 2021, s. 31).

Olgun bir yapıya sahip olan Affan Usta roman içerisinde ön planda tutulmasa da arkada önemli olaylara tanıklık eden ve adeta sır küpü olarak yansıtılmıştır. "Ben önemsiz bir kişiyim, yani belki insanlar bu yüzden bile şaşırabilirler. Hani onca acıyı çekerken, onca acının içinde bile şaşırırlar belki. Bu da kim oluyor, derler. Affan'ı tanımak zorunda değil herkes. Yani Affan'ı hiç duymamış, görmemiş olabilirler" (Baran, 2021, s. 229). Yazar, kahramanın ifadeleriyle kendini sıradan atfederken bile bu önemli konumunu vurgular niteliktedir.

Diğer yazarımız Erendiz Atasü 'ye bakıldığında *Lanetliler* eserinin "Artakalan" öyküsünde başkahraman Rabia Hanım'ın babası Kırmızı Hafız saygınlığı ile ön plana

ıkan kahraman olmuştur. "Kırmızı Hafız farklı olmakla kabul edilmeyi; insanlara garip gelmekle onlarda saygı uyandırmayı bağdaştırabilmiş az bulunur kişilerdendi. Kentte herkesin akıl danıştığı, dargınları barıştıran, anlaşmazlıkları çözümleyen, dayanılır, güvenilir bir büyüktü o" (Atasü, 2015, s. 19). Geleneklere bağlılığın devam ettiği topluluklarda, yaşlı bireylerin ne kadar yaşlanırsa yaşlansın otoritelerini korudukları görülür. Kırmızı Hafız ve ardından onun yetiştirdiği Rabia Hanım, yaşadıkları Karadeniz toprağında çevresi tarafından saygı duyulan kimseler olmuşlardır. "Mahalleli gelir, Rabia Hanım'a akıl danışır. Öyle derdi komşular. Son yıllarda mahalle dağılmaya yüz tutmuştu. Rabia Hanım çöken mahallenin ayakta kalmış tek direğiydi, evladının ölümünden sonra yaşadığı altı ayda bile... Nasıl, nasıl yapabilişti bunu " (Atasü, 2015, s. 10).

Yazarın *Kızıl Kale* eserinin "Dullar Evi" öyküsü ile *Baharat Ülkesi 'nin Hazin Tarihi* adlı romanının kahramanları aynı kişilerdir. Her iki eser incelendiğinde başkahraman Mehta'nın saygın bir kişiliğe sahip olduğu vurgusuyla karşılaşılır. "Güvenilir adamdı Mehta, bir bildiği vardı onun" (Atasü, 2017, s. 41). Güven duygusu ile birlikte doğan tüm diğer iyi niyetler, hem öyküde hem de roman da kahraman üzerinde etkileyici sıfatlarla vücut bulmuştur. "Cavahar Mehta onlardan biri değildi; onlar için yaşayan biriydi. Öndere saygıyla, hayranlıkla, mucize beklentisiyle bağlıydılar" (Atasü, 2016, s. 16). Halk yeniden kurulan ülkeleri için Mehta'ya minnettar ve sevgi doludur. Mehta siyasi manada kendini geride tutmuş bir kahramandır. Onun yerinde ise Daji Kapur vardır. Kapur da halk için Mehta kadar olmasa da yine de saygı gösterilen biri olmuştur. "Kapur, şu acı gerçeğin giderek daha çok ayırına varıyordu. Onu destekleyenler ona sadece saygı duyuyorlardı ama Mehta'nın yandaşları önderi hem sayıyor hem seviyorlardı" (Atasü, 2016, s. 110). Önceleri halkının Mehta'ya gösterdiği sevgi ve saygıyı anlamayan Kapur ancak emekli olup görevini tamamladıktan sonra asıl gerçeği görebilmiştir. Gençliğin verdiği dinamiklik ve duyguları kontrol edememe hali Kapur'un hırsına ve kıskançlığına sebep olurken yaşlılık ile birlikte dinginleşen ruh haliyle birlikte halkını anlamayı başarır. "...Kapur öfkeden ve hırdan arınmış, sevimli bir dede olup köşesine çekilmişken, gençler ve özellikle çocuklar ona içten bir sevgi gösterirlerken bilmeceyi çözecekti. Nihayet sadece kendisi olmuştu ve o zaman, insanlar onu yüreklerine kabul etmişlerdi" (Atasü, 2016, s. 111).

Erendiz Atasü, *Açıkoturumlar Çağı* romanında idealize ettiği kahraman Yıldız Hanım üzerinden saygınlık örneğini sunmuştur. Romanın başkahramanlarından Neslihan için bir öncü özelliği taşıyan Yıldız Hanım her bir roman kişisi tarafından daima saygıyla karşılanan ve anılan bir isim olmuştur. "Neslihan hocasını örnek almıştı kendine. Zordu Yıldız Hanım gibi olmak! Cin gibi zeki bir kadındı. Zihninde doğan binlerce soruyla nasıl baş edebiliyordu?" (Atasü, 2006, s. 64).

Yıldız Hanım'a hayran olmamak mümkün müydü? Yaşantının pürüzlerini, kederlerini soyut bir düzleme, varsayımlara nasıl da aktarıyor, sonra oradan gene somut bir düzleme, deneme- kanıtlama düzlemine geçiriyordu. Sonuç almasa ne fark ederdi? O bu dönüştürmeyi seviyordu; yaşlı kadını genç ve diri tutan da buydu (Atasü, 2006, s. 84).

Hocasının ölümünün ardından başlattıkları projeyi her türlü riske rağmen devam ettiren Neslihan, yaşlı kahramanı her fırsatta övgüyle ve saygıyla anan isim olmuştur. Ölümünü bile güzellemelerle ifade eder. "Yıldız Hanım hep böyle yaşamıştı, o garip, o dokunulmaz çekiciliğiyle... Belki de güzel bir ölümle ayrılmıştı yaşamdan. Bir sanat eseri gibi yarattığı varlığını, yaşlılığın ve hastalığın darmadağın etmesine tanık olma ıstırabından esirgenmişti" (Atasü, 2006, s. 171).

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı romanında ise yine yitirilmiş bir saygınlıkla karşılaşılır. Güneş'in gençlik evresindeyken küçük bir çocuk olan apartman görevlisi Hasan yaşlanan Güneş'e yıllar boyu sürdürdüğü saygısını yitirmiştir. "Birkaç yıl önce olsa, Hasan Güneş'ten daha saygılı bir dille söz edebilirdi; kadın daha genç ve güçlüyken. Müberra o günlere yetişememişti. İşin gerçeği, yaşlılara o da özel bir saygı beslemezdi" (Atasü, 2011, s. 44). Yaşlı kadın için kötü ifadelerde bulunan genç karı kocanın yazar tarafından eleştirel bir dille kaleme alındığı; durumun şahsi değil yaşlıların geneli için olan bir tavır vurgusuyla görülmektedir. Bölümün başında bahsedildiği gibi toplum içerisinde yaşlılara olan tavrın birçok değişkenden etkilendiği gerçeği kaçınılmazdır. Romanda yaşlı kahraman Güneş'in karşılaştığı bu durum, hem karşı tarafın ekonomik gücünün artması hem de yaşlı kişinin otoritesini yitirmesiyle bağlantılıdır.

Bir Başka Düşün Gecesi romanının gizli kahramanı Yusuf Dayı, roman içerisinde oldukça saygı duyulan bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa hayat hikâyesiyle tanıtılan kahraman, neredeyse tüm roman boyunca başı sıkışanın akıl danıştığı, bilge kişidir. Yaşlandıkça zindeliğini yitiren ve bu durumun korku saldığı

insan dezavantajı avantaja çevirerek 'bilgelik' kavramını bulmuştur. Yaşlanma ve ölüm korkusunu yenmede bir araç haline gelmiştir. Yaşlılık artık kaçınılması gereken bir durum olmaktan çıkmış, yaşamın en önemli safhası haline dönüştürülmüştür (Tufan, 2021, s. 116).

Yorgundu, çok yorgun... Başkalarının dertlerine derman araştırmaktan yorgun... Kendi dertlerini açacak kimselerden yoksun... Başına gelenlerin heyecan fırtınası dindikten, Yusuf tekerlekli iskemleye bağlı yaşantısını benimseyip olabildiğince yoluna koyduktan sonra, onun da bir derdi olabileceği kimsenin aklına gelmemiştir, gelmiyordu (Atasü, 2021, s. 128).

Ortaokul öğrencilerine çeşitli derslerde yardımcı olmak onun bir diğer marifetiydi. Kendini hayata bağlayacak amaçlar edinmiş ancak kimsenin ona akıl danışmaktan başka halini sormayıp göz ardı etmeleri de canını sıkmaktadır. "Ne zaman büyüyecekti bu insanlar, hiç mi büyüemeyeceklerdi, göçer obalarının adetleri hep mi sürecekti? Gençler bilemez, yaşlılar bilgedir; gençler sorunları yaşlıların önüne koyup bırakır, kocalar meclisi çözer ve gençler o çözümlere harfiyen uyar " (Atasü, 2021, s. 130). Roman içerisinde bilge kişi vurgusu yapan yazarın aynı zamanda kuşaklar arası farklara ufak da olsa değinmeyi ihmal etmemiştir.

3.3.2. Sosyal Hayattan Dışlanma- İzolasyon

İnsan sosyal bir varlık olduğu için gelişim evreleri içerisinde sosyal hayatı ve sosyal hayatına karşı tutumu da çeşitli evrelerden geçmektedir. Yaşlılık evresinde olan bireylerin de bu evreyi hem fiziksel bir değişim hem de psikolojik olarak karşılama şekilleri farklılık göstermektedir. Bunun yanında sosyal çevrenin yaşlı bireylere olan tutumu üzerinde de durmak gerekir. Yaşlıların toplumdan uzak kalmaları ve yalnızlık hissine kapılmalarını sosyal dışlanma kavramıyla açıklamak mümkündür. Sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alındığında sosyal dışlanma, sivil, politik, iktisadi ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma/edilme durumu olarak tanımlanmaktadır (Walker ve Walker, 1997'den aktaran Bölükbaşı, 2008, s. 12). Bu tanıma göre; sosyal dışlanma toplumla ferdin sosyal bütünleşmesini sağlayan sosyal, iktisadi, politik ve kültürel plâtıformların tümünden veya kısmen yoksun olma "dinamik" sürecini ifade etmektedir (Bölükbaşı, 2008, s. 12). İlkel toplumlardan modern dünyaya doğru ilerleyen çizgide oldukça farklılıkların olduğu bilinse de yaşlı bireylerin sosyal hayattan dışlanmaları bir bakıma şekil değiştirerek ilerlemiştir. Kamitok adı verilen yaşlı katline, ilkel toplumların çoğunda sıklıkla rastlanmaktadır.

Diri diri gömölme, açlığa terk edilme, alay edilerek intihara sürüklenme gibi farklı yollarla gerçekleştirilen bu uygulama modern toplumlarda yaşlı bireyleri yok sayma, sosyal hayatın dışına itme gibi bir şekil değişimine uğramıştır. Sosyal dışlanmanın çeşitli alanlarda seyretmesi, hangi alanlarda dışlandığı konusunda bir ölçüm yapılabilmesini kolaylaştırmaktadır. Bahsedilen dışlanma çeşitlerinden ilki, aile bireyleriyle olan ilişkisi içinde dışlanmasıdır. Fiziki olarak aynı ortamda bulunmayıp yalnızca telefonda görüşmek bile aile içi dışlanma durumuna örnektir. Tiyatro, konser, sinema gibi etkinliklere katılamamak kültürel faaliyetlerden dışlanmaya örnektir. Bankacılık işlemleri gibi temel hizmetlerde zorlanmak da yaşlı birey için sosyal hayat dışlanmasına birer ölçüt kabul edilir. Sosyal hayattan dışlanma, kimi zaman -kişinin kendi tercihi olarak- yaşlı bireyin kendini sosyal hayattan koparması şeklinde de seyredebilir. Onun bu bilinçli yaklaşımı, hayata katılımının bittiği ya da yaşamdan geri çekildiği anlamına gelmez bilakis daha seçici ve anlamlı deneyimler söz konusudur. Tornstam'a göre yaşlıların ilişkilerinde ve aktivitelerinde daha seçici bir tutuma girmesi, yakınları tarafından yanlış nitelendirilebilir. Hayattan çekildikleri ya da depresyonda oldukları gibi bir izlenim oluşturan bu durum bilakis yaşlılar için doğal bir süreçtir ve aşkınlık süreçleriyle alakalıdır. Bununla birlikte onların bu ihtiyacı, hayatın içinde var olma ihtiyaçlarını ortadan kaldırmaz (Aydınbaş, 2023). Bu nedenle kendi tercihleri olsun ya da olmasın toplumun yaşlı bireylere olan bakış açısı ve davranışları sosyal izolasyonun temel sebebi sayılabilir. Bu dışlanmanın sonucu koca bir yalnızlıktır. Çeşitli şekillerde yalnızlığa terk edilen yaşlı bireyler, ömürlerinin son zamanlarını mahzun geçirmektedirler.

Tüm bu bilgiler ışığında incelemiş olduğumuz eserlerde sosyal hayattan dışlanan yaşlı kahramanların ilk karşılaştığı durum yalnızlık 'tır. Yalnızlık, yine kimi zaman bazı eserlerde kahramanın kendi tercihi şeklinde sunulsa da kimi zaman sosyal çevresinin onu sürüklediği bir süreç şeklinde görülmektedir. Yalnızlığın çeşitliliği oldukça farklıdır. Öncelikle eve çekilen bazı yaşlı kahramanların bu yalnızlık süreci adım adım odaya çekilmeleri olarak karşımıza çıkar. Yalnızlık ise peşinden farklı durumları getirmektedir.

Ömrünün büyük bir kısmında yalnızlıklar yaşadığı bilinen Selçuk Baran, öykülerinde de sıklıkla yalnızlık temasına yer vermiştir. Yalnızlığın belki de en derinden hissedildiği yaşlılık evresinden seçtiği kahramanlara da bazı öykülerinde yer vermiştir.

Selçuk Baran'ın *Haziran* eserindeki "Kavak Dölü" öyküsü, evlilik çağını geçirmiş terzi kız Emine'nin yaşlı halası ile birlikte yaşaması üzerine kurulu bir öyküdür. Yeğeniyle birlikte yaşayan yaşlı bir halanın içinde bulunduğu yalnızlığı, yazar şu satırlarla sunmuştur: "Kuş deyip geçmemeli, arkadaş olur insana. Hem derler ki kanarya uğurlu hayvanmış. Çocukluğumda duymuştum. Ne iyi olurdu bir kanaryamız olsaydı... Şakrak şakrak öter, ben de dinlerdim. Öyle yalnızız, bu ev de öyle sessiz ki " (Baran, 2021, s. 29). Eski yaşantısından kopmuş, çevresinde ses edecek bir kişiden dahi mahrum olan kahraman, kuşun ötüşünü kendine yaren olarak seçer. Öykünün genel hatlarına bakıldığında yaşlı kahramanın fiziksel bir düşüşün ardından hasta olarak yatak içerisinde geçirdiği bir hayatının olduğu görülmektedir. Bu dışlanma ve yalnızlık bir mecburiyet gibi görünse de yazar, öykü içerisindeki ayrıntılarda yeğenin de yaşlı halasını yalnızlığa ittiğini gösterir. "Hala, kapıyı kapatabilir miyim? Pencere açık, fazla esiyor. Yerinden kalkıp, halanın yattığı odanın kapısını kapattı " (Baran, 2021, s. 29). Halası ile oldukça mesafeli bir ilişki yürüten Emine'nin kendi yalnızlığına yaren olabilecek yanındaki tek insanı da ısrarla bir kapının ardında bırakmak istemesi dikkat çekicidir. Emine'nin yalnızlığı bir tercih iken yaşlı kahramanın bu yalnızlığa mecbur bırakılması dikkat çekici bir noktadır.

Akşam olunca halasının yemeğini götürdü. Yaşlı kadın yemeğini yiyip suyunu içtikten sonra,' Rahmi gelirse uyandır beni,' dedi her zamanki gibi, 'söyleyeceklerim var ona.' Emine elinde tepsiyle odadan çıkarken de 'kapıyı kapama,' diye denedi usul usul. Emine duymazlıktan gelip kapıyı kapadı (Baran, 2021, s. 30).

Kapının bir eşik, sınır olduğu düşünüldüğünde ardında bırakılan kişinin o ortamdan uzak tutulmak istenendir. Edebiyatımızda 'kapı'nın bu işleviyle ön plana çıktığı birçok eser vardır. Selçuk Baran'ın başka öykülerinde de kapıyı bir sınır olarak çizmesi de dikkat çekicidir.

Oda kapısına baktı; kapalıydı. Adam, kapalı kapının bu yanında, uzak çağları dolduran ıssızlık içinde, bir başınaydı. Ve eskiden bütün olan, bütün olduğu için, ona, ancak şimdi algılayabildiği geçmiş bir huzur veren onca şey parçalanıvermişti. Beraberken o denli doğal olan her şey parçalara bölününce yabancılaşıyordu. Bunlar hep kapının kapalı olmasından ötürüydü. Kapı bir açılrsa her şey değişecek, bu insafsız yanlışlık düzelecekti. O yaman ağrı bile yalandı kuşkusuz. Kapı bir açılrsa... Kapının kapanmasını istemediğini kaç kez söylemişti. Bilmiyor olamazlardı. Yattığı zaman açıldı. Hiçbir zaman kapamazdı kapısını o. Ama gelin, o uyur uyumaz kapardı vakit geçirmeden. Bugün olduğu gibi. Çünkü kapıyı kapatınca, yaşlı adamın evin içindeki varlığını unutuveriyor, rahatlıyordu (Baran, 2021, s. 17).

"İhtiyar Adam ve Küçük Kız" öyküsünden alınan bu satırlarda yazar, kapının ardında bırakılan yaşlı kahramanın tüm duygularını açıklıkla vermiştir. Kapının örtülmesi; adeta bir yok sayma, ardında bırakılanın varlığını unutmak için kolay bir yol olmuştur.

Yaşlılıkta yaşam, doğumdan bulunduğu güne kadar geçen zaman olarak değil, ölüme kadar geçen zaman olarak değerlendirilir (Yalom 2001'den aktaran Öz, 2002, s. 22). Ölümü bekleyişleri ve onu karşılamaları kişiden kişiye göre değişir. Gerontoloji alanına göre başarılı bir yaşlanma geçiren bireyin ölüm karşısındaki duruşu da mesafelidir. Fiziksel ve psikolojik olarak yaşlılık düşüncesine kendini oldukça kaptran ve iyi hali yakalayamayan yaşlılar için aynı durum söylenemez. Birbirine bağlı bir zincir şeklinde ilerleyen bu süreçte geçen zaman içerisinde yaşlılık döneminde toplumsal hayattan uzaklaşan yaşlı bireyler ölümü de tek başına karşılamak zorunda kalmaktadır. Yazar, "İhtiyar Adam ve Küçük Kız" adlı öyküsünde çocuklarıyla birlikte yaşayan ancak bir kapının ardında unutulmuş yaşlı kahramanın yalnız şekilde ölümünü şu şekilde aktarmıştır:

Çaresizlik içinde her şeyden vazgeçerek gözlerini kapadı. Korkuyordu. Tuğla tozlarının, bütün o çocuk çığlıklarını, sinek uğultularını, o kahrolası ıssızlığı aşarak, usul usul yağan bir yağmur gibi odayı doldurduğunu duyuyordu. Kim bilir ne kadar yükselmişlerdi! Kapıyı açana dek adamın yatağını aşarlardı bile. İşte, onu, hayatının en önemli anında, kapalı bir kapının ardında unutuvermişlerdi. Hiç kimsenin düşüncesinde değildi. Bütün bilinçlerin ötesinde, odanın boşluğunda bir hiçti şimdi (Baran, 2021, s. 18).

Kapılar ardında bırakılan bu yaşlı kahramanlar, Yunan mitolojisinde Şafak Tanrıçası Eos ile onun ölümlü olan son kocası Tithonos'un mitosunu anımsatır. Herkes tarafından sevilen ve herkesi seven Eos, Troialı Ilos'un oğlu Tithonos'a âşık olur, Zeus'tan, Tithonos'a ebedi olarak yaşama imkânının verilmesini rica eder fakat sonsuza dek genç kalmasını istemeyi unuttuğundan Tithonos ihtiyarlayarak hastalıkları artar. Eos hep aynı kalırken Tithonos yaşlanıp çirkinleşir. Eos, bu duruma daha fazla dayanamayarak sevgilisini sonsuza dek görmeyeceği bir odada yaşamaya zorlar. Bu mitosta olduğu gibi sosyal yaşamdan dışlanan yaşlı bireyler öncelikle aileleri tarafından bir oda ya da farklı bir mekâna- huzurevi gibi- bırakılarak kapılar ardında unutulmaktadırlar.

Baran, yalnızlık vurgusu üzerine kurduğu *Bir Solgun Adam* romanının gençlik döneminde kalabalıklar içinde her şeye ve herkese yabancılaşan başkahramanı Mehmet Taşçı, yaşlılık çağının başlangıcında tamamen yalnızlığı seçer. Bu tercihi gittikçe insanlar tarafından iyice yalnızlaştırılmasına da destek olur. "Evet, ben kimseler tarafından görülmem. Yalnızlığım koyu bir sis gibi bedenimi sarıp sarmalıyor demek ki. Ya da şimdilik insanları korkutacak kadar yalnız değilim. Gerçek bir yalnızın ürkek, yabancı bakışlarıyla bakmıyorum daha " (Baran, 2022, s. 42). Yazar, Mehmet Taşçı'nın yalnızlığı kendi tercih ettiğini roman boyunca sıklıkla vurgular. "Zaten bir süredir arkadaşlarımla beraber olmayı pek de istemediğimi anlıyorum. Bu defteri tutmaya başlayalı, kendimle, düşüncelerimle baş başa kalmak fırsatını buldum" (Baran, 2022, s. 74). Her fırsatta yalnızlığına övgüler düzen kahraman, bu yalnızlığı özgürlük olarak nitelendirir. Selçuk Baran, günlüğünde 12 Eylül 1968 tarihli sayfasına aldığı notlarda "Yalnızlık içimizdeki o üşüyen, hasta çocuğun, unutulup okşanmadığı, yeterince sevilip şımartılmadığı günlerde başlar. O yalnızlığın çaresi yoktur" der (Solak, 2014, s. 56). Kendi yaşamında yalnızlıklar yaşayan ancak bu durumdan hiç memnun olmayan yazarın kahramanı üzerinden yalnızlığı övüyor olması dikkat çekicidir.

Elli yaşıma gelince bankadan ayrıldım. Küçük bir mirasa konmuştum. Üç katlı bir ev, buna benzer şeyler... Evin kirasını karıma ve kızıma bıraktım. Tek başıma yaşamaya başladım. On yıl hiç sıkılmadım. Sevmediğim, daha doğrusu anlamadığım bir dünyadan kaçmanın yolunu bulmuştum. Çatı katında bir odam, kitaplarım vardı. Param azdı, ama canım nasıl isterse öyle yaşıyordum. Özgürdüm sizin anlayacağınız (Baran, 2022, s. 207).

Romanın kadın kahramanı Mehmet Taşçı'nın eski arkadaşı Nevin ise yine yalnızlık içerisinde olan bir diğer kahramandır. İki kahraman arasında geçen diyalog ile birlikte Nevin'in içinde bulunduğu durumun yabancılaşma ile birlikte bir yalnızlığa gömülmesi şeklinde yorumlanabilir.

-Çok mu yalnızsın?

-Yoo, yalnız sayılmam. Birçok arkadaşım var. Daha doğrusu onlara arkadaşım diyebilir miyim, bilemiyorum. Hepsi öyle genç ki, daha çocuk sayılırlar. Düşünsene oğlumun, kızımın arkadaşları... Sanırsın ki yabancı bir dil konuşmaktalar. Ben pek katılmam bu tartışmalara. Genellikle dinlerim. Çünkü onlar her şeyi benden daha iyi bilirler. Ya da öyle sanırlar. Belki de böyle düşünmekte haklıdır. Kuşak farkı mı? Değil. Yalnızca kuşak farkı olamaz. Hem zaten pekâlâ anlaşıyoruz. Gene de bir bakıma yalnız sayılırım. Çünkü onlarla beraberken yalnızım, büroda yalnızım, çocuklarımla arasında yalnızım. Bu bana

acı veriyor mu? Yalnızlık iyi mi, yoksa kötü mü, bilemiyorum (Baran, 2022, s. 125).

İçinde bulunduğu hayata, hayatındaki kişilere, konuşulan konulara karşı tepkisiz ve duyarsız kalması, yabancılaşması yalnızlık duygusunu getirir. Baran, romanın çeşitli yerlerinde Mehmet Taşçı gibi yaşlılık çağının henüz başında olan Nevin için de yalnızlığın kendi tercihi olduğunu vurgulamıştır.

Erendiz Atasü'nün *Lanetliler* eserinin "Hüzün" adlı öyküsünde bir mahalle görüntüsü çizer. Başkahraman, hapisanede bir yakınının olmasından dolayı mesafeli duran komşuları hakkında yalnızca çıkarımlar yapmaktadır. Yaşlı kadın kahraman Bedriye Teyze ise yaşlılıkla birlikte yalnızlaşmış, günlük yaşamda sıklıkla karşılaştığımız gibi çocuklarına sığınmıştır. "Yan komşu Bedriye Teyze, kızıyla damadının yanına sığınmış, yaşlılığının başlangıcında, geleceği soğuk ve karanlık, geçmişinde yaşlılığını ısıtacak ve aydınlatacak hiçbir anısı olmayan zavallı bir kadındır" (Atasü, 2017, s. 60).

Özerk-ilişkisel benlik bağlamında sağlıklı benlik/aile modelinde bireyin aile bağlarını dengeli bir şekilde sürdürmesi esas alınırken aynı zamanda özerkliği de desteklenir. Kopuk ya da bağımlı bir ilişki yerine aile üyeleri arasındaki güçlü bağlar aileyi huzurlu kılar. Hâl böyleyken insan hayatının ilerleyen evrelerinde bazı kritik dönemlerde ilişkilerdeki dengeyi kurmak zorlaşabilir. Aile içi ilişkilerin mevcut şartlara göre yeniden düzenlenmesi gereken bu durumlarda denge esas alınmalı, mümkün olduğunca bağımlılık geliştirilmemelidir (Aydınbaş, 2023). Yazarın yaşlı kahramanı Bedriye Teyzenin bağımlılık göstererek kızının yanına taşınmak zorunda kalması, günümüz şartlarında özellikle yaşlı kadınların mecbur kaldığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde eşini kaybetmiş ya da yalnız erkeklerin bu dezavantajlı durumdan daha az etkilendikleri görülür. Yaşlıların ikamet değiştirmek zorunda kalmadan kendi evinde yaşamını sürdürmesi "yerinde yaşlanma" kavramıyla ifade bulmaktadır (Kalınkara & Arpacı, 2013, s. 54). İnsanın yaşam boyu bağımsız olarak ya da destek alarak kendi evinde yaşaması, gereksinimlerinin evinde karşılanması ve alacağı hizmetin eve taşınması gibi çözümler içeren yerinde yaşlanma, yaşlıların başka imkânlar varken bakımevlerine yerleştirilmesinin önüne geçmeyi amaçlar (Bakırcıoğlu, 2012, s. 1470). Tüm bu bütünlük içerisinde yerinde yaşlanan bireyin yalnızlıkla daha az karşılaştığı da

görülmektedir. Kendini daha rahat ve huzurlu hissettiği ortam onun sosyal yaşamdan da uzaklaşmasını engellemektedir. Yazarın bu öyküde verdiği figüratif yaşlı kahraman için durum tam zıttı yönünde gelişmiştir.

Yazar, *Hayatın En Mutlu An'ı* eserinin "Bağışıklık Yetmezliğinde Ayrılık" öyküsünde başkahraman kadının yalnızlığına vurgu vardır. Yıllar sonra eski aşkıyla karşılaşan kadın tam da yalnızlığın en koyu halini yaşadığı bir dönemdedir.

Kadın yalnızlıktan da yorgundu. Kapıp koyuvermek istiyordu kendini, geleceğe dair ne bir ümit, ne bir düş, ne bir kaygı taşımaksızın. Öyle de yaptı. Gelecek neredeydi? Yoktu ki... Hayat tüm görkemi ve sefaletiyle arkalarında kalmıştı, vaatleri ve tehditleriyle (Atasü, 2010, s. 68).

Yalnızlık artık onun hayatla olan bağıını koparmaya yüz tutmuştur. O sırada çıkıp gelen eski sevgili onu bu durumdan kurtarır ve kahraman artık hiçbir şeyi sorgulamadan anın akışına kendini bırakır. Yine burada da başta sosyal çevresi tarafından yalnız bırakılan kahramanın ancak farklı bir sosyal temasla bu karanlıktan çıktığı gösterilmiştir.

Kızıl Kale eserinin "Dullar Evi" öyküsünde Cavahar Mehta'nın yaşlılık günlerinin yalnız geçtiği anlatılır. Bu sosyal hayattan kopma durumu yine bireyin kendi tercihidir. Hem öyküde hem de bu öyküyle aynı konu çerçevesinde ilerleyen *Baharat Ülkesi 'nin Hazin Tarihi* romanında Mehta'nın emeklilik ile birlikte tüm sosyal haklarından vazgeçtiği görülür. Kendi kendini yalnızlaştıran Mehta'nın bu yalnızlık sonucu durumu ise oldukça kötüdür. O kadar zayıflamıştı ki, resmî dairelerden birine işi düşse, örneğin polise gitmesi gerekse, kimseyi bu yoksul yaşlı adamın duvarda asılı duran Cavahar Mehta olduğuna inandıramaz, deli muamelesi görürdü. Mehta herkes için ölmüştü... Bunu zerrece umursamıyordu. Baştan beri kendi için istediği yalın, dingin ve doğal bir yaşamdı (Atasü, 2015, s. 45).

Birçok araştırmamanın bulguları benzer noktalara işaret ederken yaşlının hayattaki rollerine devam etmesi ve psikolojik sağlığının korunması için aile ve yakın çevreyle ilişkiler en temel ihtiyaçtır (Beğer & Yavuzer, 2012, s. 3). Tıpkı yazarımızın kahramanı Mehta da olduğu gibi ister kendi isteği olsun ister toplumun yaşattığı durum sosyal izolasyon; yaşlı bireyin sorumluluğunu azaltıp, karar verme sürecini dahi etkilediği için bedensel ve ruhsal olarak geri düşüşünü hızlandırmaktadır.

Atasü, *Kızıl Kale* eserinde yer alan "Yalnız Adam'ın Yanlış Seçimi" adlı öyküsünde de dışlanmış yalnızlaştırılan yaşlılara yer vermiştir. Eşinden ayrılarak yeni bir evlilik yapan başkahramanın dolandırılması üzerine kurgulanan öyküde başkahramanın yaşlılık günlerinde 'kapılar ardında' bıraktığı, görmezden geldiği yaşlı annesi sosyal hayattan koparılmış bir kahramandır. "Beyefendi haftada bir uğruyor, yarım saat duruyor durmuyor; ayda bir de Tatyana'nın maaşını getiriyordu- mazereti annesinin artık onu tanımadığı, dolayısıyla yaşlı kadını ziyaret etmesine gerek kalmadığıydı" (Atasü, 2015, s. 58). Unutulan ve yalnızlaştırılan annenin hasta olması bu durumun yaşanması için sebep gösterilse de başkahramanın bunu bir mazeret olarak kullandığı da ifade edilmiştir. Bu yalnızlaştırma halinin bir diğer sebebi olarak da gelecekte izler taşımasıdır. "Ölüm arifesindeki annenin görüntüsü, ihtiyarlık arifesindeki oğlun beynine insafsız bir damga gibi izini vuruyor! Annesinin evinden ne kadar tez kaçarsa damga o kadar artıyor basıncını. Yalnız Adam, daha hızlı, daha da hızlı kaçabilmeyi çare sanıyor" (Atasü, 2015, s. 61). Yaşlılıktan ve ölümden kaçma gibi tavırlar sergileyen kahraman, ölüm döşeğindeki annesini yok sayarak gelecekte içinde olacağı durumu reddetmek istemektedir şeklinde yorumlanabilir.

Yazar, *Şairin Ölümü* 'nde "Füg" adlı öyküsüyle farklı zamanlarda ve kentlerde büyümüş iki küçük kız çocuğunun uğramış olduğu istismardan anneleri tarafından kaçırılışlarını konu edinmiştir. Öyküde yanına sığınılan figüratif kahraman Saliha Yenge yaşlı ve yalnız kahramandır. "Ben de yalnızım zaten, can yoldaşı olursunuz bana, yuvarlanır gideriz, dertlenme sen; yeğenine tasallut eden adamın evine çocuk mu götürülür!" (Atasü, 2019, s. 36). Öykü içerisinde yalnızca başkahraman Vicdan öğretmenin bir anısıyla karşımıza çıkan bu kahramanın yalnızlık vurgusuyla verildiği dikkatten kaçmamaktadır.

Atasü, *Herkes Sevdiğini Öldürür* adlı eserinin "Başkalarının Şefkati" adlı öyküsünde doğuma çok az bir zaman kala eşiyle boşanmaya karar veren bir kadının yaşadıklarını ve yaşlılık evresinde kızıyla olan ilişkisini sunmaktadır. Bu eserinin yalnız kahramanı ise öykünün başında kahramanın kendi annesi iken öykünün sonunda kahramanın bizzat kendisidir. Hastalığı sebebiyle kızı ve damadıyla yaşamayı kabul eden emekli hâkime hanım evin içerisinde kızının mutluluğu için kendinden ödün vererek yalnızlaşan kahramandır. "Yaşlı kadın yüksek mahkeme yargıçlığından emekliydi ve genç kadının annesiyle ilgili izlenimleri, kolay birlikte bir yaşam vaat edecek türden değildi..." "...Yaşlı kadın kızını hayrete düşürecek

biçimde, evin merkezinden kenarına çekilmiş yaşamını mutfak ve yattığı oda ile sınırlamıştı". (Atasü, 2023, s. 49). Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi yaşlı anne, ev içerisinde ve belli bir alanda yaşam sınırlamasına giden kahramandır. Başkahramanın yaşlılık dönemine gelindiğinde ise kendi kızı tarafından yalnızlığa terk edildiği görülür. "Ve işte şimdi dünyanın orta yerinde yapayalnız kalmıştı. Kızı iki aydır onunla konuşmuyordu, telefonlarını açmıyor, geri aramıyor yazdığı notları yanıtızsız bırakıyordu. Kızı ölseydi bundan daha yalnız hissedebilir miydi?" (Atasü, 2023, s. 63). Modern hayatta yaşlıları iletişimden mahrum bırakma, sosyal dışlanmanın şekillerinden biridir. Kız tarafından yalnızlaştırılan kahraman çektiği sıkıntının büyüklüğünü kızının ölümü ile kıyaslayarak yansıtmaktadır.

Erendiz Atasü'nün romanlarına bakıldığında *Dağın Öteki Yüzü* 'nde yaşlılık serüvenlerine tanık olunan kahramanlardan yalnızca Burhan Dayı'nın eşinin yalnızlığa terk edildiği görülür. Hemen hemen her dönemde aile sorunları yaşayan kahramanların hiçbiri tamamen yalnızlığa mahkûm edilmemiştir ancak yengesi çocukları tarafından huzur evine yerleştirilerek yazarın tabiriyle 'hacir' altına alınmıştır. "Dayımın ölümünün hemen ardından, oğulları annelerini hacir altına aldirdılar, evi satıp parasını bölüştüler. Yengemi düşkünler evine koyup terk ettiler" (Atasü, 2021, s. 207). Ortalama yaşam süresinin uzaması, ölümün mümkün olduğu kadar uzun süre ertelenmesi ve bakımı üstelenecek kişilerin sorumluluktan kaçması, toplumda davetsiz misafir olarak nitelendirilen yaşlı bireylerin aile fertleri tarafından bakımevlerine terk edilmelerini sıklıkla karşılaşılan bir durum haline getirmiştir.

Bir Yaşadönümü Rüyası romanında ise başkahraman Feride'nin üvey kızı Şirin artık yaşlanmıştır. Bu yaşlılık onun için yalnızlığın da kapılarını aralamıştır. Eşiyle ayrılmış, oğlu ise yurtdışındadır. Romanda aktif yaşlanma örneği gösteren kahraman yaşamın içerisinde yalnızlıkla mücadele etmektedir.

Yalnız yaşamaya başlayalı- oğlu yurtdışında görevliydi, Şirin uzun bir evlilikten sonra eşinden ayrılmış, adamcağız da zaten ölmüştü, boşuna mı demişlerdi kızların kaderi annelerinkini izler diye- kimi sabahlar uyandığında bir boşluk hissediyordu; ömrü kendinden uzaklaşıyormuş gibi. Sanki Şirin açık denizde bir sal üstünde tek başımaydı (Atasü, 2020, s. 295).

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı romanında yazar Güneş'in yaşamının her evresindeki yalnızlığını okuyucuya hissettirir. Tıpkı Selçuk Baran'ın *Bir Solgun Adam*'ı Mehmet Taşçı gibi Güneş de kalabalıklar içerisinde yalnızdır. Gençlik

döneminde yaşamış olduğu hayal kırıklıkları ve yabancılaşma onu bu yalnızlığa sürüklemiştir. Mehmet Taşçı gibi kendi tercihi olmasa da çevresinde onu anlayabilecek kimsenin bulunmayışı kahramanı yalnızlıkla buluşturmuştur. Hemen hemen her romanında yabancılaşma temasına vurgu yapan Atasü'nün kadın kahramanları başarısız evlilik veya aşk ilişkilerinin hayal kırıklıkları yanı sıra, politik ideallerinin çöküşüyle çevrelerine ve topluma yabancılaşırlar tüm bu koşullar çerçevesinde Güneş'in yalnızlığının derin ve kesin olduğu görülür (Menteşe, 2014). "Sessiz oda, onu bekliyordu. Pencereden görünen, yapraklarını dökmüş dalların hüznü bir havası vardı. Güneş yalnızlığının ve güçsüzlüğünün farkındaydı" (Atasü, 2011, s. 30).

Sosyal çevresinden uzaklaşan yaşlı bireylerin ilk sığındıkları liman ise hep evleri olmuştur. Fiziksel düşkünlükle birlikte çevresindeki insan sayısındaki azalma içe kapanmaya ve evde daha izole bir hayata yönelmeye sevk etmektedir. Bu durum, yine bazen bireyin kendi tercihi şeklinde gerçekleşirken bazen mecburi bir çekilme söz konusudur. Tanzimat'tan günümüze roman ve öykülerde sıklıkla ev içlerinde karşılaşılan yaşlıların yalnızlıklarının ardından evi ölüm öncesi bir korunaklı alan olarak seçtiği de söylenebilir.

Selçuk Baran'ın "Tortu" adlı öyküsünde güçlü ve başarılı bir yaşlı olarak tanıttığı Arif Hikmet Bey, eve çekilen kahramanlardandır. Emeklilik yaşı gelmesine rağmen işlerinin başında duran ancak tüm bu işleri evinden yürüten biridir. Arif Hikmet Bey'in tercihiyle gerçekleşen bu eve çekilme durumu, gençlik dönemindeki yaşantısından oldukça farklıdır. "Arif Hikmet beyin beş yıldır iş yerine gitmediğini, işlerini buradan idare ettiğini sonradan öğrendim. Evini çok seviyordu. Evine, ailesine çok düşküdü. Yaşlanınca (yetmiş yaşındaydı) büsbütün artmıştı bu düşkünlük. Bu yüzden evinde çalışmayı yeğliyordu" (Baran, 2021, s. 386). Öykü boyunca gücü elinde tutan bu yaşlı kahramanın sosyal hayattan kopuşu da yine elinde tuttuğu gücünden dolayı diğer yaşlılar ile kıyaslanamayacak kadar farklıdır. Anlatıcı, Arif Hikmet Bey'in bu eve çekilme durumunun çok istediği bir şey olduğunu ifade eder. "Onun en büyük lüksü, yıllardır dilediği şey, gününün tüm saatlerini evinde, karısı ile aynı çatı altında geçirmektir. Gerçekten de evinden dışarı hemen hemen hiç çıkmıyordu " (Baran, 2021, s. 91).

Bir Solgun Adam romanında Mehmet Taşçı için ise bu odaya çekilme yalnızlaşma isteği doğrultusunda verdiği bir karardır. "Ne yapabilirim başkaca? Söylesenize...

Yıllarca istediğim gibi okuyabileceğim emeklilik günlerimi beklemişim. Ne yapabilirim şimdi okumaktan başka? Ne gelir elimden?" (Baran, 2022, s. 70). Roman boyunca ara ara odaya çekilme, sosyal hayatla ilişkisini kesme üzerine konuşan Mehmet Taşçı'nın hayattan tamamen kopmak istercesine davrandığı da görülmektedir. Yıllarca hayalini kurduğu yalnız yaşamda nereye giderse gitsin onunla iletişim kurmak isteyecek biri olduğu gerçeğini unutturmuştu kahramana. O nedenle ne kadar odasında yalnız kalmaya çalışsa da başta ev sahibesi olmak üzere ara ara arkadaşları tarafından da ziyaret edildiği için rahatsız olmaktadır.

Odamdan çıkmıyorum. Ama yalnızca odama kapanmakla iş bitmiyor. Sözelimi yemek yemek zorundayım. Gerçi iştahım yok. Yemesem de olur, ama o zaman da pek halsiz kalıyorum. Hoş, gücüm kuvvetim olacak da ne yapacağım? Yatmaktan başka bir işim yok günlerdir (Baran, 2022, s. 154).

Erendiz Atasü, *Kadınlar da Vardır* eserinin "Yemen'den Bir Yel Esti" öyküsünde kendi ağzından sohbet havasında Fitnat Hanım'ın hayatını okuyucuya aktarırken yalnızlığına da vurgu yapmaktadır. "Bağların gitgide kopuyordu, tüm ahbablarını yitirmiştin giderek. Ya ölmüşlerdi, ya dışarıya çıkamayacak kadar yaşlıydılar. Sen de öyleydin. Kabuğunun içine büzülen bir deniz hayvanı gibi, çekildikçe çekildin, kapandıkça kapandın, ufaladıkça ufaldın ve öldün; Ankara'nın bozuklarına karıştın" (Atasü, 2022, s. 178).

Lanetliler'in "Hüzün" adlı öyküsünde yaşlı ve yalnızlığa mahkûm kişi yine başkahramanın komşularındandır. "Alt kattaki amca hepten umarsızdır. Kahveye bile gidemez artık. Dizleri tutmaz; gazete okuyamaz, gözünde katarakt vardır. Tek işlevi merdivende ayak sesi duyunca, gözetleme kulesi nöbetçisi örneği görev başına koşup, sokak kapısını açmaktır" (Atasü, 2017, s. 60). Sosyal hayattan uzaklaşan yaşlı kahraman için bu durumun mecburiyet kaynaklı olduğu yukarıdaki satırlarda yer verilen ifadelerle belirtilmiştir. Yaşlılığın sebep olduğu bazı fizyolojik aksaklıklar bir dönem sonra kişiyi tamamen eve mahkûm edebilmektedir.

Hayatın En Mutlu An'ı eserinin "Hanımefendi ile Kocakarı" öyküsünde Hanımefendi'nin yalnızlığı bir süreç şeklinde ilerlemiştir. Anlatıcı kahramanın ağzından dile getirilen hayat hikâyesinde sağlık sebebiyle odaya çekildiği görülür. "Hanımefendi'yi ise neredeyse artık hiç görmüyordum; terasta oturmuyordu; Hasene Hanım'ın dediğine göre yataktan çıkamaz olmuştu, ya uyuyor, ya da sayıklıyordu" (Atasü, 2010, s. 16).

Yazar, *İncir Ağacının Ölümü* eserinde "Operada Bir Gece" öyküsünde yer verdiği yaşlı başkahramanının odaya çekilmesini ve yalnızlığı kendi tercihi olarak sunmaktadır. Öyküde yaşadığı hayal kırıklığı sonucu olduğu yerde hayatını kaybeden kahramanın aile hayatının iyi olduğu vurgusu da çeşitli yerlerde yapılmıştır. Çevresi tarafından yalnızlığa mahkûm edilmediği aksine özel ihtimam gösterilen bir evde yaşadığı ancak kendi tercihleri doğrultusunda kendi kabuğuna çekilmek isteyen bir kahramanla karşılaşırız.

"Aile reisinin gereksinimlerine son derece saygılı bir haneydi burası. Işıklar ve havalandırma ona göre ayarlanıyor, herkes parmak uçlarında yürüyor, fısıltıyla konuşuluyordu. Yatak odası, banyosu hep kendine özeldi. Yalnızlığından şikâyetçi değildi. Ev halkı ile ne konuşacaktı ki " (Atasü, 2011, s. 56).

Kızıl Kale eserinin "Dullar Evi" öyküsünün başkahramanı Mehta ise yalnızlığı kendi tercih ettiği için geri çekilme sürecini de kendi başlatmıştır. Bilge ve öncü olma özelliği ile ön plana çıkan kahramanın yaşlılık döneminde artık kendi kabuğuna çekilerek her şeyden uzaklaşmak istediği görülür. "Bana ihtiyacınız kalmadı. Aklımın ve düş gücümün yaratabileceği ne varsa, siz yol arkadaşlarıma ve halkıma verdim" (Atasü, 2015, s. 43).

"Bırakın da huzur içinde öleyim. Rüzgârın sesini, kuşların cıvıltısını, toprağın kokusunu duya duya geçireyim son yıllarımı ya da aylarımı" (Atasü, 2015, s. 43). Hayat boyu yaşadıkları yaşlılık döneminde yorgunluk olan bireyin ömrün kış mevsimi olarak görülen döneminde, sakinlik içerisinde huzur bulmak ister. Mehta da tıpkı bu düşünceleri destekler nitelikte konuşturulmuştur yazar tarafından.

Bir Başka Düşün Gecesi romanının aydın kadın kahramanı Yıldız Hanım da kendi kabuğunda yaşayan yaşlılardandır. "Abilasını düşünüyordu; niçin bu kadar elini eteğini çekmişti yaşamaktan?" (Atasü, 2021, s. 49). Roman boyunca ev içerisinde görülen kahramanın yalnızca iletişim kurduğu insanlar ise yakın çevresidir. Tam anlamıyla yaşamdan vazgeçme hali, görülme de yaşlılık ile birlikte soyutlanma hali giderek artmıştır.

4.SONUÇ

Bu çalışmada disiplinler arası yaklaşımla yaşlılık olgusu üzerinden Selçuk Baran ve Erendiz Atasü'nün kurmaca nesirlerinde yer alan yaşlı kahramanlar tespit edilerek, incelenmiştir. Yaşlılık kavramı, çok çeşitli tanımlamalarla ifade edilmeye çalışılsa da en yaygın kabul farklı perspektiflerden insanı etkileyen süreçlerin birleşimi olduğudur.

Eksiklik teorisi, Yaşamdan Geri Çekilme teorisi, Aktivite teorisi, Damgalama teorisi, Modernleşme teorisi gibi daha birçok sayıda olan, araştırmacıların üç farklı kuşak olarak sınıflandırdıkları bu teoriler, yaşlı bireyleri gruplandırma ve anlama konusunda yardımcı olduğu gibi gerontoloji bilimi üzerine çalışmalar yapan araştırmacılara da yol gösterici olmaktadır. Çalışmamızda disiplinler arası yaklaşımla ortaya çıkan bu teorilerin ortaya çıkışları, kapsamaları ve almış oldukları eleştiriler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Yine incelenen eserler içerisinde belirlenen yaşlı kahramanlarda görülen özellikler klasik yaşlanma türleri üzerinden incelenirse de geliştirilen teoriler çerçevesinde benzer özellikler görüldüğünde de ilişkilendirilme yapılmıştır.

Yaşlılık kavramının edebiyat araştırma sahasında gerekli önemi görememiş ve yalnızca birkaç çalışma ile sınırlı kaldığı düşüncesiyle kaleme alınan bu çalışmada, yazın hayatının belli bir döneminde yaşlılık evresinde olan Selçuk Baran ile hâlâ ömrünün yaşlılık döneminde olan Erendiz Atasü'nün basılı öykü ve romanları yaşlılık temsilleri bağlamında incelenmiştir. Eserler incelenirken üç ana başlık altında disiplinler arası teoriler çerçevesinde kategorize edilerek yaşlı kahramanlar sınıflandırılmıştır.

Yaşlılık döneminin henüz başındayken hayatını kaybeden Selçuk Baran'ın eserlerini kaleme aldığı yıllar göz önüne alındığında toplumda giderek artan yaşlı nüfusundan etkilendiği düşünülebilir. Yazın hayatının başlangıcından sonuna kadar eserlerinin birçoğunda yaşlı kahramanlara yer verdiği görülmektedir. Zaman zaman tüm kurguyu yaşlı kahramanlar üzerinden yürüten yazar, yaşlı bireyleri ana kahraman olmadıklarında da etkin bir rol ile eserlerinin içerisine yerleştirmiştir. Selçuk

Baran'ın incelenen eserlerinde yazarın yaşlı kahramanları yansıma şekli oldukça çeşitlilik göstermektedir.

Bedensel yaşlanma üzerine tüm eserleri göz önüne alındığında özellikle bu noktada vurguların daha fazla olduğu söylenebilir. "İhtiyar Adam ve Küçük Kız", "Mısırlılar", "İnci" gibi öykülerinde güç kaybı yaşayan kahramanların Eksiklik teorisine de uygun düştüğü görülür. Yalnızca *Yelkovan Yokuşu* adlı eseri ve *Bozkır Çiçekleri* romanında kısaca değindiği yaşlı hasta kahramanların da bu hastalığı ilgi çekmek amacıyla kullandığı yönünde ifadeler kullanmıştır. Bedensel olarak çöküşün izlerini oldukça güçlü şekilde hissettiren yazarın, güç kaybı yaşayan, hastalıkları olan yaşlı kahramanları olduğu gibi yaşlılık dönemini aktif şekilde devam ettiren yaşlı kahramanları da vardır. Ancak aktif hayatı seçen kahramanların çoğunun tek bir tip olduğu söylenebilir. Bu kahramanlar, yaşam doyumu çerçevesinde aktif bir yaşamı seçmekten ziyade mecburen çalışma hayatına katılarak aktif kalan yaşlılardır. Yazarın "Işıklı Pencere", "Mısırlılar" öykülerinde yer verdiği bu yaşlı kahramanlar, Süreklilik ve Rol teorisine uygun düşen ancak aynı zamanda geçim sıkıntısı yaşadıkları için yaşlılık dönemlerinde çalışmaya devam eden kahramanlardır. Yalnızca *Tortu*'da Arif Hikmet Bey ve *Bir Solgun Adam*'da Dürnev Hanım yaşlılığı istekleri doğrultusunda aktif bir çalışmayla devam ettiren yaşlı kahramanlardır.

Ruhsal yaşlanma açısından bakıldığında Selçuk Baran, yaşlı kahramanlarını geçmişe özlem duyan kişiler olarak yansıtmayı tercih etmiştir. Bu özlem ise genellikle genç olma haline duyulan özlemdir. "Emekli" öyküsünde gençlik günlerindeki gibi baltayla odun kırmaya çalışan Saffet Bey, "Ağ" isimli öyküsünde evlerine genç bir kiracı alarak yeniden gençlik duygularını yaşayacaklarını düşünen Neriman Hanım ve eşi Hulusi Bey gibi örneklerle karşılaşmaktadır. Selçuk Baran, kahramanlarının yaşlılığı kabullenişini hızlı bir geçiş şeklinde yansıtmaktadır. "Analar ve Oğullar" öyküsündeki Sabire Hanım'ın yaşlılık rutinlerine hemen teslim olma hali, "Emekli" öyküsünde başkahraman Vasfi Bey ve onunla birlikte emekli olan arkadaşlarının günlük yaşamdaki rutinleri değiştirerek yeni duruma hemen adapte olmaları bu duruma yalnızca birkaç örnektir. Bununla birlikte yazar, yaşlılık döneminde bireylerde görülen manevi yönelimdeki değişimler hususuna hiçbir kahramanında değinmemiştir. Kişilik özellikleri bakımından incelenen kahramanlarda ortak özellik olarak asabiyet karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı kahramanların ilerleyen yaşları ile

birlikte karakter özelliklerinde değişim meydana gelmiş ve sonucunda her birinin çevresine benzer tavır sergilediği görülmektedir. "Oyun" adlı öyküsünde başkahramanın kayınpederi, "Bakırçalığı" öyküsünde ölüm döşeginde olan ancak asabi tavırlarından vazgeçmeyen Vedat Salih, *Bozkır Çiçekleri* romanında işini gençlere kaptırmak istemeyen Hayri Bey ve *Güz Gelmeden* romanında Zehra Hanım yaşlılık ile birlikte asabi tavırlar sergileyen kahramanlara örnektir. Bu tavırlar eser içerisindeki diğer kahramanlar tarafından olağan şekilde kabul görmüştür. Bu durum gözlem yönü güçlü yazarın sosyal hayat içerisinde sıklıkla karşılaşılacak bu değişimi olağan akışında ustaca yansıtması şeklinde de yorumlanabilir.

Selçuk Baran, eserlerinde geleneksel yapıya uygun bilge, öncü kahramanlara da yer verirken aynı zamanda çekirdek ailenin dışında tutulan kapılar ardında bırakılan yaşlı kahramanlara da yer vermektedir. Modern çizgide ilerleyen eserlerinde yaşlı bireylerin statü kaybı görülmektedir. *Bozkır Çiçekleri* 'nin yaşlı kişisi Hayri Bey, saygısızlığa maruz kalan kahramanlardandır. Selçuk Baran'ın tüm eserlerinde karşılaşılacak en belirgin tema ise yalnızlıktır. Bu nedenle yaşlı kahramanlarını da sıklıkla yalnızlık içerisinde görmek mümkündür. Kahramanların içinde bulunduğu bu yalnızlık hali, bir tercih değil mecburiyettir. Sosyal hayattan dışlanarak yalnızlaştırılan kahramanları vardır. "Kavak Dölü" öyküsünde yeğeniyle birlikte yaşayan yaşlı hala, "İhtiyar Adam ve Küçük Kız" öyküsündeki yaşlı adam bunlara örnektir. Bu örnekler, Yunan mitolojisinde yer alan Tithonos'un yaşlanmasıyla birlikte odaya kapatıldığı mitosunu andırır. Bu kahramanlar da aileleri tarafından bir evin içerisinde kapının ardında bırakılarak yalnızlaştırılırlar. Yazarın sadece tek bir kahramanı yalnızlığı bir ihtiyaç olarak görüp, tercihen yalnız kalır. Bu kahraman *Bir Solgun Adam* romanının başkışısı Mehmet Taşçı'dır. Kahraman roman boyunca yaşlılık döneminde çekildiği inzivasından memnuniyetle bahseder. Yazarın tüm eserlerinde fiziksel ve ruhsal anlamda bireylerin yaşlılığı ve toplumun yaşlılar ile olan ilişkisini yansıtması tek bir koldan ilerlememiştir. Geleneksel çizgiler yer alırken modern dünyanın da içinden izler bulmak mümkündür.

Erendiz Atasü'nün de yazın hayatının her döneminde eserlerinde yaşlı kahramana sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Tıpkı Selçuk Baran gibi ağırlıklı olarak bedensel yaşlanma üzerine örneklerini sık tuttuğu görülür. "Bir Ters Bir Yüz", "Operada Bir Gece" öykülerinde ve *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* romanında bedensel kayıplar, rol kayıpları yaşayan eksiklik teorisine uygun düşen yaşlı kahramanlara yer

vermiştir. Yazar, bedensel yaşlanma kategorisi içerisinde de yaşlı kahramanlarını daha çok aktif yaşlanan kahramanlar olarak yansıtmıştır. Selçuk Baran'ın kahramanlarından farklı olarak bu bireylerin çoğu kendi tercihleri doğrultusunda hayat içerisinde aktif roller edinmişlerdir. Atasü'nün bedensel yaşlılığa dair, olumsuz özelliklerin yanı sıra olumlu özelliklere vurgu yaparak kahramanlarındaki yaşlanmayı öne çıkarmayı tercih ettiği görülmektedir. Otobiyografik unsurlar taşıyan "Artakalan" öyküsündeki Rabia Hanım, "Gerçek ve Düş" öyküsünde güçlü bir imajla sunulan yaşlı anne ve bunları takip eden birçok kahraman Atasü'nün eserlerinde yaşam içerisinde aktif katılım gösteren kahramanlardır. Bir diğer dikkat çeken nokta ise yazarın bu güçlü kahramanların çoğunu kadınlardan oluşturmasıdır. Feminist gerontoloji bağlamında bakıldığında kadınların yaşlılık döneminde daha dezavantajlı konumda oldukları yadsınmaz ancak yazar bu duruma değinirken bile kadınların mücadeleciler yanlarına dikkat çekmiştir. Eserlerinde emeklilik ile birlikte bir kenara çekilmiş yaşlı kadınlardan ziyade kendilerine yeni roller edinmiş, yaşama bir yerden tutunan kadın kahramanlara yer vermiştir. Tüm bu kahramanlar aynı zamanda yaşlılık ile ilgili öne sürülen Süreklilik teorisi, Rol teorisi gibi gerontolojik teorilere uygun düşmektedir. Yazarın geçmişe özlem duygusu içerisinde yer verdiği yaşlı kahramanlar da oldukça fazladır. Neredeyse tüm eserlerinde geçmişe özlem duyan bir yaşlı kahramana rastlamak mümkündür. Geçmişe özlem duyan bu kahramanlardan kimi "Artakalan" öyküsündeki Rabia Hanım anılarını diri tutmak adına sürekli geçmişe hatırlarken kimi de "Dullara Yas Yakışır" öyküsünde Fikriye'nin yaptığı gibi bir hesaplaşma içine girdiği için geçmişe yüzünü dönmektedir. *Dağın Öteki Yüzü* eserinde Cumhur ve Burhan'ın ayrı ayrı geçmişe dönüşleri ise yalnızca bir anımsama halini içermektedir. Bu anımsama Butler'ın anımsama ile ilgili ifade ettiği gibi doğal bir süreç şeklinde sunulmuştur. Yazarın "Göğsünde Delik Taşıyan Adam" öyküsünde bir anlık anımsamayla yıllar önceye geri dönerek bir insanı hatırlaması ve o ana geri dönüp olayları sıralaması sunulur. Bu örnekte geçmişe duyulan özlem söz konusu değildir. Bu sahne yalnızca bir anımsamadan ibarettir. Yaşamsal doyum ve yaşlılığı kabulleniş konusunda Erendiz Atasü'nün Selçuk Baran'dan farklı olarak kadın kahramanlarda bu kabullenişin daha olumlu seyrettiği görülürken erkek kahramanlarda durum hızlı seyreden bir çöküş olarak yansıtılmıştır. "Yemen'den Bir Yel Esti" öyküsünde Fitnat Hanım tüm zorlu yaşam mücadelesine rağmen yaşlılığı zor kabullenmiştir. Bu durumun tersi olarak "Mutlu Son" öyküsünde Nigâr Hanım ise seksen sene güzel geçen ömre rağmen

henüz yaşlanmadığını düşünmektedir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi Atasü, kadın kahramanlarının mücadelecisi ve aktif hayata dâhil olan yanlarını çeşitli şekillerde okuyucuya sunmayı tercih etmiştir. "Artakalan" öyküsünün erkek yaşlı kahramanı Salih Bey ise zamanından erken yaşlılık haline bürünmüş hızlı bir kabullenişle hayattan elini çekmiş bir kahramandır. Yazarın öykü ve romanlarında bu gibi yaşlı erkek kahramanlara sıklıkla rastlamak mümkündür. Her türlü duruma farklı perspektiflerden bakmaya meyilli yazar, yaşlı bireylerde görülen manevi yönelim değişikliklerini de eserlerine taşımıştır. Selçuk Baran'ın eserlerinde yer almayan bu değişim hali, Erendiz Atasü'nün eserlerinde oldukça belirgin hatlarla çizilerek sunulmuştur. Orta Çağ'dan günümüze çoğu toplumda yaşlı bireylerin din ile bağdaştırılması oldukça rastlanılan bir durumdur. Erendiz Atasü de bu durumu kadın erkek fark etmeksizin bazı kahramanlarında yansıtmıştır. Daha çok yaşlılık ile birlikte dine olan yönelimin artması şeklinde seyreden örnekler yer almaktadır. Bunlardan ilki "Artakalan" öyküsünde Rabia Hanım'ın yaşlılıkla adım atmasıyla birlikte başını örtmesi, namaza başlaması örneğidir. "Kapı Zebercet'in Önlene Meyen Yükselişi" öyküsünün başkahramanı Zebercet'in gençliğinde yaptığı türlü hatalara rağmen yazarın da eserde belirttiği gibi ruhların mevsim bozumu olarak görülen yaşlılık evresinde dine yöneliş yaşadığı görülür. Yine *Dağın Öteki Yüzü* romanında Burhan'ın, *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* eserinde ise Şair adlı kahramanın yaşlılık ile birlikte dine bakış açılarının değiştiği ve bağlılık gösterdikleri görülür. Tüm bunlarla birlikte bu durumun olağan bir süreç olarak görüldüğüne dair ifadeler de yazarın eserlerin içerisinde yer verdiği ifadelerden anlaşılmaktadır. Kişilik özellikleri bakımından incelenen yaşlı kahramanların her iki yazarda da benzer şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Baran'ın kahramanlarında var olan asabi ruh hali, Erendiz Atasü'nün "Bağışıklık Yetmezliğinde Ayrılık" öyküsünün yaşlı babasında, "Bir Ters Bir Yüz" öyküsünde Fikret Bey'de ve *Bir Başka Düğün Gecesi* romanında Yıldız Hanım'da görülmektedir. Eserlerde yaşlı kahramanların bu aksi ve asabi kişiliklerinin sebebi, gençliğin yitimi şeklinde vurgulanmaktadır.

Modern çizgide eserler veren Atasü'nün toplumsal açıdan yaşlı bireylerini konumlandırış şekli ise geleneksel yapıya oldukça yakındır. Yaşlı kahramanları genellikle saygın ve bilge kişilerdir. Yalnızca *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* romanında tıpkı Selçuk Baran'ın *Bozkır Çiçekleri* eserinde olduğu gibi yitirilmiş bir saygınlıkla karşılaşılır. Yaşlanma birlikte gelen otorite kaybı, başkahramanın saygın

pozisyonunu zedelemiştir. Erendiz Atasü'nün öykü ve romanlarında oldukça sık yer verdiği yaşlı kahramanlar, genellikle bir dönemin yansıtıcısı konumundadır. Bu nedenle eserin yazıldığı dönem ve toplumun yaşlıya bakışı konusunda oldukça net bilgiler sunmaktadır. Toplumsal hayat çerçevesinde eserlerde yalnızlık olgusuna bakıldığında sosyal hayattan izole yaşlı kahramanlara da yer verilmiştir. Bu yalnızlık, kimi eserlerde kahramanın tercihi şeklinde yansıtılırken kimisinde de çevrenin dışlaması söz konusudur. Selçuk Baran'ın eserlerinde de olduğu gibi tek bir çizgide yer verilmemiş, yaşlı kahramanların sosyal hayattan uzaklaşmaları farklı durumlar içerisinde yansıtılmıştır. "Hüzün", "Bağışıklık Yetmezliğinde Ayrılık", "Füg" gibi öykülerinde kahramanların yalnızlıkla yüzleştiği ve bu durumdan hoşnut olmadığı görülürken tıpkı Selçuk Baran'ın *Bir Solgun Adam* romanının başkişisi Mehmet Taşçı gibi tercihen yalnızlığı seçen kahramanlar da vardır. "Dullar Evi" öyküsü ve *Baharat Ülkesi 'nin Hazin Tarihi* adlı romanın ortak kahramanı Cavahar Mehta ile *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* romanının başkişisi Güneş, kalabalıklar içerisinde yalnızlığı tercih eden yaşlı kahramanlardır. Rolsüzlük olarak da tanımlanan Yaşamdan Geri Çekilme teorisine uygun düşen bu örnekler eserlerde yaşlılık ile birlikte yalnızlık haline bürünen, yaşamdan elini eteğini çeken kahramanlar olarak yansıtılmıştır. Edebiyat tarihine bakıldığında yaşlı kahramanların ölüm öncesinde yaşadıkları bu yalnızlık hali için seçtikleri en korunaklı alan ise ev olarak görülür. Selçuk Baran ve Erendiz Atasü'nün de ister kahramanların kendi tercihleri olsun ister bu yalnızlığa maruz bırakılsın yaşlı ve yalnız kahramanlarını ev içerisinde verdikleri görülmektedir. İki farklı dönem iki farklı kalem olmalarına rağmen gelenekten gelen yaşlıların eve çekilme anlayışı, yazarları ortak bir noktada birleştirmiştir. Tüm bu tespitlerin dışında Erendiz Atasü'nün *Gençliğin O Yakıcı Mevsimi* adlı eserinde yaşlı kahramanlara vurgu yapılmamıştır. Eserin son kısmında başkahramanın yaşlılık haline vurgu yer alsa da ayrıntı bulunmamaktadır. Bununla birlikte edebî eserlerde - özellikle Tanzimat sonrası- sıklıkla görülen kuşak çatışmaları da her iki yazarımızın üzerinde durmadığı bir konudur. Yalnızca Erendiz Atasü'nün *Kızıl Kale* eserinin "Yavaş Bir İntihar" adlı öyküsünde dede ile torun arasında meslek seçimi konusunda yaşanan çatışma yer almaktadır. Bir diğer dikkat çekici nokta ise net ifadelerle belirtilmese de genellikle figüratif rol oynayan yaşlı kahramanların genç bireylerle bir araya geldiklerinde değişen tavırlarıdır. Ancak ayrıntılardan fark edilebilecek bu husus Selçuk Baran'ın *Bir Solgun Adam* romanında Nevin üzerinde görülürken, *Bozkır Çiçekleri* romanında ise başkahramanın annesinin gençlerle bir araya

geldiğinde değişen ruh halinde görülür. Benzer durum Erendiz Atasü tarafından "U u" adlı öyküde yine bir anne üzerinden verilmiştir.

Sonuç olarak Selçuk Baran (35) ve Erendiz Atasü(36) 'n n yazın hayatlarına başladıkları orta yaş dönemlerinden itibaren kaleme aldıkları eserlerde yaşlı kahramanları genellikle belirli bir çizgide yansıtıkları görülmektedir. Bu yansımaların her birinin kendi edebiyat anlayışlarına uygun oluşu ise yadsınamaz bir gerçekliktir. Eserlerin yazıldığı dönem ile yaşlı kahramanların toplumsal rolleri birbiriyle uyum içerisindedir. Bu durum her iki yazarın da beslendiği kaynağı iyi gözlemlemesinin sonucudur. Yazarların aynı zamanda farklılıklarına rağmen yaşlı kahramanları geçmişe  zlem duyma, sosyal hayatta yaşadıkları statü kaybı ve sosyal izolasyon, kişilik özelliklerinde değişim gibi noktalarda ortak bir bakış açısı ile sergiledikleri görülmektedir. Türk edebiyatı araştırma sahasındaki yaşlılık teması üzerine akademik çalışmaların eksikliğinden yola çıkarak hazırlanan bu çalışma, farklı bakış açılarıyla ele alınan yaşlı kahramanların ön plana çıkarılması adına atılmış bir adımdır. Aynı zamanda yaşadığı dönemde edebiyat kanonunda yer almamış Selçuk Baran ve özgün kalemiyle kadın yazınına katkısı oldukça önemli olan Erendiz Atasü ile ilgili literatüre bir katkı olarak görülebilir. Bu katkıyla birlikte Erendiz Atasü'n n yazın hayatının aktif devam etmesi ve eserlerinde yaşlı kadın kahramanların oldukça fazla bulunması, ileride feminist gerontoloji bağlamında incelemeler yapılabileceğini de göstermektedir. Bunun yanında çalışmamızın kurmaca metinler üzerinde gerontoloji ve yaşlılık bağlamında inceleme yapılan ilk araştırma olması, edebiyat sahasındaki yaşlı kahramanların ön plana çıkarılması adına bir sonraki çalışmalara da yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

- Atasü, E. (1998). *Dullara Yas Yakışır*. Bilgi Yayınevi. (İlk Basım 1988).
- Atasü, E. (1999). *Gençliğin O Yakıcı Mevsimi*. Bilgi Yayınevi.
- Atasü, E. (2006). *Açıkoturumlar Çağı*. Epsilon Yayıncılık.
- Atasü, E. (2010). *Hayatın En Mutlu An'ı*. Everest Yayınları.
- Atasü, E. (2011). *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*. Everest Yayınları.
- Atasü, E. (2011). *İncir Ağacının Ölümü*. Everest Yayınları. (İlk Basım 2008).
- Atasü, E. (2013). *Dün ve Ferda*. Can Yayınları.
- Atasü, E. (2013). *Taş Üstünde Gül Oyması*. Everest Yayınları. (İlk Basım 1997).
- Atasü, E. (2015). *Kızıl Kale*. Can Yayınları.
- Atasü, E. (2015). *Onunla Güzeldim- Uçu*. Can Yayınları.
- Atasü, E. (2016). *Baharat Ülkesi'nin Hazin Tarihi*. Can Yayınları.
- Atasü, E. (2017). *Lanetliler- Uy Karadeniz Uy*. Can Yayınları. (İlk Basım 1985).
- Atasü, E. (2019). *Şairin Ölümü*. Can Yayınları.
- Atasü, E. (2020). *Bir Yaşadönümü Rüyası*. Can Yayınları. (İlk Basım 2002).
- Atasü, E. (2021). *Bir Başka Düğün Gecesi*. Can Yayınları.
- Atasü, E. (2021). *Dağın Öteki Yüzü*. Can Yayınları. (İlk Basım 1995).
- Atasü, E. (2022). *Kadınlar da Vardır*. Can Yayınları. (İlk Basım 1983).
- Atasü, E. (2023). *Herkes Sevdiğini Öldürür*. Sia Kitap.
- Baran, S. (2021). *Ceviz Ağacına Kar Yağdı (Bütün Öyküleri)*.Yapı Kredi Yayınları. (İlk Basım 2008).
- Baran, S. (2021). *Güz Gelmeden*. Yapı Kredi Yayınları. (İlk Basım 2000).
- Baran, S. (2022). *Bir Solgun Adam*. Yapı Kredi Yayınları. (İlk Basım 1975).
- Baran, S. (2022). *Bozkır Çiçekleri*. Yapı Kredi Yayınları. (İlk Basım 1987).

Diğer Kaynaklar

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). *Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni*. https://www.aile.gov.tr/media/89041/yasli_nufus_istatistik_bulteni.pdf
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2012). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı*. (Yayın No. 2741). www.aile.gov.tr/media/33628/turkiyede-yaslilarin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-planı.pdf
- Akatlı, F. (1999). Kasım Mektubu/Bir Solgun Resim: Selçuk Baran, *Varlık*, (1107), 5.
- Akdemir, G. (2010, 10 Haziran). Mazi İçimizde Sürer Gider: Hayatın En Mutlu An'ı Üzerine Söyleşi. *Cumhuriyet Kitap*.
- Akın, G. (2002). Başlangıçtan Günümüze Yaşlının Aile ve Toplumdaki Statüsü. *Geriatric Dergisi*, 5(1), 75.
- Altan, S. & Tarhan, S. (2018). Büyükanneden Toruna: Yaşamboyu Öğrenme Sürecinde Değer ve Beceri Aktarımı. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 26-42.
- Artan, T. & Irmak, H. S. (2018). Feminist Gerontoloji Bağlamında Yaşlılığın Kadınsallaşması. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 236-243. <https://doi.org/10.17681/hsp.370597>
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arpacı, F. (2016). Geçmişten Günümüze Yaşlılık. H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (s. 1-18), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arpacı, F. & Bakır, B. (2017). Yaşlı İstismarı ve İhmali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 691-703.
- Atasü, E. (2014). Yazmak ve yaşadığımız yüzyıl. G.S. İşçi (Ed.), *Erendiz Atasü Edebiyatı* içinde (s. 31- 39). Can Yayınları.
- Aydınbaş, E. (2023). Hayatın En Üst Katı: Gelenekselden Moderne Yaşlılık Olgusu ve Konum Arayışı. *Current Perspectives in Social Sciences*, 133-142. <https://doi.org/10.5152/JSSI.2022.22218>
- Bacanlı, H. & Terzi, Ş. I. (2015). *Yetişkinlik ve Yaşlılık: Gelişimi ve Psikolojisi*. Açılım Kitap.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Anı Yayıncılık.
- Baran, A.G. (2004). Yaşlılık Sosyolojisi. V. Kalınkara (Ed.), *Yaşlılık Disiplinler arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler* içinde (s. 35-57). Odak Yayınevi.
- Baran, A.G. (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri Ankara Örneği*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Beauvoir, S. d. (1970). *Yaşlılık İlk Çağı*. (Çev., O. Canberk & E. Canberk). Milliyet Yayınları.
- Beauvoir, S. d. (1970). *Yaşlılık Son Çağı* (Cilt 2). (Çev., M. Kayabal). Milliyet Yayınları.

- Beğer, T. & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 1-3.
- Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Doğu Batı Yayınları.
- Bölükbaşı, B. (2008). *Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma* (Yayın No. 227094) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Bölüktaş, R. P. (2019). *Yaşlanma Teorileri ve Geriatrik Değerlendirme*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Camcı, C. & Gür, A. (2023). *Felsefe ve Sosyal Bilimlerde Yaşlılık*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Canatan, A. (2015). Ş. I. Hasan Bacanlı (Haz.), Yetişkinlik ve Yaşlılık Psikolojisi (s. 357-392). Açılımkitap Yayınevi.
- Cicero. (2020). *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*. (Çev., C. Çevik), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çınar, B. (2019). Taşlıcalı Yahya'nın Gazellerinde Yaşlılık. *Türkoloji Dergisi*(23), 193-208.
- Demir, Z.G. (2020). *Yaşlı Bireylerde Ölüm Kaygısı*. İksad Yayınevi.
- Duben, A. (2018). *Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinlerarası Bakış Açılırları*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Duvan, E. K. & Davran, M. K. (2022). Tarihsel süreçte yaşlının toplumsal statüsü. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(86), 1625-1632. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3191>
- Ertop, K. (1995). Türk Edebiyatında Yaşlı Tipleri. *Varlık Dergisi*, (1054), 37-43.
- Eşitti, A. S. (2023). Ayfer Tunç'un Gençlik Sabah Çiyidir adlı hikâyesinde yaşlılığın temsili. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 496-508. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1252782>
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Çev., H. Özel), Kırmızı Yayınları.
- Gullette, M. M. (2013). *Kültürle Yaşlanmak*. (Çev., I. Yıldız), Babil Yayınları.
- Hökelekli, H. (1991). Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 151-165.
- İnal, G. (1978, 15 Aralık). Selçuk Baran ile Söyleşi. *Aydınlık Gazetesi*.
- İnceoğlu, Y. & Kar, A. (2010). *Güzellik Dişilik Ve Şiddet Sarmalında Kadın Ve Bedeni*. Ayrıntı Yayınları.
- Kalaycı, İ. & Özkul, M. (2017). Geleneksel Kalabilsem Modern Olabilsem: Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(18), 90-110. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.308309>
- Kalınkara, V. (2011). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kalınkara, V. & Arpacı, F. (2013, 23-25 Mayıs). *Yerinde Yaşlanma*. [Bildiri Sunumu]. VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Karabük. (s. 54-60).

- Kaplan, M. (2021). Klasik Türk Şiirinde Yaşlılık Algısı. *Katre International Human Studies Journal*, (11), 217-252.
- Kaplan, T. (2019). *Anımsama Terapisinin Yaşlılarda Uyum Güçlüğüne Etkisi* (Yayın No. 556811) [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kara, D. (2023). *Yaşlanma ve Yaşlılığa Dair Sosyolojik Kuramların İncelenmesi* (Yayın No. 819504) [Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kara, E. & İçöz, F. (2014). Anlamanın Kenarındaki Çılgılık: Erendiz Atasü'nün Eserlerinde Bastırılmış Kadın Sesleri. G. S. İşçi (Ed.), *Erendiz Atasü Edebiyatı* içinde (s. 255-267). Can Yayınları.
- Kılavuz, M. A. (2005). Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), 97-112.
- Kılıççı, Y. (1988). Yaşlılığın Uyum Sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3), 41-45.
- Koryürek, C. (2023, 20 Eylül). *Mutlu Anlar*. <https://www.insanokur.org/mutlu-anlar-ceylan-koryurek/>
- Menteşe, O. B. (2014). Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı'ndan Geriye Bir Bakış: Erendiz Atasü Romancılığı. G. S. İşçi (Ed.), *Erendiz Atasü Edebiyatı* içinde (s. 65-83). Can Yayınları.
- Müftüler, H.G. (2019). *Yaşlılık Sosyolojisi Kurumsal Yaklaşım*. Pegem Akademi.
- Nakıboğlu, G. (2021). Türk Öykülerinde Güncel Bir Tema Olarak Alzheimer ve Yeni Bir Tematik Tür Olarak Alzheimer Öyküleri. *Filoloji Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, 23-49.
- Naskali, E. G. (2020). *Yaşlılık Kitabı*. Kitabevi Yayınları.
- Necatigil, B. (1992). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. Varlık Yayınları.
- Onur, B. (1991). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. V Yayınları.
- Öğütçü, M. (2022). Gerontoloji ve Edebiyat: Genel Bir Bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 728-744. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1105702>
- Öz, F. (2002). Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açından Gözden Geçirme. *Kriz Dergisi*, 17-28. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000185
- Özdoğan, M. A. (2023). Yaşlılıkla İlgili Atasözü ve Deyimlerin Dindar, Muhafazakâr Yaşlıların Dünyasındaki İzdüşümleri. *Burdur İlahiyat Dergisi*, 1-21.
- Schacter, D. L. (2010). *Belleğin İzinde*. (Çev., E. Özgül), Yapı Kredi Yayınları.
- Seçkin, B. (1987). *1920-1928 Türk Romanında Yaşlı Erkek Tiplerinin Tahlili* (Yayın No. 3261) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Solak, Ö. (2014). *Selçuk Baran Öykücülüğü*. Kesit Yayınları.
- Şahin, S. (2020, 2 Ocak). *Günün ve Güncelin Edebiyatı: Erendiz Atasü ile Söyleşi*. Açık Radyo. <https://acikradyo.com.tr/gunun-ve-guncelin-edebiyati/erendiz-atasu-ile-soylesi-1-bolum>

- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. Dora Yayıncılık.
- Şiviş, R. (2007). Anımsama Terapisi ve İleri Yaştaki Yetişkinlerle Grupla Psikolojik Danışmadaki Yeri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 129-138.
- Tambağ, H. (2013). Yaşlılarda Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Yaşam Doyumu. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi*, 4 (16), 23-31.
- Tekin, T. (1997). Yusuf Has Hacib ve Cahit Sıtkı Tarancı'da Gençlik, Yaşlılık ve Ölüm. M. Ölmez (Ed.), *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış* içinde, Simurg Yayınları.
- Tufan, İ. (2004). Geronto-Sosyoloji. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(1), 75-84.
- Tufan, İ. (2021). *Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. Nobel Akademik Yayınları.
- Tufan, İ. (2018,17 Ekim). *Bilgelik*. <http://itgevakiftr.com/2018/10/17/bilgelik/>
- Ulağı, S. (2018). *Öteki'nin Bilimine Giriş İmgebilim*. Motto Yayınları.
- Uluırmak, Ü. (2007). *Haziran'dan Kasım'a Selçuk Baran'dan Kalanlar*. Eos Yayınları.
- Villa, F. (2018). *Yaşlılığın Gücü*. (Çev., İ. G. Yedek, & S. Tuna), Bağlam Yayınları.
- Williamson, J. M. (1980). *Aging and Society. Introduction to Social Gerontology*. New York.
- Wise, R. (2018). Yaşlanmanın Psikolojisi. A. Duben (Ed.), *Yaşlanma ve Yaşlılık Disiplinlerarası Bakış Açıları* içinde, (s. 47-63). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.